

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Anabilim Dalı

TÜRKMEN DİYALEKTOLOJİSİ: AŞKABAT ŞEHİR AĞZI

Merve Nur KAYA

Yüksek Lisans Tezi

Ankara, 2020

TÜRKMEN DİYALEKTOLOJİSİ: AŞKABAT ŞEHİR AĞZI

Merve Nur KAYA

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Anabilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

Ankara, 2020

YAYIMLAMA VE FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI

Enstitü tarafından onaylanan lisansüstü tezimin tamamını veya herhangi bir kısmını, basılı (kağıt) ve elektronik formatta arşivleme ve aşağıda verilen koşullarla kullanıma açma iznini Hacettepe Üniversitesine verdiğimi bildiririm. Bu izinle Üniversiteye verilen kullanım hakları dışındaki tüm fikri mülkiyet haklarım bende kalacak, tezimin tamamının ya da bir bölümünün gelecekteki çalışmalarda (makale, kitap, lisans ve patent vb.) kullanım hakları bana ait olacaktır.

Tezimin kendi orijinal çalışmam olduğunu, başkalarının haklarını ihlal etmediğimi ve tezimin tek yetkili sahibi olduğumu beyan ve taahhüt ederim. Tezimde yer alan telif hakkı bulunan ve sahiplerinden yazılı izin alınarak kullanılması zorunlu metinleri yazılı izin alınarak kullandığımı ve istenildiğinde suretlerini Üniversiteye teslim etmeyi taahhüt ederim.

Yükseköğretim Kurulu tarafından yayınlanan "**Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge**" kapsamında tezimin aşağıda belirtilen koşullar haricince YÖK Ulusal Tez Merkezi / H.Ü. Kütüphaneleri Açık Erişim Sisteminde erişime açılır.

- o Enstitü / Fakülte yönetim kurulu kararı ile tezimin erişime açılması mezuniyet tarihinden itibaren 2 yıl ertelenmiştir. ⁽¹⁾
- o Enstitü / Fakülte yönetim kurulunun gerekçeli kararı ile tezimin erişime açılması mezuniyet tarihinden itibaren ay ertelenmiştir. ⁽²⁾
- o Tezimin ilgili gizlilik kararı verilmiştir. ⁽³⁾

03.07.../2020

Merve Nur KAYA

"Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge"

- (1) Madde 6. 1. Lisansüstü teze ilgili patent başvurusu yapılması veya patent alma sürecinin devam etmesi durumunda, tez **danışmanın** önerisi ve **enstitü anabilim dalının** uygun görüşü üzerine **enstitü** veya **fakülte yönetim kurulu** iki yıl süre ile tezimin erişime açılmasının ertelenmesine karar verebilir.
- (2) Madde 6. 2. Yeni teknik, materyal ve metotların kullanıldığı, henüz makaleye dönüşmemiş veya patent gibi yöntemlerle korunmamış ve internetten paylaşılması durumunda 3. şahıslara veya kurumlara haksız kazanç imkanı oluşturabilecek bilgi ve bulguları içeren tezler hakkında tez **danışmanın** önerisi ve **enstitü anabilim dalının** uygun görüşü üzerine **enstitü** veya **fakülte yönetim kurulunun** gerekçeli kararı ile altı ayı aşmamak üzere tezimin erişime açılması engellenebilir.
- (3) Madde 7. 1. Ulusal çıkarları veya güvenliği ilgilendiren, emniyet, istihbarat, savunma ve güvenlik, sağlık vb. konulara ilişkin lisansüstü tezlerle ilgili gizlilik kararı, **tezin yapıldığı kurum** tarafından verilir *. Kurum ve kuruluşlarla yapılan işbirliği protokolü çerçevesinde hazırlanan lisansüstü tezlerle ilişkin gizlilik kararı ise, **ilgili kurum ve kuruluşun önerisi** ile **enstitü** veya **fakültenin** uygun görüşü üzerine **üniversite yönetim kurulu** tarafından verilir. Gizlilik kararı verilen tezler Yükseköğretim Kuruluna bildirilir.

Madde 7.2. Gizlilik kararı verilen tezler gizlilik süresince enstitü veya fakülte tarafından gizlilik kuralları çerçevesinde muhafaza edilir, gizlilik kararının kaldırılması halinde Tez Otomasyon Sistemine yüklenir.

* Tez **danışmanın** önerisi ve **enstitü anabilim dalının** uygun görüşü üzerine **enstitü** veya **fakülte yönetim kurulu** tarafından karar verilir.

ETİK BEYAN

Bu çalışmadaki bütün bilgi ve belgeleri akademik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, görsel, işitsel ve yazılı tüm bilgi ve sonuçları bilimsel ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, kullandığım verilerde herhangi bir tahrifat yapmadığımı, yararlandığım kaynaklara bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunduğumu, tezimin kaynak gösterilen durumlar dışında özgün olduğunu, **Doç. Dr. Sema ASLAN DEMİR** danışmanlığında tarafımdan üretildiğini ve Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Yönergesine göre yazıldığını beyan ederim.

Merve Nur KAYA

TEŞEKKÜR

Bu çalışmamın hazırlanma s¼recinde bana yol g¼steren ve sabırla tezimi yazmamda yardımcı olan kıymetli hocam ve tez danışmanım Sema ASLAN DEMİR'e teőekk¼r¼ bir borç bilirim.

Bana olan g¼venleri ve destekleri ile hayatıma ıőık olan annem Fatma KAYA'ya ve ayrıca alan araőtırmamda her zaman yanımda olan babam Arif KAYA'ya sonsuz teőekk¼r ederim.

ÖZET

KAYA, Merve Nur. *Türkmen Diyalektolojisi: Aşkabat Şehir Ağzı*, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2020.

Oğuz grubu Türk yazı dillerinden Türkmenceye ait Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği dönemine kadar çok fazla diyalektoloji çalışması bulunmamaktadır. SSCB döneminin imkanlarıyla birlikte Türkmen dili ve diyalektolojisi adına birçok kayda değer çalışma yapılmıştır. Özellikle diyalektoloji çalışmaları için kurulan dil ve edebiyat enstitüleriyle birlikte çeşitli alan araştırmaları düzenlenmiş ve toplanan malzemeler çalışmaların konusunu oluşturmuştur. Son 20 yıldır Türkmen diyalektolojisi konusunda aktif çalışmalar bulunmamaktadır. Yapılan diyalektoloji çalışmalarına ek olarak, bu çalışma Türkmen diyalektolojisini diglossia, dil ilişkileri ve kod kopyalama konularında ele almayı amaçlamaktadır.

Bu çalışmada, Türkmenistan'ın Aşkabat şehrine gidilerek mülakat yoluyla metinler derlenmiştir. Derlenen metinlerin transkripsiyonu yapılmıştır. Derlenen metinler diglossia, dil ilişkileri ve kod kopyalama başlıkları altında incelenmiştir. Türkmencenin standart dili, Ahal vilayeti Teke ağzına yani Aşkabat konuşmasına dayalıdır. Derlenen metinlerde dikkat çeken durum yazı dili ve ölçünlü konuşma dili arasındaki ileri derecede sesbilimsel farklılıklardır. Burada bir bölümde bu farklılıklar gösterilmeye çalışılmıştır. Aynı zamanda derlenen metinlerde kod kopyalama örneklerine rastlanmaktadır. Konuyla ilgili olarak, metinlerde görülen kod kopyalama örnekleri Lars Johanson'un kod kopyalama modeliyle değerlendirilmiştir.

Anahtar Sözcükler

Türkmence, Türkmen Diyalektolojisi, Diglossia, Dil İlişkileri, Kod Kopyalama.

ABSTRACT

KAYA, Merve Nur. *Dialectology Of Turkmen Language: Ashgabat City Dialect*, Master's Thesis, Ankara, 2020.

Until the period of the Union of Soviet Socialist Republics, there were not many dialectological studies of the Turkmen language, which belongs to the Oghuz group of the Turkic languages. Thanks to the opportunities available in the USSR period, many remarkable studies have been carried out Turkmen language and dialectology. Various fieldwork were organized, especially for dialectology studies and the materials collected were the subject of the studies, thanks to the languages and literature institutes. There are no active studies on dialectology of Turkmen language for the last 20 years. In addition to the dialectology studies carried out, this study aims to investigate the dialectology of Turkmen language in topics of diglossia, language contact and code copying.

In this study, texts were compiled through an interview by going to Ashgabat city of Turkmenistan. The compiled texts have been transcribed. This texts have been examined under the topics of diglossia, language contact and code copying. The standard language of Turkmen is based on the Teke dialect of Ahal province, that is, Ashgabad speech. The striking situation in the compiled texts is the high level of phonological differences between the written and the spoken languages. In this study these differences are tried to be shown in a section. There are also examples of code copying in the compiled texts. Regarding the subject, code copying was evaluated according to Lars Johanson's code copying model.

Keywords

Turkmen, Dialectology of Turkmen Language, Diglossia, Language Contacts, Code Copying.

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY	i
YAYIMLAMA VE FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI	ii
ETİK BEYAN	iii
TEŞEKKÜR	iv
ÖZET	v
ABSTRACT	vi
İÇİNDEKİLER	vii
KISALTMALAR DİZİNİ	ix
FONETİK İŞARETLER	x
GİRİŞ	1
1. BÖLÜM	5
DİYALEKTOLOJİNİN TANIMI VE ŞEHİR DİYALEKTOLOJİSİ	5
1.1. Türkmen Diyalektolojisi.....	8
1.2. Türkmen Diyalektlerinin Sınıflandırılması	9
1.2.1. Diyalektlerin Tarihi–Etnik Unsurlara Göre (Boylara Göre) Sınıflandırılması	9
1.2.2. Diyalektlerin Bölgelere Göre Sınıflandırılması	10
1.2.3. Diyalektlerin Dil Özelliklerine Göre Sınıflandırılması.....	11
1.3. SSCB Öncesi Dönemde Türkmen Diyalektolojisi Üzerine Yapılan Çalışmalar	12
1.4. SSCB Döneminde Türkmen Diyalektolojisi Üzerine Yapılan Çalışmalar	13
2. BÖLÜM	16
TÜRKMENÇE DİGLOSİK BİR DİL MİDİR?	16

2.1. Aşkabat Şehir Ağzında Ölçünlü Konuşma Dili ve Yazı Dili Arasındaki Sesbilimsel Farklılıklar.....	17
2.2. Genel Kabullerle Diglossia	20
2.3. Klasik Diglossia ve Genişletilmiş Diglossia.....	25
2.4. Okuryazarlık ve Diglossia	26
2.5. Türkmençe Diglosik Bir Dil mi?.....	26
3. BÖLÜM.....	32
DİL İLİŞKİLERİ VE AŞKABAT ŞEHİR AĞZININ DURUMU	32
3.1. Sovyetler Birliği'nde Dil Politikaları ve Türkmenistan'ın Durumu	33
3.2. Kod Kopyalama (Code Copying)	38
3.2.1. Genel Kopyalar.....	39
3.2.2. Seçilmiş Kopyalar	40
3.2.3. Karışık Kopya	42
3.3. Derlenen Aşkabat Şehir Ağzı Metinlerinde Kod Kopyalama.....	42
4. BÖLÜM.....	48
4.1. Aşkabat Şehir Ağzından Derlenen Metinler	48
4.2. Metinler Sözlüğü.....	84
SONUÇ.....	98
KAYNAKÇA	102
EK 1. TÜRKÇE TEZ ORJİNALLİK RAPORU	107
EK 2. İNGİLİZCE TEZ ORJİNALLİK RAPORU.....	108
EK 3. ETİK KOMİSYON İZİNİ.....	109

KISALTMALAR DİZİNİ

ayr. bk.	ayrıca bakınız
bkz.	bakınız
M	Metin
Tkm.	Türkmençe
TTü.	Türkiye Türkçesi
VH	Vatan Haberleri (Watan Habarlary)
vb.	ve benzeri
Rus.	Rusça

FONETİK İŞARETLER

: ünlü uzunluklarını gösterir.

Ä ä : a ~ e arası uzun ünlü

Ï ï : ı

ı̇ : ı ~ i arası ünlü

ĵ : c

Č č : Ç ç

Ġ : cümle başı artdamak g'si

ğ̇ : sözcük başı artdamak g'si

ğ̈ : sözcük ortası artdamak g'si

Ĥ ĥ : mahal, bahar gibi Farsça sözcüklerde kullanılan boğazsıl artdamak h'si

ǰ : j

Q q : artdamak k'sı

ŋ : nazal n

Θ θ : peltek s, dişler arası sızıcı s

Š š : Ş ş

W w : çift dudak v'si

ð : peltek z, dişler arası sızıcı z

GİRİŞ

Ağız, aynı kökenden geldiği üst sistem durumundaki standart bir dile bağlı, doğal olarak ortaya çıkmış; aile ve dost çevresinde, iş yerlerinde; okuryazarlığı az, bulunduğu bölgeden uzun süre ayrı kalmamış insanlarca sözlü iletişimde dilin başka türüyle karşı karşıya gelme oranına göre değişen biçimde kullanılan, resmî ortamlarda kullanılmasından kaçınılan, yazılı bir gelenek oluşturmamış, iletişim alanı sınırlı, bağlı bulunduğu üst sistemden dilin her alanında karşılıklı anlaşmanın korunacağı oranda ayrılabilen; prestiji standart dile göre daha az olan yerel konuşma biçimleridir (Demir 2002: 113-114).

Bu çalışmanın konusunu Aşkabat şehir ağızından derlenen metinlerden hareketle diglossia, dil ilişkileri ve kod kopyalama gibi dilbilimsel olgular oluşturmaktadır. Bu çalışma çerçevesinde Türkmencenin standart diline temel oluşturan Teke diyalektinin konuşulduğu Aşkabat şehrinde alan araştırması yapılmış ve dil verisi derlenmiştir. Aşkabat şehir ağızı Türkmencenin standart diline temel oluşturmaktadır. Derlenen verilerde, ölçünlü konuşma dili olan Aşkabat şehir ağızı ile Türkmen yazı dili arasında sesbilimsel düzeyde dikkate değer farklılıklar gözlenmiştir. Burada bu farklılıklar üzerinden Aşkabat şehir ağızı temelinde derlenen metinler bağlamında yazı dili ve ölçünlü konuşma dili arasındaki farklar belirlenmeye çalışılmış ve diglossia bağlamında tartışılmıştır. Bu çalışmada 'ölçünlü konuşma dili' ile kastedilen Aşkabat şehir ağızıdır. Bu ağız televizyon programları, eğitim kurumları, bürokratik çevre vb. bir standart dilin kullanılması beklenen bütün prestijli ortamlarda konuşulmaktadır. Derlenen dil verilerindeki Türkmence-Rusça ve Türkmence-Türkçe dil ilişkilerine bağlı üretimler eş zamanlı bakış açısıyla betimlenmiştir. Dil ilişkilerine dayalı bu betimleme, Lars Johanson'un Türk dil ilişkilerinin incelenmesinde kullanılmak üzere 1992 yılında yayımlanan *Strukturelle Faktoren in türkischen Spachkontakten (Türk Dil İlişkilerinde Yapısal Etkenler)* eserinde geliştirdiği *Kod Kopyalama Modeline* göre yapılmıştır.

SSCB döneminden önce İ. N. Berezin İran topraklarının Astrabat bölgesinde yaşayan Türkmenlerin dili hakkında çalışmalar yapmış, çalışmalarını 1845 ve 1848 yıllarında yayımlamıştır. Yine N. İ. İlminskiy, Türkmen dili ve diyalektleri hakkında birçok çalışma yapmıştır. S. A. Agabekov'un 1904 yılında yayımlanan *Uçebnik Tyurkmenskogo Nareçiya s Prilojeniyem Sbornika Poslovits i Pogovorok Tyurkmen Zakaspiyskoy Oblasti* adlı eserinde Türkmençe sözcüklerin transkripsiyonu Kiril alfabesine göre yapılmaya çalışılmıştır (Amansariyev 1970: 41). Bu durumda sözcüklerin söyleyişleri doğru verilememiştir. A. N. Samoyloviç 1902 ve 1908 yılları arasında üç kez Orta Asya'ya seyahat etmiş ve Türkmen dili, diyalektleri ve edebiyatı ile tanışmıştır. Bu gezilerinden yola çıkarak çeşitli makaleler yazmıştır (Şahin 2011: 326).

Türkmençenin diyalektleri ağırlıklı olarak SSCB döneminde çalışılmıştır. Bu dönemde Türkmen Kültür Enstitüsünün kurulmasıyla birlikte alan araştırmalarına ağırlık verilmiş, araştırmalarda toplanan veriler incelenerek, çeşitli monografiler hâlinde yayımlanmıştır (bkz. Potseluyevski 1934, Maşakov 1949, Atacanov 1958, Şamıradov 1960, Çörliev 1964, Maviyev 1987 vb.).

Dil dokümantasyonu ve ağız çalışmaları Türkoloji alanı için her zaman önemli bir yer tutmaktadır. Türkmen diyalektolojisi çalışmaları 20. yüzyılda ivme kazanmıştır. Rus Türkologlar ve Türkmen dilciler ekip çalışması yaparak, SSCB döneminde alan araştırmaları düzenlemişlerdir. 21. yüzyılda, özellikle son 20 yıldır Türkmen diyalektolojisi konusunda aktif çalışmalar yok denecek kadar azdır. Bu çalışmanın amaçlarından biri Aşkabat şehir ağızından dil verisi derleyerek Türkmen diyalektolojisine katkıda bulunmaktır. Çalışmanın asıl amacı Aşkabat şehir merkezinden derlenen metinlere bağlı olarak diglossia ve kod kopyalama gibi dilbilimsel olgular bağlamında inceleme yapılması ve Türkmen diyalektolojisi alanına katkı sağlamasıdır. Bu amaç doğrultusunda aşağıda verilmiş olan araştırma soruları ortaya çıkmıştır:

1. Aşkabat şehir ağızına dair dil verileri nelerdir?

2. Ölçünlü konuşma dili ve yazı dili arasında hangi farklılıklar bulunmaktadır ve bu farklılıklar bağlamında Türkmençe için diglosik bir dildir denebilir mi?
3. Derlenen dil verilerinden hareketle Türkmençe-Rusça ve Türkmençe-Türkçe dil ilişkilerinin durumu nedir?

Tezin konusunu oluşturan Aşkabat şehir ağızı için öncelikle 10 Temmuz 2018 – 21 Temmuz 2018 tarihleri arasında Türkmenistan'ın başkenti Aşkabat'a gidilmiştir. Aşkabat şehir merkezinde yaşayan Türkmenlerle görüşülerek mülakat yöntemiyle açık gözlem ile ses kaydı yapılarak veri toplanmıştır. Kayıt için cep telefonunda bulunan ses kayıt programından yararlanılmıştır. Derleme amacıyla gidilen bölgede 10 gün boyunca farklı kaynak kişilerle görüşmeler yapılmıştır. Toplamda 25 ile 54 yaşları arasında, eğitim durumları ilkökul mezunundan üniversite mezununa kadar değişen, 15 kadın ve 8 erkek kaynak kişiyle görüşülmüştür. Toplanan verilerin transkripsiyonu yapılmış ve transkripsiyonun sonuna metin sözlüğü eklenmiştir. Yapılan bütün kayıtlar saklanmaktadır. Derlenen malzemelerin hepsi yazıya geçirilmemiş, sadece 9 ses kaydı yazıya geçirilmiştir. Derleme çerçevesinde anlık konuşmalar ve yönlendirilmiş kayıtlar yapılmıştır. Bu amaçla derlemede standart sorular sorulmamış, kaynak kişilerin tahsil durumu, mesleği gibi unsurlar değerlendirilerek, evlilik, halk hikayeleri, gelenek görenekler gibi, en fazla hangi konuda malzeme derlenebilirse o konu hakkında sorular sorulmuş, malzeme derlenmiştir. Derlenen metinlerin transkripsiyonunda Uluslararası Fonetik Alfabe (IPA) kullanılmıştır. Metinler yazıya geçirilirken ortamdaki kaynaklı anlaşılmayan veya duyulamayan sözcükler /.../ ile gösterilmiştir.

Transkripsiyonu yapılan metinler bağlamında diyalektoloji, diglossia ve dil ilişkileri hakkında okumalar yapılmıştır. Özellikle SSCB döneminde Türkmenistan'da yapılan diyalektoloji çalışmaları ve Lars Johanson'un Nurettin Demir tarafından 2007 yılında Türkçeye çevrilen *Türkçe Dil İlişkilerinde Yapısal Etkenler* adlı eseri tez için önemli kaynaklar olmuştur.

Standart Türkmençeye kaynaklık eden Ahal vilayetinin Teke ağızı yani Aşkabat şehir ağızı incelendiğinde, ölçünlü konuşma dili ve yazı dili arasında önemli sesbilimsel farklılıklar olduğu görülmektedir. Bu ağız televizyon programları, eğitim kurumları, bürokratik çevre vb. bir standart dilin kullanılması beklenen bütün prestijli ortamlarda konuşulmaktadır. Ancak konuşma dilinde bulunan çeşitli sesbilimsel özellikler yazıda temsil edilmemektedir. Bu da konuşma dili ile yazı dili arasında belirli derecede farklılık oluşturmaktadır. Çalışmada, konuşma dili ve yazı dili arasındaki bu farklılıklar ortaya konarak “Türkmençe diglosik bir dil midir?” sorusuna yanıt aranacaktır.

Türkmençe SSCB döneminde uygulanan dil politikalarıyla Rusça ve günümüzde Türkçe ile ileri derecede etkileşim içerisinde olmuştur. Bu etkileşim sonuçları derlenen metinlerden hareketle kod kopyalama başlığı altında incelenecektir.

Bu çalışma dört ana bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde *diyalektoloji* tanımlanmış, SSCB öncesi dönemde ve SSCB döneminde *Türkmen diyalektolojisi üzerine yapılan çalışmalar* hakkında bilgi verilmiştir. İkinci bölümde derlenen metinler bağlamında ölçünlü konuşma dili ve yazı dili arasındaki sesbilimsel farklılıklara dikkat çekilmiş ve *Türkmençe diglosik bir dil midir* sorusuna yanıt aranmıştır. Üçüncü bölümde dil ilişkileri kapsamında Lars Johanson'un 1992 ve 2008 tarihli çalışmalarında üzerinde durduğu *Kod Kopyalama Modeline* göre derlenen metinler üzerinden inceleme yapılmıştır. Çalışmanın dördüncü ve son bölümünde ise Aşkabat'tan derlenen metinlerin *transkripsiyonu* yapılmış ve *metin sözlüğü* hazırlanmıştır.

1. BÖLÜM

DİYALEKTOLOJİNİN TANIMI VE ŞEHİR DİYALEKTOLOJİSİ

Diyalektoloji, yazı dili dışında kalan konuşma biçimlerinin bilimsel olarak incelenmesidir (Akar 2018: 610). Dilbilimin bir alt alanı olan diyalektoloji, dil değişkelerini veya bir dilin bölgesel bir varyasyonunu fonolojik, dilbilgisel ve leksikal özelliklerine dayalı olarak incelemektedir. Diyalektoloji, açıkça, ağız/diyalekt üzerine yapılan çalışmadır. “Diyalekt” kelimesinin kökeni Klasik Yunanca'daki “dialektos” sözcüğünden gelmekte olup başlangıçta söylem, konuşma veya konuşma biçimine atıfta bulunmuş ve daha sonra bir dilin bölgesel çeşitliliği anlamına gelmiştir (Hickey 2018: 23).

Diyalektoloji, dilin leksikal ve yapısal bileşenlerindeki değişimlerin çalışılmasıdır. Genellikle kırsal alanlarda, coğrafi çeşitliliğin incelenmesi ile ilişkilidir. Bugün esas olarak sosyal çeşitliliğe ve kentsel alanlara odaklanan çok sayıda diyalektoloji çalışması bulunmaktadır (Malmkjær 2010: 127).

Diyalektoloji, eşzamanlı diyalektoloji ve artzamanlı/tarihsel diyalektoloji olarak ikiye ayrılmaktadır. Eşzamanlı diyalektoloji coğrafi olarak bitişik dil çeşitlerinin eşzamanlı dilbilimsel yakınlığını incelemektedir. Artzamanlı veya tarihsel diyalektoloji biçim, anlam ve yapıdaki mevcut değişime yol açan dilin evrimi ve yayılma süreçlerini sosyo-tarihsel rekonstrüksiyon ile tanımlamakta ve açıklamaktadır (Lafkioui 2020: 104). Modern diyalektologlar genellikle dilbilimci olarak eğitilmekte ve birçoğu fonoloji, sözdizimi veya diğer dallarla ilgili literatüre ve diyalektoloji çalışmalarına katkıda bulunmaktadır (Chambers,Trudgill 2004: 32).

Avrupa'da 18. yüzyılda gelişen karşılaştırmalı dilbilim ve folklor çalışmalarıyla birlikte araştırmacıların dikkatlerini konuşma dilleri çekmiş ve böylece diyalektoloji çalışmalarının ilk adımı atılmıştır. 19. yüzyıla gelindiğinde ağız

atlasları oluşturulmaya başlanmıştır. Diyalektolojinin dil bilimi alanında yer bulmasında, Labov'un Amerika'nın kuzeydoğusunda bulunan Martha's Vineyard adlı küçük bir adada gerçekleştirdiği 1963 tarihli çalışması bir kilometre taşı olarak düşünülmektedir (Çalışkan 2018: 13). Türkiye'de 1940'lı yıllarda Ahmet Caferoğlu'nun ağız derlemeleri ve üzerine yazdığı makaleler ile yerli araştırmacıların diyalektoloji çalışmaları da başlamıştır (Akar 2006: 39).

Diyalektolojinin temel kavramı olan *diyalekt* yani *ağız* kelimesinin tanımı da önemlidir. Her doğal dilin çeşitli nedenlerle ortaya çıkmış varyantları bulunmaktadır. Bu varyantlar yani *ağızlar*, yaygın görüşe göre daha çok kırsal kesimde, o bölgede doğup büyümüş, bulunduğu bölge dışına çok fazla çıkmamış, okuryazarlığı olmayan veya eğitim seviyesi düşük kimseler tarafından konuşulan varyantlardır. Prestiji standart dile göre daha azdır ve resmî alanlarda kullanılmaz, eğitim kurumlarında öğretilmez. İşlev alanı standart dile göre daha azdır. Ağızlar öncelikle konuşulan biçimlerdir ancak yazı dilinde de karşımıza çıkmaktadırlar (Demir 2002: 114). Ağız için yapılan diğer tanımlar için bkz. Banguoğlu 1986, Çatıkkaş 2001, Doğan 2001, Ergin 1998, Hudson 1996 ve Korkmaz 1992.

Ağız farklılıklarına, birbirini izleyen iki güç neden olmaktadır: dil değişimi ve konuşma topluluklarının genişlemesi. Dil değişimi tüm konuşma topluluklarında kesintisiz bir süreçtir. Tarihsel dilbilimin aksiyomlarından biri tüm dillerin sürekli değişimidir. Topluluklar küçük kaldığı sürece, dil değişimleri topluluğun tümü tarafından benimsenebilir, reddedilebilir veya dil değişimleri yalnızca sosyal farklılaşma gösterebilir. Bununla birlikte, bir konuşma topluluğu bir bölgede yeterince genişlediğinde, üyeler arasındaki değişimleri yayan kişilerarası iletişim ağı bozulmaktadır: uzak mesafe veya dağlar, su kütleleri gibi fiziksel engeller ve bazen de kültürel, ekonomik veya sosyal koşullar, değişimin tüm topluluk içinde eşit olarak dağılmasını imkansız hale getirmektedir. Sonunda, dağınık veya kısmen dağınık değişimlerin kümelenmesi, bir bölgedeki topluluk üyelerinin diğer bölgelerdeki insanların kendi dillerinin farklı bir sürümünü konuştuğunu

fark etmelerine neden olmaktadır: buna *diyalekt/ağız* denmektedir (Boberg, Nerbonne ve Watt: 2018: 1).

Ağızlar bir kerelik sözlü dilsel davranışlardır. Bir ağzın yok olmasıyla o ağızla üretilmiş bilgi geri döndürülemez bir biçimde yok olmaktadır. Türkçe konuşanların yüzyıllar içerisinde biriktirmiş olduğu bilginin kayıt altına alınması için ağızların dokümantasyonu büyük önem taşımaktadır (Demir, 2009). Yazma, ses kaydı, film, video çekimleri yöntemleriyle bu sözlü dilsel davranışlar kaydedilerek, tekrarlanabilir ve kontrol edilebilir duruma getirilebilmektedir (Demir, 2020).

Geleneksel olarak ilk diyalektoloji çalışmaları kırsal alanlarda yapılmıştır. Bu durum kasaba ve şehirlerde yaşayan konuşma biçimlerinin neredeyse tamamen ihmal edilmesine yol açmıştır. Araştırmacılar kasaba ve şehirlerdeki dilin daha az korunduğunu düşünmüşlerdir. Bu düşünceyle insanların çoğunun konuşma tarzı hakkında bilgisiz kalmışlar ve bu nedenle çok sayıda dilsel veriyi kaçırmışlardır. Başta İngiltere’de olmak üzere dilbilim çalışmalarının odak noktaları değiştikçe *şehir diyalektolojisi* kavramı ortaya çıkmış ve Batı’da şehir diyalektolojisi çalışmaları başlamıştır (Chambers, Trudgill 2004: 45-46).

Labov, New York’tan başlayarak kentsel konuşma topluluklarını incelemeye başladığında, bu toplulukların bilgilendirici olmadığı için bazı diyalektologlar tarafından reddedilen kaotik lehçe karışımı değil, düzenli heterojenlik gösterdiklerini keşfetmiştir; bu da rakip dilsel varyantların ortaya çıkma olasılığının, standart ve standart dışı telaffuzlar ya da dilbilgisi biçimleri gibi, birçok farklı faktörün karmaşık ama sistematik etkileşimlerine bağlıdır (Labov, 1972). Bu faktörler, konuşmacıların yaş, cinsiyet ve sosyal sınıf gibi sosyal özelliklerini, konuşma tarzını veya konuşmanın sosyal bağlamını (muhatapların kimlikleri, konuşma ortamı ve konusu vb.) içermektedir. Labov’un dilsel ve sosyal değişkenler arasındaki bağıntılara ve varyantların sıklıklarının değişmesine odaklanması, bu tip bir sosyo-dilbilime, *ilişkisel*, *nicel* veya

varyasyonist sosyo-dilbilim isimlerini kazandırmıştır. Bazı araştırmacılar buna *şehir diyalektolojisi* adını vermiştir (Boberg, Nerbonne ve Watt: 2018: 9).

Bu tez çalışmasında Türkmenistan'ın Aşkabat şehrine gidilerek Aşkabat şehir ağzından veri toplanmıştır. Standart Türkmençeye temel olduğu kabul edilen Teke diyalekti konuşma alanı olan Aşkabat şehriden ses kaydı yoluyla açık gözlem ile derlemeler yapılmıştır. Derlenen metinler transkribe edilmiştir. Derlenen metinlerde dikkati çeken durum, yazı dili ile Aşkabat şehir ağzı arasındaki sesbilimsel farklılıklardır. Burada her ikisi de prestijli varyant olan yazı dili ile Aşkabat şehir ağzı arasındaki sesbilimsel farklılıklar, diglossia bağlamında tartışılacaktır. Ayrıca metinler kod kopyalama olgusu açısından da ele alınacaktır.

1.1. Türkmen Diyalektolojisi

19. yüzyılda Türkmen boyları yerleşik hayata geçmeye başlamışlardır. Fakat yerleşik hayata geçerlerken esas olarak kendi boy ve budunlarına bölünmüş şekilde yerleşmiş ve her boy kendi içerisinde yaşamıştır (Amansariyev 1970: 29). Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği dönemine kadar Türkmenler tek bir çatı altında toplanamamış ve devletleşememişlerdir (Amansariyev 1970: 31). SSCB dönemine kadar diyalektlerle ilgili kayda değer bir çalışma yoktur. Hatta Türkmen edebî dilinin hangi diyalekte dayandığına dair ortak bir fikir oluşmamıştır.

SSCB dönemiyle birlikte dil üzerinde yapılan çalışmalarda artış olmuştur. Amansariyev'e göre o döneme kadar yazısı, adı sanı belli olmayan halklar kendi yazı dillerine sahip olmuşlar, resmî işlerini kendi dilleriyle yürütme imkanı bulmuşlar ve millî okul, millî alfabe hakkına sahip olmuşlardır (1970: 32). SSCB döneminin başlarında yapılan çalışmalarda Türkmen millî dilinin hangi diyalekte dayandığı konusunda ortak bir kanıya varılmamıştır. Türkmenistan'ın Birinci İlmî Linguistik Konferansında (1930) ve Birinci Linguistik Kurultayında (1936) Türkmen millî dilinin tek başına hiçbir Türkmen diyalektine dayanmadığı kararı

verilmiştir (Amansarıyev 1970: 33). Daha sonra birçok araştırmacı Türkmen millî dilinin aslında Teke diyalektine dayandığı görüşünü öne sürmüşlerdir (Azımov, Hıdırov 1960). SSCB döneminde, Türkmencenin gelişimine bakıldığında standart Türkmencenin Teke diyalekti, Aşgabat, Ahal gepleşiğine dayandığı belirlenmiştir (Bayramdurdıyev 1965: 9).

Takip eden bölümlerde sırasıyla Türkmen diyalektlerinin sınıflandırılması, SSCB öncesi dönemde ve SSCB döneminde Türkmen diyalektolojisi üzerine yapılan çalışmalar ele alınacaktır.

1.2. Türkmen Diyalektlerinin Sınıflandırılması

Amansarıyev'in (1970) ve R. Berdiyev'in (1970) çalışmalarında Türkmen dilinin diyalektleri ve geleşikleri temel olarak üç kritere göre sınıflandırılmaktadır: *tarihî-etnik unsurlara göre (boylara göre), bölgelere göre ve dil özelliklerine göre*. Bu sınıflandırmalara göre diyalektlerin ve geleşiklerin dağılımı aşağıdaki gibidir.

1.2.1. Diyalektlerin Tarihî–Etnik Unsurlara Göre (Boylara Göre) Sınıflandırılması

Türkmen dilinin diyalektlerinin ve geleşiklerinin Türkmen halkını meydana getiren boylar ve tayfaların adıyla sınıflandırılması çok önceden beri devam eden bir yaklaşımdır. Yapılan çalışmalarda ana ağız grupları için *diyalekt* veya *şive*, alt ağız grupları için *geleşik* terimleri kullanılmıştır. Bu çalışmada *şive* yerine *diyalekt* teriminin kullanılması tercih edilmiştir. Türkmence diyalektoloji çalışmalarında tarihî-etnik (boy) kriterlere göre Türkmen diyalektleri şu şekilde sınıflandırılmıştır:

1. *Teke Diyalekti*. Teke diyalektinin üç geleşigi vardır: Ahal geleşigi, Marı geleşigi ve Burkaz geleşigi; 2. *Yomut Diyalekti*. Geniş bir bölgede konuşulan bu diyalekt iki gruba ayrılır: Kuzey geleşigi ve Batı geleşigi. Bu geleşiklerin

de kendi alt ağızları bulunmaktadır; 3. *Gökleň Diyalekti*; 4. *Salır Diyalekti*; 5. *Sarık Diyalekti*; 6. *Ärsarı Diyalekti*; 7. *Çovdur Diyalekti*. Bu diyalektin birkaç alt ağızı vardır: İğdir, Bozacı gibi; 8. *Garadaşlı–Alili Diyalekti*. Konuşulduğu bölgelere göre Alili ve Garadaşlı olarak iki diyalekte ayrılmaktadır; 9. *Nohur Diyalekti*; 10. *Änev Diyalekti*. Bu diyalektler Türkmencenin ana diyalektleri kabul edilmektedir (Berdiyev 1970: 25). Diğer diyalekt ve gepeşikler aşağıdaki gibi sıralanabilir:

Mürçe Gepeşiği, Hasar Diyalekti, Sakar Diyalekti, Eski Diyalekti, Hatap Diyalekti, Mukrı Diyalekti, Surhı Diyalekti, Kıraç Diyalekti, Arabacı Diyalekti, Çandır Diyalekti, Çeges Diyalekti, Bayat Diyalekti, Kıpçak Gepeşikleri, Yemreli Gepeşiği, Mehinli Diyalekti, Düyeçi Diyalekti, Ata Gepeşiği, Olam Diyalekti, Bıcağ Gepeşiği, Sayatlı Gepeşiği, Küren Gepeşiği (Amansarıyev 1970: 54-58)

1.2.2. Diyalektlerin Bölgelere Göre Sınıflandırılması

Amansarıyev'e göre bu sınıflandırma türü geliştirilmiş bir sınıflandırılma sistemi değildir. Bölgesel sınıflandırma çalışmaları sınırlıdır ve boylara göre sınıflandırma türüyle karışıktır (1970: 58):

I. *Lebap Diyalektleri*. Bu gruba giren diyalektleri şunlardır: 1) Ärsarı Diyalekti, 2) Sakar Diyalekti, 3) Eski Diyalekti, 4) Hatap Diyalekti, 5) Mukrı Diyalekti, 6) Surhı Diyalekti, 7) Kıraç Diyalekti, 8) Arabacı Diyalekti, 9) Çandır Diyalekti, 10) Çeges Diyalekti, 11) Bayat Diyalekti, 12) Kıpçak Gepeşikleri, 13) Olam Diyalekti.

II. *Merkezi Diyalektler*. Bu gruba şu diyalektler ve gepeşikler dahildir: 1) Teke Diyalektinin Ahal Gepeşiği, 2) Garadaşlı – Alili Diyalektinin Alili Diyalekti, 3) Änev Diyalekti, 4) Hasar Diyalekti, 5) Mehinli Diyalekti.

III. *Marı Diyalektleri*. Bu gruba giren diyalekt ve gepeşikler: 1) Teke Diyalektinin Marı Gepeşiği, 2) Burkaz Gepeşiği, 3) Pendi Diyalekti (Sarık Diyalekti), 4) Saragt Diyalekti (Salır Diyalekti).

IV. *Sumbar Diyalektleri*. Bu grupta yer alan diyalekt ve geleşikler: 1) Gökleñ Diyalekti, 2) Nohur Diyalekti (Nohur ve Kürüdey Geleşikleri), 3) Mürçe Geleşigi.

V. *Batı-Kuzey Diyalekti*. Yomut Diyalektinin Batı Geleşigi.

VI. *Kuzey Diyalektleri*. Bu gruptaki diyalektler ve geleşikler: 1) Yomut Diyalektinin Kuzey Geleşigi (Yomut ve Uşak Geleşikleri), 2) Çovdur Diyalekti, 3) Yemreli Geleşigi, 4) Garadaşlı – Alili Diyalektinin Garadaşlı Diyalekti, 5) Düyeçi Geleşigi (Amansariyev 1970: 58-59).

1.2.3. Diyalektlerin Dil Özelliklerine Göre Sınıflandırılması

Türkmen diyalektolojisiyle ilgili çalışmalarda diyalektler, dil özelliklerine göre yani fonetik, morfolojik ve leksikal özelliklerine göre sınıflandırılmıştır. Bu sınıflandırma türü Amansariyev'e göre en doğru yaklaşımdır (1970: 59). Burada en önemli ölçüt /s/ ve /z/ seslerinin ağızlardaki durumudur. Türkmen dilinin tipik özelliklerinden biri /s/ ve /z/ seslerinin dilucu yani dışarısı θ ve ð olmasıdır. Bu özelliğe göre Türkmen diyalektleri iki büyük gruba ayrılmaktadır:

1. *Dilucu (Dilarası) Diyalektleri*. Bu grupta Teke, Yomut, Gökleñ, Salır, Sarık, Ärsarı, Garadaşlı, Alili, Yemreli gibi diyalektler ve geleşikler vardır.

2. *Dilüstü Diyalektler*. Bu grupta Çovdur, Nohur, Änev, Eski, Mukrı, Surhı, Kıraç, Arabaçı, Çandır, Çeges, Hatap, Bayat, Düyeçi, Kıpçak gibi diyalektler ve geleşikler vardır (Amansariyev 1970: 60).

/s/ ve /z/ sesleri ölçüt alındığında yukarıdaki gibi iki ayrı gruptan oluşan sınıflandırılma görülmektedir (detaylı bilgi için ayr. bk. Amansariyev 1970).

1.3. SSCB Öncesi Dönemde Türkmen Diyalektolojisi Üzerine Yapılan Çalışmalar

Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği kurulmadan önceki dönemde yapılan Türkmen diliyle ve diyalektolojisiyle ilgili çalışmalar sınırlı sayıdadır (Hıdırov 1974: 7). SSCB öncesi dönemde yapılan çalışmalar şunlardır: İ. N. Berezin İran bölgesinde yaşayan Türkmenlerin dili hakkında çalışmalar yapmıştır. Bu çalışmaları 1845 ve 1848 yıllarında yayımlanmıştır. Rus araştırmacılardan A. P. Potseluyevski'nin 1936 yılında yayımladığı *Dialektı Turkmenskogo Yazıka* adlı eserinde İ. N. Berezin'in Türkmen dili hakkındaki çalışmalarının öneminden bahsedilmiştir. N. İ. İlminskiy'in 1859 yılında yayımladığı eserinde yer alan (ve daha sonra yayımlanan) A. Şifner'e yazdığı yazıda Yomut ve Esen ili geleşikleri hakkında birçok bilgi vermiştir (Amansariyev 1970: 40-41).

S. A. Agabekov, 1904 yılında yayımladığı *Uçebnik Tyurkmenskogo Nareçiya S Prilojeniem Sbornika Poslovits İ Pogovorok Tyurkmen Zakaspiyskoy Oblasti* adlı eserini Ahal-Teke diyalektine dayanarak yazmıştır. Bu çalışmada Türkmence sözcüklerin transkripsiyonu Rus alfabesine bağlı olarak yapılmaya çalışılmıştır. Fakat çalışmanın tutarlı olmayan yanları bulunmaktadır. Sözcüklerin Ahal-Teke ağzındaki söylenişi doğru verilmemiştir yani halkın günlük konuşma dilinin dışında, Türkmenceye ait unsurlar Türkiye Türkçesi ve Azerbaycan Türkçesiyle karıştırılmıştır (Amansariyev 1970: 41).

A. N. Samoyloviç 1902-1908 yılları arasında üç kez Orta Asya'ya seyahat ederek Türkmen dili, diyalektleri, edebiyatı ve halk bilimi ile tanışmıştır (Amansariyev 1970: 41). Samoyloviç sahadan derlediği malzemeleri süzgeçten geçirerek Sovyet dönemi öncesinde önemli çalışmalar ortaya koymuştur (Nuraliyev 1971: 14-15).

SSCB öncesi dönemde Türkmen diyalektolojisiyle planlı ve programlı olarak ilgilenen ve çalışmalar yapan tek bir ilmî kurum, kuruluş ya da kişi yoktur.

Yalnızca Türkmen dilini öğretmek maksadıyla yapılan çalışmalarda Türkmen diyalektolojisine kısaca değinilmiştir (Amansariyev 1970: 42).

1.4. SSCB Döneminde Türkmen Diyalektolojisi Üzerine Yapılan Çalışmalar

Türkmen diyalektlerinin düzenli ve istikrarlı bir şekilde çalışılması Ekim Devrimi'nden sonra, aslında 1927 yılında başlamıştır (Amansariyev 1970: 42). Bu dönem içerisinde Türkmen dili hakkında çok sayıda önemli teorik ve uygulamalı çalışmalar yapılmıştır. Yapılan bu çalışmalar sadece dönemin Türkmenistan coğrafyasıyla kalmamış, Türkmen dili bu coğrafyanın dışındaki Türkologların da ilgisini çekmiştir. Bu şekilde Türkmen dili ve diyalektolojisiyle ilgili çalışmalar güç kazanmıştır. Bu konuda Macar Türkolog Németh'in "Ben şimdi Türkmen ve Yakut dillerini öğreneceğim, çünkü bu dillerde tarihî materyal çok fazla" sözü dikkat çekmektedir (Hıdırov 1974: 7).

A. P. Potseluyevski 1927 yılında yayımladığı *Sobiraniye Turkmenskogo Folkloru* adlı eserinde Türkmen halk edebiyatıyla ilgili topladığı malzemelerden bahsetmiştir ve sözcüklerin telaffuzuna ayrı bir önem vermiştir. Uzun ünlüleri çift harf ile, kısa telaffuz edilenleri ise harfin üstüne tire (–) ekleyerek göstermek gerektiğini anlatmıştır. A. P. Potseluyevski'nin bu eseri diyalektolojik malzemelerin toplandığı ilk çalışma kabul edilmiştir (Amansariyev 1970: 42-43).

Türkmen diyalektlerini araştırmak için 1927 yılından itibaren alan araştırmaları düzenlenmiştir. Bu alan araştırmalarında Türkmenistan'ın ayrı ayrı bölgeleri gezilmiş, farklı malzemeler derlenmiştir.

1927 yılının Ekim-Kasım aylarında Devlet İlmî Birliğinin millî kültür alanı çalışmaları için Potseluyevski'nin önderliğinde Türkmenbaşı (Krasnovodsk), Gızıletrek, Esengülü, Garrıgala bölgelerine dilbilimsel alan araştırmaları düzenlenmiştir. Bu araştırmayla birlikte Yomut ve Gökleñ diyalektleri ve folklor alanında çalışmalar yapılmıştır. 57 günlük alan araştırması sonucunda 138 şarkı, 128 bilmece, 75 masal ve 370 farklı dil malzemesi toplanmıştır. Yine

1928 yılında Manış (Änev) diyalekti hakkında veri toplamak için Potseluyevski önderliğinde alan araştırması düzenlenmiştir (Amansariyev 1970: 43). Araştırma sonunda elde edilen malzemeler 1936 yılında A. P. Potseluyevski'nin *Dialekti Turkmenskogo Yazıka* adlı çalışmasında yayımlanmıştır.

1930 yılında Türkmen Kültür Enstitüsünün Dil ve Edebiyat Bölümünde Dil Bilimi Kabinesi kurulmuştur. Kabine kurulduktan sonra iki alan araştırması düzenlenmiştir. İlki, Nisan ayında A. P. Potseluyevski'nin katılımıyla Marı, Yolöten, Tagtabazar, Saragt bölgelerinde olup, halk edebiyatıyla ilgili malzemeler toplanmıştır. Duyulanların transkribe edilerek yazılmasıyla o civarda yaşayan Türkmenlerin dil özelliklerini öğrenmek öncelikli olmuştur. İkinci alan araştırması ise SSCB İlimler Akademisiyle birlikte linguistik-folklor kadrosu olarak Marı bölgesi civarındaki yerleşim yerlerinde düzenlenmiştir. Bu araştırmada ise N. K. Dmitriyev'in önderliğinde, O. İ. Şatskaya ve N. F. Lebedov bulunmuştur. Derlenen malzemeler 1954 yılında SSCB İlimler Akademisi tarafından *Turkmenskiye Narodniye Skazki* adıyla yayımlanmıştır (Amansariyev 1970: 44). Yine 1930-1932 yılları arasında Türkmen Kültür Enstitüsü tarafından çeşitli alan araştırmaları düzenlenmiştir (bk. Amansariyev 1970).

A. P. Potseluyevski'nin 1934 yılında yayımlanan *Folklorniye Teksti* adlı eseri 1926-1932 yılları arasında yapılan alan araştırmalarında derlenen malzemelerin belirli bölümünü içine almaktadır. Bu eser içerisinde yer alan metinler transkribe edilmiş, Türkmen edebî diline ve Rus diline tercüme edilmiştir. Birçok eksiğine rağmen bu çalışma Türkmen tarihî ve edebî dilinin Türkmen diyalektlerine etkisini gözlemlemek için önemlidir (Amansariyev 1970: 45).

1935 yılında Türkmen dilinin ve diyalektlerinin fonetik yapısını deneysel yöntemle incelemek için Fonetik Kabinesi kurulmuştur. Bu inceleme sonucunda 1936 yılında A. P. Potseluyevski'nin *Fonetika Turkmenskogo Yazıka* eseri yayımlanmıştır (Amansariyev 1970: 46). 1936-1945 yılları arasında çalışmalarda duraklama görülmektedir. II. Dünya Savaşı (1941-1945) bittikten sonra diyalektoloji çalışmaları devam etmiştir.

1945 yılında İlimler Akademisinin Türkmen şubesinin Dil-Edebiyat Enstitüsü Daşoğuz'a diyalektolojik alan araştırması düzenlemiştir. Bu alan araştırmasında Daşoğuz Yomutlarının dili hakkında çalışmalar yapılmıştır. 1946 yılında Kerim Osmanov öncülüğünde Esengülü, Çeleken, Nebitdag bölgelerine gezi düzenlenmiş, Yomut diyalektinin Batı şivesi hakkında araştırma yapılmıştır. 1947 yılında Kıpçak ağzı ve Nohur diyalektolojisi hakkında çalışmalar yapılmıştır (bk. Amansariyev 1970).

1947-1948 yıllarında Türkmen dilinin diyalektlerini ve gepleşiklerini ayrı ayrı ele alan monografi çalışmaları başlamıştır. Konuyla ilgili H. A. Maşakov (1949), N. Durdımıradoğ (1950), C. Amansariyev (1954), M. Atacanov (1958), H. Muhiyev (1959), N. Nartiyev (1959), K. Şamıradov (1960), G. Kulmanov (1960), O. Çörlıyev (1964) vb. çalışmalar bulunmaktadır.

M. N. Hıdırov'un 1958 yılında yayımlanan *Türkmen Edebî Dili ve Onun Şiveleri* adlı makalesi önemli çalışmalar içerisinde yer almaktadır. Ayrıca Türkmen diyalektolojisinin ele alındığı C. Amansariyev (1954), S. Arazkulyev (1962), H. Bağiyev (1965), B. Bayramdurdıyev (1965), G. Saparova (1970), G. Mengliyeva (1973), M. Akmamedov (1975), O. Çommadov (1975, 1991), N. Maviyev (1987), R. Berdiyev (1989), G. Kulmanov (1991), N. Nartiyev (1994), Y. Övezov (1995) vb. çalışmalar da dikkate değer betimlemeler içermektedir.

2. BÖLÜM

TÜRKMENCE DİGLOSİK BİR DİL MİDİR?

Türkmencenin ölçünlü yazı dili olması Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği döneminde gerçekleşmiştir. Birinci bölümde bahsedildiği gibi, Amansariyev'e göre o döneme kadar yazısı, adı sanı belli olmayan halklar kendi yazı dillerine sahip olmuşlar, resmî işlerini kendi dilleriyle yürütme imkanı bulmuşlar ve millî okul, millî alfabe hakkına sahip olmuşlardır (1970: 32). Bu dönem Sovyetler Birliği'nin Lenin hâkimiyeti dönemine denk gelmektedir. Bu dönemde Lenin yerleşme politikası izleyerek okuryazarlığı artırmak istemiştir. Okullar açılmaya başlamış, ana dilleriyle eğitime imkan verilmiş ve zorunlu olmasa da Rusça öğretime devam edilmiştir. Stalin iktidara geçtiğinde, 1936 yılında çıkarmış olduğu yasa ile halkların dillerini kullanmalarını garanti altına almış olsa bile 1937 yılında çıkarmış olduğu başka bir yasa ile bütün okullarda Rusça öğretimini zorunlu hale getirmiş, Sovyet halklarının dili, Rusça lehine statü kaybetmiştir (Karabulut 2009: 76).

Sovyetler Birliği'nin ilk yıllarında, Batı Avrupa'ya yetişme çabasıyla ülkenin benzeri görülmemiş bir oranda sanayileşmesini sağlamak için eğitim seviyelerini hızla yükseltmek amacıyla iddialı hedefler belirlenmiştir. Bu, vatandaşların okuryazarlık oranlarını hızla yükseltmeyi gerektirmiştir. Birliğin ilk 20 yılında okuma yazma oranında çok büyük yükselme olmuştur (bkz. Grenoble 2003: 45-54).

Çalışmanın ikinci bölümünde yer alan metinler Aşkabat'tan toplanmıştır. Standart Türkmencenin hangi diyalekte dayandığı Azimov, Övezberdiyev, Hıdırov gibi dilbilimciler tarafından araştırılmıştır. Yapılan araştırmalar sonucunda Standart Türkmencenin, Teke diyalektine, Aşkabat konuşmasına dayandığı anlaşılmıştır (Amansariyev 1970:33). Derlenen metinler standart Türkmencenin kabul edildiği diyalekt olan Ahal vilayetinin Teke ağızına dayalıdır. Metinleri incelediğimizde Standart Türkmençe kabul edilen bu ağızda prestijli,

bütün ortamlarda aktif olarak kullanılan konuşma dili ve yazı dili arasında ileri derecede sesbilimsel farklılıklar olduğu görülmektedir. Bu nedenle bu farklılıklar, aşağıdaki bölümde diglossia bağlamında tartışılacaktır .

2.1. Aşkabat Şehir Ağzında Ölçünlü Konuşma Dili ve Yazı Dili Arasındaki Sesbilimsel Farklılıklar

Türkmencede yazıda kodlanmamış önemli sesbilimsel özellikler bulunmaktadır. Türkçenin Güneybatı kolunun Doğu temsilcisi olan Türkmençe, Ana Türkçedeki uzun ünlüleri korumak, yarı-diftonglara sahip olmak, morfofonolojik olarak koşullandırılmış ikincil ünlü uzunluğunu barındırmak, ileri derecede dudak uyumu, ünsüz benzeşmesi, vb. gibi önemli ayırt edici fonolojik özelliklere sahiptir. Bu fonolojik özellikler konuşulan Türkmençenin önemli özellikleri olmasına rağmen yazımda işaretlenmemiştir (Aslan Demir 2018: 33). Aşkabat şehir ağı standart Türkmençeyi oluşturan ağıdır. Bu durumda, Aşkabat şehir ağına dayanan ve eğitim kurumları, televizyon kanalları vb. tüm dilsel ortamlarda aktif olarak kullanılan konuşma dili ile basılı eserlerde görülen yazı dili arasında dikkate değer sesbilimsel farklılıklar dikkati çekmektedir

Türkmençe birincil uzun ünlüleri korumaktadır. Böylece, sekiz kısa ünlüyle (/a/, /ä/, /i/, /i/, /o/, /ö/, /u/, /ü/) ek olarak, sekiz uzun ünlü (/a:/, /ä:/, /i:/, /i:/, /o:/, /ö:/, /u:/, /ü:/) bulunmaktadır. Uzun ünlüleri olmayan Hazar, Änev ve Nohur (Berdiyev, Kürenov vd. 1970: 42) gibi Türkmen diyalektleri dışında, Türkmençenin fonemik uzun ünlüleri vardır (Aslan Demir 2018: 33). Aşkabat şehir ağı da bu uzunlukları korumaktadır: *wa:* [bar] 'var', *yo:q* [yok] 'yok', *yo:/* [yol] 'yol', *a:q* [ak] 'ak, beyaz', *ö:ö* 'kendi'.

Yazıda, kısa ve uzun ünlüler arasındaki fark, birkaç durum dışında gösterilmemektedir. Ä [æ] harfi birkaç istisna dışında bir ön geniş-orta (low-middle) uzun ünlüyü işaret eder. Dolayısıyla, *äkel-* 'getirmek' ve *äkit-* 'götürmek' gibi bazı özel örnekler dışında, /ä/ her zaman uzundur (Aslan Demir 2018: 34).

Türkmencede yarı diftonglaşmış uzun /ü:/, /üy/ ile standart yazımda gösterilmektedir (Aslan Demir 2018: 34). Örneğin, *θüyt* [süýt] 'süt', *güyō* [güýz] 'güz', *θüyjü* [süyji] 'tatlı'. Aşkabat şehir ağızında yarı diftonglaşma, /iy/ durumunda görülmekte, ancak yazımda gösterilmemektedir: *ǵiyō* [gyz] 'kız', *i:yōinne* [yzynda] 'arkasında' vb.

Eklerde Türkmençe art ünlü /i/ ve ön ünlü /i/ arasında belirgin bir fark yoktur ve /i/ ve /i/ arasında orta ünlü /i/ olarak telaffuz edilmektedir. /i/ yazımda gösterilmemektedir (Aslan Demir 2018: 34). Örneğin, *wolya:dī* [bolýardy] 'oluyordu', *wa:dī* [bardy] 'vardı', *wollī* [boldy] 'oldu', *ataθi* [atasy] 'dedesi', *maşyala:θi* [maşgalasy] 'ailesi' vb. Bu telaffuz özellikle bilinen geçmiş zaman eki -dl, üçüncü şahıs iyelik eki -(s)l, belirtme hali eki -(n)l, isimden sıfat yapım eki -lı gibi soneklerde görülmektedir (Aslan Demir 2018: 34).

Türkmenenin en önemli sesbilimsel özelliklerinden biri de Kırgızca, Yakutçada ve bazı Sibiryalı diyalektlerinde olduğu gibi, diğer Oğuzca varyantlara göre çok daha ileri bir dudak uyumuna sahip olmasıdır. Türkmencede de dudak uyumunun gerçekleşmesi Türkiye Türkçesine ve diğer Oğuzca varyantlara göre çok daha ilerleyicidir (Töre 2019: 35). Bu ileri derecedeki dudak uyumu Aşkabat şehir ağızında da görülmektedir. Dudak uyumu yazıda gösterilmemektedir. Örneğin, *doyonum* [dogany] 'kardeşim', *muo:llüm* [mugallym], *jo:rolom* [joralarym] 'arkadaşlarım', *ǵudočuluya* [gudaçylyga] 'dünür olmaya, kız istemeye (gitmek)' *oqotjoq* [okatjak] 'okutacak', *Turkmönlömüō* [Türkmenlerimiz] 'Türkmenlerimiz' *yuwōščodon* [ýuwaşçadan] 'yavaşçıktan', *üytgōšüg* [üýtgeşik] 'değişik' vb.

Türkmencede kısa /o/ ünlüsü standart yazımda kelimenin ilk hecesinde görülmektedir. Konuşma dilindeyse ilk ve sonraki hecelerde duyulmaktadır. Uzun /o:/ ünlüsü Türkmenenin standart yazımında ve konuşma dilinde kelimenin yalnız ilk hecesinde görülmektedir. Taçmıradov'a göre eylemlerin sonu /o/ ünlüsüyle bitiyorsa ve o eylemlere /y/ ünsüzü ile başlayan -ýar/ -ýan [-ya:r/-yæ:n] ekleri getiriliyorsa, /o/ sesi zayıflayarak söylendiğinde /u/ sesine

yakın bir ses oluşur: *dokaýar* [doquya:r] “dokuyor”, *okaýan* [oquya:n] “okuyan” vb. Ancak Taçmıradov bunun /o/ gibi de duyulabildiğini ifade etmektedir (Aktaran: Töre 2019: 36). Uzun /o:/ Türkmencenin standart yazımında sadece ilk hecesinde gösterilmektedir, bu uzunluk yazıda gösterilmemektedir. (Töre 2017: 17). Aşkabat şehir ağızında telaffuzda uzun olan /o:/ ünlüsü yazıda uzunluk-kısalık ayrımı olmaksızın tek bir harfle temsil edilmektedir: *yo:l* [ýol] ‘yol’, *yo:q* [ýok] ‘yok’, *o:n* [on] ‘on’, *bo:ş* [boş] ‘boş’, *o:t* [ot] ‘ateş’ vb.

Türkmencede kısa /ö/ ve uzun /ö:/ ünlüleri de yazımda sadece ilk hecede gösterilmektedir: *örmek*, *börek*, *kömelek* vb. Uzunluk ayrı bir işaretle gösterilmez (Töre 2017: 17). Örneğin, *ö:đ* [öz] ‘kendi’, *gö:k* [gök] ‘mavi’, *yö:nö* [ýöne] ‘ama’ *ö:ň* [öň] ‘önce’ vb. Aşkabat şehir ağızı ölçünlü konuşma dilinde ise /ö/ ünlüsü kelimenin diğer hecelerinde de görülebilir: *körpö* [körpe] ‘küçük, en genç’, *döwlötünnö* [döwletinde] ‘devletinde’, *götörjök* [göterjek] ‘götürecek’, *öyünnö* [öyünde] ‘evinde’ vb.

Türk dilleri tipik olarak eklemeli olmasına rağmen, Türkmençe konuşma dili, morfem sınırlarının bulanık bir karaktere sahip olması ve kolayca bölünemez olmasıyla sonuçlanan bazı kaynaşmalı (fusional) eğilimler sergilemektedir. Türkmençe konuşma dilinde kimi örneklerde bu eğilim görülmektedir: şahıs ve işaret zamirlerinde tamlayan durumunda, zamirsel kökler ve ilgi eki arasındaki sınırlar net değildir (Aslan Demir 2018: 35). Örneğin, *meň* [meniň] ‘benim’, *teň* [seniň] ‘senin’, *olow* [olaryň] ‘onların’, *bulow* [bularyň] ‘bunların’, *şolow* [şularyň] ‘şunların’ vb.

Konuşma dili ve yazı dili arasındaki bir diğer farklılık ikincil uzun ünlülerin ortaya çıkmasıdır. Aslında kısa olan bu ünlüler eklenme sonucunda uzun telaffuz edilmektedirler (Töre 2017: 54). Bu ikincil ünlü uzunlukları yazımda gösterilmemekte, ölçünlü konuşma dilinde konuşma esnasında ortaya çıkmaktadır: *đa:tla:ň* [zatlaryň] ‘şeylerin’, *oqa:mda* [okanymda] ‘okuduğumda’, *doyroma:ň* [dogramaň] ‘doğramadan’, *ça:ya:ň* [çaganyň] ‘çocuğun’, *đatla:mmiđ*

[zatlarymyz] ‘şeylerimiz’, *yumurtyolo:miđi* [ýumurtgalarymyzy] ‘yumurtalarımızı’, *entä:gem* [entek hem] ‘henüz de’, *ilkä:* [ilki hem] ‘ilkin’ vb.

Türkmençe konuşma dilinde sözcüklere bazı ekler getirildiğinde söz sonu ünsüzü ile ek veya takip eden sözcüğün başındaki ünsüzlerin benzeştiği görülmektedir (Töre 2017: 76). Bu durum yazı dilinde gösterilmemektedir: *onna:* [onda] ‘o zaman’, *a:raθinna* [arasynda] ‘arasında’, *čenni* [çenli] ‘kadar’, *θegθenwä:š* [segsen bäs] ‘seksen beş’, *a:γšamnan* [ağşamdan] ‘akşamdan’, *doγullum* [doguldum] ‘doğdum’, *wollı* [boldy] ‘oldu’, *ya:đimiđđan* [ýadymyzdan] ‘aklımızdan’, *gidenimiđđe* [gidenimizde] ‘gittiğimizde’, *biđđe* [bizde] ‘bizde’, *üθθünü* [üstünü] ‘üstünü’, *iθθedim* [isledim] ‘istedim’, *aθθinna* [aslynda] ‘aslında’, *Türkmönüθθa:nin* [Türkmenistanyň] ‘Türkmenistan’ın’, *yo:lwaššiθi* [ýolbaşçysy] ‘öncüsü, lideri’, *gešdim* [geçdim] ‘geçtim’, *onüşden* [on üçden] ‘on üçten’, *šeydikgitdim* [şeydip gitdim] ‘öyle gittim’, *gerekgä:l* [gerek däl] ‘gerek yok’, *alıkgiderθiňiđ* [alyp gidersiňiz] ‘alıp gidersiniz’ vb.

Yukarıda bahsedilen konuşma dili ve yazı dili arasındaki sesbilimsel farklılıklar dikkat çekicidir. Ölçünlü konuşma dilinde uzun ünlüleri korumak, yarı-diftonglara sahip olmak, morfofonolojik nedenlerle gerçekleşen ikincil ünlü uzunluğunu barındırmak, ileri derecede dudak uyumu, ünsüz benzeşmesi gibi fonolojik unsurlar, konuşma dili ve yazı dili arasındaki farklılıklara sebep olmaktadır ve bizi Türkmençenin diglosik bir dil olup olmadığı sorusuna yöneltmektedir. Bu soru, aşağıda ayrıntılı olarak ele alınacaktır.

2.2. Genel Kabullerle Diglossia

Diglossia terimi C. Ferguson (1959) tarafından araştırma yaptığı bölgelerdeki dillerin durumunu açıklamak için toplumdilbilim literatürüne kazandırılmıştır. Diglosik diller veya diglosik dil durumları genellikle bir konuşma topluluğunda bir arada bulunan, dilsel kullanım alanları kendi içinde ayrılmış, iki veya daha fazla varyantın dil toplumunda aynı anda bulunması durumudur. Bu diller kullanım

alanlarına göre genellikle *Yüksek* (Y) olandan, daha düşük prestijli görülen, *Düşük* (D) olana hiyerarşik olarak sıralanmaktadır (Schiffman 1998: 205).

Bu iki varyant genetik olarak ilişkili kabul edilirse, Y genellikle bu dilin yazılı bir biçimini oluşturmaktadır. Kamu kuruluşlarında, dinî metinlerde ve eğitim gibi “biçimsel” alanlarda ve diğer prestijli görülen alanlarda Y varyantı hâkimdir; D varyantı, gayriresmî konuşmalarda, sokaklarda, pazarlarda, kısacası günlük hayatta ve Y varyantı için ayrılmamış diğer alanlar (örneğin, mektup, sinema, televizyon) için kullanılmaktadır (Schiffman 1998: 205).

Eğer iki varyant farklıysa yani genetik olarak bağlı değil ise Y alanlarına hâkim olan dil daha çok uluslararası prestije sahiptir, özellikle toplumda politika ve din alanlarında kullanılmaktadır. Bu gibi durumlarda, Y varyantı açıkça toplumun daha güçlü kesiminin dilidir, güç için kullanılmaktadır denebilir (Schiffman 1998:205).

Bu konuda Ferguson'un tanımı şöyledir:

Diglossia, dilin ana diyalektlerine ek olarak (standart veya bölgesel standartları içerebilir) çok farklı olan, yüksek oranda kodlanmış (genellikle dilbilgisi bakımından daha karmaşık), büyük ve saygın bir yazılı literatürün aracı olan ya daha önceki bir döneme ait ya da büyük ölçüde örgün eğitim yoluyla öğrenilen, en çok yazılı ve sözlü olarak resmî amaçlarla bir konuşma topluluğunda kullanılan ancak topluluğun herhangi bir bölümü tarafından sıradan konuşma için kullanılmayan bir dil durumudur (Ferguson 1959: 435).

Ferguson'un araştırmalarına konu olan tüm topluluklarda biri resmî ve kamu kuruluşlarında, diğeri günlük hayatta herkes tarafından kullanılan iki farklı varyant vardır. Bunlar sırasıyla ‘Yüksek’ ve ‘Düşük’ veya ‘standart dil’ ve ‘konuşma dili’ olarak adlandırılmaktadır. Örneğin evde Arapçanın yerel, bölgesel versiyonu kullanılırken, üniversite derslerinde veya camide vaaz verme

esnasında konuşma dilinden farklı bir Arapça kullanılmaktadır (Hudson 1996: 50).

1959 sonrası diglossia araştırmaları genişletilmiş ve önemli sorulara yoğunlaşmıştır. Araştırmalar sonucunda konuyla ilgili oluşan genel tanımlamalar Schiffman'ın 1998 yılındaki çalışmasında şu şekilde sıralanmaktadır:

1. İşlev: Diglossiadaki varyantlar farklı işlevlere sahiptir ve bu diglossiyı ikidillilikten (bilingualism) ayırır. Y ve D varyantları farklı amaçlar için kullanılmaktadır. Ana dil konuşurları Y alanında D'yi, D alanında ise Y'yi kullananları garipsemekte ve bu kullanımı tuhaf bulmaktadır.
2. Prestij: İncelenen çoğu diglossiada, Y, D'den daha fazla prestijlidir. Y varyantı, "yüksek" edebiyat, kanonik dinî metinler, eski şiir, kamusal söylemlerde kullanılırken, D varyantı daha az prestijli, yozlaşmış, "bozuk", kaba vb. görölmektedir.
3. Edebiyat mirası: Çoğu diglosik dilde, edebiyatın tümü Y varyantındadır; diyalekt şiiri, reklam veya "düşük" nitelikli türler dışında D'nin yazılı kullanımı yoktur. Birçok diglosik dilde, Y varyantının *dil* olduğu düşünölmektedir; D varyantının varlığı bazen reddedilir veya yalnızca statüsü düşük kişiler (köleler, kadınlar, çocuklar) tarafından konuşulduğu iddia edilmektedir. Bazı geleneklerde (örneğin, Shakespeare'in oyunları), D varyantı bazı karakterleri rustik, komik, eğitimsiz vb. olarak göstermek için kullanılmaktadır.
4. Edinim: D varyantı önce öğrenilen varyanttır; o anadili, evde konuşulan dili oluşturmaktadır. Y varyantı eğitim yoluyla edinilmektedir. Dilbilimciler bu nedenle D varyantının birincil olduğu konusunda ısrar etseler de yerli bilim insanları sadece Y türünü dil olarak görmekte-dirler.

5. Standartlaşma: Y varyantı kesinlikle standartlaştırılmıştır. Bu varyanta ait yerli gramerciler tarafından yazılmış dilbilgisi kitapları, sözlükler, kanonik metinler vb. bulunmaktadır. D varyantı ise, geleneksel anlamda nadiren standartlaştırılmıştır. Eğer bu varyantın dilbilgisi kitapları varsa, dışarıdan gelenler, bu varyantın yabancıları tarafından yazılmıştır.
6. Kararlılık: Diglossialar, genellikle yüzlerce, hatta binlerce yıl boyunca devam eden bir kararlılığa sahiptir. Bazen D varyantı etki kazanır ve Y varyantını değiştirir. Ancak Y varyantı konuşurların yakınlarında bulunan seçkin bir sınıfın ana dili olması durumunda D varyantını değiştirir.
7. Dil bilgisi: Y varyantlarının gramerleri, D varyantlarının gramerlerinden daha karmaşıktır. Y varyantları, D varyantlarından daha karmaşık zaman ve cinsiyet sistemlerine, sözdizimlerine ve anlaşılabilirliğe sahiptir.
8. Söz varlığı: Söz varlığı çoğu zaman az da olsa ortaklık gösterebilir, ancak genelde farklılıklar vardır. Y, D'nin sahip olmadığı sözcüklere sahiptir ve bunun tersi de geçerlidir.
9. Sesbilim (Fonoloji): İki tür sistem bulunmaktadır. Birinci tür, Y ve D'nin aynı fonolojik unsurları paylaştığı sistemdir, ancak Y daha karmaşık morfofonemlere sahip olabilir veya Y varyantı, D varyantındaki envanterin özel bir alt kümesidir (Ancak konuşurlar genellikle iki sistemi ayrı tutamazlar). İkinci tür ise, Y'nin D'de bulunmayan sesbirimlere sahip olduğudur, Y varyantı D varyantında bulunmayan sesbirimleri sistematik olarak yerine koyar; ancak D varyantı, belirli durumlarda Y varyantının farklı birimini kullanarak öğeleri olduğu gibi *ödünç alabilir*.
10. Diglossia ve diyalektleri olan standart dil arasındaki fark: Diglossiada hiç kimse Y varyantını ana dili olarak konuşmaz, sadece D varyantını konuşur. Diyalektleri olan standartta, bazı konuşurlar Y'yi ana dil olarak

konusurken, diğerleri ise ana dili olarak D varyantını konuşurlar ve Y'yi ikinci bir sistem olarak edinirler.

11. Diglossianın dil aileleri, yer ve zamandaki dağılımı: Diglossia herhangi bir coğrafi bölge veya dil ailesi ile sınırlı değildir. Diglossialar yüzlerce hatta binlerce yıldır vardır. Çoğu diglossia okuryazarlığı içerir. Sözlü diglossialar da olasıdır. Bazı geleneklerde sözlü kültür çok daha önemlidir. Sözcüğü kağıda yazmak, telaffuz etmenin yerini tutmamaktadır.

12. Diglossiayı oluşturan nedir ve diglossia hangi şartlar altında oluşmuştur?

- a. Yüksek varyanttan oluşturulan eski ve prestijli edebiyatın dil kültürünü korumak isteği vardır.
- b. Okuryazarlık genel bir durumdur ancak küçük bir elit kesimle sınırlandırılır. Yüksek varyantta genel bir okuryazarlık, pedagojik problemlere sebep olmaktadır.
- c. Diglossia bir gecede ortaya çıkmamıştır, gelişmesi zaman almaktadır (Shiffmann 1998: 206).

Diglossia için kapsamlı araştırmalar devam ederken, diglossianın da değişken bir yapıya sahip olduğu unutulmamalıdır. Ferguson (1972) diglossia terimini, aynı dil içinde iki veya daha çok varyantın farklı işlevlerde aynı dil topluluğu tarafından kullanılması olarak tanımlamaktadır. Ferguson'un bu temel diglossia tanımı çok dillilik ve dilin işlevleri hakkında yeterli gelmemekteydi. Diglossianın düzenlenmeye ve genişletilmeye ihtiyacı bulunmaktaydı. Bu durumda Fishman (1967), *genetik olarak birbirleriyle ilişkisi olmayan* iki dilin formlarının Y ve D alanlarını oluşturduğundan, yani dillerden birinin din, eğitim, okuryazarlık ve

benzeri prestijli alanlarda kullanılırken, diğer dilin nadiren bu tür amaçlar için ve daha çok resmî olmayan alanlar için kullanılması gibi durumların birçok toplumda bulunmasından dolayı diglossianın genişletilebileceği fikrini ortaya koymuştur. (Schiffman 1998: 207).

2.3. Klasik Diglossia ve Genişletilmiş Diglossia

Birçok bilim adamı, diglossianın sınıflandırılması konusunda değişik terminolojiler önermiştir. Burada “klasik” (Ferguson, 1959) ve “genişletilmiş” (Fishman, 1967) diglossia olarak adlandırılanlar için, Kloss “iç diglossia” (iki varyantın birbiriyle yakından ilişkili olduğu durumlar için) ve “dış diglossia” (iki dilin ilişkisiz olduğu veya en iyi şekilde uzaktan ilgili olduğu durumlar için) terimlerini önermektedir (Kloss 1966: 138).

Fishman da “ortak olarak duyumsanan (konsensüel) olarak farklı diller” ile “ortak olarak duyumsanan (konsensüel) diyalektler” arasında bir ayrım önermektedir, çünkü Karayipler İngilizcesinin genetik olarak İngilizcenin kökeninden gelip gelmediğine dair sonuca ulaştırılamamış bir tartışma vardır. Yani, bir anlayışa göre İngilizcenin bir diyalektidir, diğer bir anlayışa göre (ayrı olarak sınıflandırılması kabul edilir) ayrı bir dildir. Scotton (1986) Ferguson’un 1959 diglossia tanımı için “dar” ve Fishman’ın bu tanımı genişlettiğini ifade etmek için “geniş” (veya “genişletilmiş” diglossia) terimlerini önermektedir. Scotton'a göre, gerçekte diglosik olan (1959’daki tanıma göre) topluluklar az sayıdadır, çünkü kriterleri yerine getirmek için iki şartın tutması gerekmektedir: “(1) Herkes... Düşük varyantı ana dili olarak konuşur ve (2) Yüksek varyant resmî olmayan konuşmalarda asla kullanılmaz...” (Shiffmann 1998:208).

Crystal (2006: 312) *diglossia* terimini “her biri kendine özgü sosyal işlevlere sahip, belirgin biçimde birbirinden farklı iki türün bir toplulukta standart olarak bir arada bulunduğu dil durumu” olarak açıklamakta ve “bu değişikliklerden biri sıradan konuşmalarda (birçok yerelleştirilmiş biçimde); diğeri ise, özel amaçlar için, özellikle resmî konuşma ve yazışmada kullanılır” diye eklemektedir.

Tüm bu tanım ve değerlendirmeleri şu şekilde özetlemek mümkündür: Dar kapsamıyla diglossia bir toplumda aynı dilde iki farklı varyantın (üst varyant ve alt varyant) farklı işlevlerle kullanılması olarak değerlendirilmektedir. Ancak günümüzde yaygın olarak geniş kapsamıyla diglossia bir toplumda iki varyantın ya da sistemin birbirini tamamlayacak işlevlerle kullanılması olarak kabul görmektedir. Alt ve üst varyant kavramları diglossia durumunu açıklamada kullanılan en önemli kavramlardır. Bireyler diglossia durumunda yukarıda da bahsedildiği üzere iletişim işlevini yerine getirebilmek için iki düzeydeki varyanttan da birbirini tamamlamak üzere yararlanmaktadır. Bu bağlamda alt varyant bireyler arasındaki iletişimi gerçekleştirmek için daha çok resmî olmayan iletişim ortamlarında kullanılırken; üst varyant daha saygın ve ölçülü olarak kabul gördüğü için resmî bağlamlarda kullanılmaktadır (Şimşek 2006).

2.4. Okuryazarlık ve Diglossia

Okuryazarlığın yüksek olmadığı bir toplumda, konuşmacıların hepsi okul tarafından kazandırılan Y varyantını kullanmayı tercih etmemektedir. Schiffman'a göre bu, okuryazar olmayanların D varyantını Y varyantının alanlarında kullanma seçeneğinin olduğu anlamına gelmez; aksine, o konuşmacılardan beklenen, uygunsuz dil normları sergilemek yerine sessiz kalmalarıdır. Dilsel davranışları aslında D alanları ile sınırlıdır ve Y alanlarının kullanımı, eğitilmiş azınlığın tekeline aittir (Schiffman 1998: 209).

2.5. Türkmençe Diglosik Bir Dil mi?

Diglossia dilin temel diyalektlerine ek olarak, genellikle örgün eğitimle öğrenilen, yazılı ve sözlü amaçlarla kullanılan yüksek oranda kodlanmış bir varyantın olduğu bir dil durumudur. Temelde diglossiaya sahip topluluklarda yüksek varyant (prestijli) ve düşük varyant (resmî statüye sahip olmayan) bulunmaktadır. Karahan'a (1995) göre düşük varyant daha çok ev içinde, aile ve tanıdıklar ile kullanılan varyanttır. Yüksek varyant ise daha çok ev ve aile dışı ile ilgili alanlarda ve okul, hükümet gibi kurumlar tarafından desteklenen, kullanılan

bir varyanttır. Bu varyantlar birbiriyle ilişkili yani akraba varyantlar veya farklı varyantlar olabilir.

Bölümün girişinde de anlatıldığı gibi derlenen Aşkabat şehir ağzına dayalı Türkmençe metinlerde yazı dili ve ölçünlü konuşma dili arasındaki sesbilimsel farklar dikkat çekicidir. Bu farklılıklar birincil ve ikincil ünlü uzunlukları, dudak uyumu ve ünsüz benzeşmesi gibi konuşma dilinde aktif olarak bulunan özelliklerin yazıda gösterilmemesi sonucunda oluşmaktadır. Türkmencedeki bu durumun diglosik bir özellik taşıyıp taşımadığı incelendiğinde, yazı dili ile ölçünlü konuşma dili arasındaki bu farkı diglossia olarak adlandırmanın uygun olup olmadığını anlamak için biraz daha ayrıntılı bir inceleme gerekmektedir. Bunun için, derlenen Aşkabat konuşma dilinin yanı sıra, ulaşılabilirliği açısından, prestijli konuşma dilinin kullanılacağını varsayabileceğimiz televizyon haber programlarına da bakılmıştır. “Bu alanlarda kullanılan konuşma dili yazı diline yakın mıdır?” sorusunun cevabı aşağıdaki örneklerle bulunmaya çalışılmıştır.

Aşağıdaki örnekler Aşkabat şehir ağzından derlenen metinlerden ve Türkmenistan’ın haber programı Vatan Haberleri’nden alınmıştır. *Vatan Haberleri* devlete ait bir kanalda yayımlanan haber programıdır. Derlenen metinlerden alınan örnekler M ve Vatan Haberleri’nden alınan örnekler VH şeklinde kısaltılarak gösterilmiştir. Vatan Haberleri’ne ait örnekler internet aracılığıyla elde edilmiştir. Burada şehir ağzı konuşurlarının ve haber spikerlerinin konuşma dillerine bakılmış, aralarında sesbilimsel farklar olup olmadığı çözümlenmeye çalışılmış, sonuç olarak Türkmençenin diglosik bir dil olup olmadığı sorusuna yanıt aranmıştır. Aşağıdaki örneklerde telaffuzlar köşeli parantez içinde gösterilmiştir.

1. Mekan meniň adym, Attaýew M. Bu fabrikada iki müňinji ýyldan bäre işleyärim. İki müňinji ýylyň sentýabr aýynyň ýigrimi yedisine girdim. Bärde boýagçy bolup başladym. (M5: 41)

[M. meň a:d'im, Attayef M. Bu fa:briqada iki muňunju yillan wä:ri işleyä:n. İki muňunju yil'ň θentya:w'ir a:y'in'ň yi:r'im yediθine gi:rd'im. Bä:rde boyo:yçu wolup bašlad'im]

“M. benim adım, M. Attayev. Bu fabrikada iki bin yılından beri çalışıyorum. İki bin yılının Eylül ayının yirmi yedisinde girdim. Burada boyacı olarak başladım.”

2. Şu gün hormatly Prezidentimiz Gurbanguly Berdimuhamedow Mejlisiň Başlygynyň, Ministrler Kabinetiniň Başlygynyň käbir orunbasarlarynyň, Aşgabat şäheriniň we welaýatlaryň...(VH: 2019a)

[Şuýun ħormatli prezde:ntim'ĩđ Ğurwa:nyulu Be:rdimuhamme:def mejleθiň wa:šli'y'in'ň, menist'irer kabine:tin'ň ba:šli'y'in'ň kã:w'ir orunbaθarlarn'ň Aşyawa:š šähern'ň wö wöla:yatlar'ň...]

“Bugün Sayın Cumhurbaşkanımız Kurbankulu Berdimuhammedov Meclis Başkanının, Bakanlar Kabinesi Başkanının birçok vekilinin Aşkabat şehrinin ve vilayetlerinin...”

3. ...hormatly Prezidentimiz resminamalara gol çekdi, olara laýyklykda, ýokary okuw mekdeplerimiziň professor-mugallymlary Koreýa Respublikasyndan, Ýaponiýadan, Hytaý Halk Respublikasyndan, Rumyniýadan we Awstriýa Respublikasyndan bolan daşary ýurtly kärdeşleri bilen tejribe alyşmak üçin daşary ýurtlara iş saparlaryna ugradylar. (VH: 2019b)

[...ħormatli prezde:ntim'ĩđ reθmina:m'ĩlara ğol çekdi, oloro la:y'ihli'yda yoqqoru oquw mekdeplemmiθiň prafes'ir-muyolümlari, Qareyya Respubliqaθ'innan, Yapo:nyadan, Ħitay Ħalqi Respubliqaθ'innan, Rumi:nyadan wö A:wstra Respubliqaθ'innan bolon dašari yu:rtli kã:rdeššeri wilen tejri:we alšmayüçi:n dašari yu:rtloru i:š θaparlar'ina uyrod'ilor]

“...Sayın Cumhurbaşkanımız resmî belgelere imza attı, bu belgelere göre, yükseköğretim kurumlarımızın profesörleri Kore Cumhuriyeti'nden, Japonya'dan, Çin Halk Cumhuriyeti'nden, Romanya'dan ve Avusturya

Cumhuriyeti'nden olan yabancı meslektaşlarıyla tecrübe edinmek için iş gezilerine çıktılar.”

4. Năme gelyăr-de şu wagtlara çenli gelyăr çagalary terbiýelemek üçin. Doganlaryň biri biriniň gadyryny bilmek üçin. Sylaşyp hormat üçin şu ertekiler. (M7: 46)

[Neme gelyä: de şu waytlara çen gelyä: ča:ýalari terwiyelemeg üçi:n. Doýonloruň bi:rwi:rnij gädürini bilmegüçi:n. Өi:lašip ho:rmot üçi:n şu ertekiler]

“Bu zamanlara kadar çocukları eğitmek için geliyor. Kardeşlerin birbirinin kıymetini bilmesi için. Saygı göstermek için bu masallar.”

Örneklere görülen birçok sözcüğün konuşma dilinde sesbilimsel bir değişime uğradığı görülmektedir. Bu durum spikerlerin sunduğu haber metinleri ve derlenen Aşkabat şehir konuşması metinleri arasında ortaklık göstermektedir. Örneklere gözlenen ortak telaffuz özellikleri şunlardır:

1. Türkmençeye Rusçadan geçmiş olan, cinsiyet karakteri taşıyan ve şahısların soyadlarını oluşturmak için kullanılan $-(\acute{y})Xw$ ekinin konuşma dilinde $-(\acute{y})Xf$ biçimi duyulmaktadır. Bu biçimin Türkmençe konuşma dilinde duyulmasının sebebi Rusçada da bu eklerin konuşma dilinde $f'li$ biçime dönüşmesinden kaynaklanmaktadır: *Attayef* “Attaýew”, *Be:rdimuhamme:def* “Berdimuhamedow”
2. Sözcük başında yer alan /b/ fonemi kendinden sonra akıcı veya sızıcı ünsüzün bulunmasıyla /w/ fonemine dönüşmektedir: *wä:ri* “bäri”, *wolup* “bolup”, *wa:šliýiniň* “başlygynyň”, *wilen* “bilen”
3. İki ünlü arasında bulunan /b/ fonemi /w/ fonemine dönüşmektedir. Bu durum /b/ foneminden önce veya sonra akıcı ünsüzün bulunmasıyla da

gerçekleşebilir: *θentya:wir* “sentýabr”, *kä:wir* “käbir”, *Aşyawa:ş* “Aşgabat”, *terwiyelemeg* “terbiýelemek”

4. Türkmencede sözcüklerin yapısında bulunan veya eklerle getirilen *ň* (*genizcil n*) ünsüzü kendinden önce gelen öndamaksıl ünlüleri artdamaksıllaştırmaktadır: *iki munjunju* “iki müňinji”, *kabine:tinij* “kabinetiniň”, *şähernij* “şäheriniň”, *mekdeplemmiđij* “mekdeplerimiziň”, *bi:rwi:rnij* “biri biriniň”
5. *-mAk* ekinden sonra *üçin* sözcüğünün getirilmesiyle *-mAk* ekinin sonunda yer alan *-k* konuşma dilinde *-g'*ye dönüşmektedir: *alşmayüçi:n* “alyşmak üçin”, *terwiyelemeg üçi:n* “terbiýelemek üçin”, *bilmegüçi:n* “bilmek üçin”
6. Türkmençe yazı dilinde, dudak uyumu kurallarına göre */o/*, */ö/* ünlüleri sadece sözcüğün ilk hecesinde yazılmaktadır. Ancak konuşma dilinde sözcüğün sonraki hecesinde yer alan *a* ünlüsü *o*, *e* ünlüsü ise *ö* olarak telaffuz edilmektedir. Bu durum her iki konuşma alanında da görülmektedir: *boyo:γçu* “boýagçy”, *oloro* “olara”, *yoqqoru* “ýokary”, *doyonloruň* “doganlaryň”

Yukarıda yapılan incelemelerden şu sonuçlara ulaşılmaktadır: Yazı dilinde gösterilmeyen ancak konuşma dilinde olan dudak uyumu, önlük-artlık uyumu, ileri derecede ünsüz benzeşmesi vb. özellikler Aşgabat şehir ağızı metinlerinde ve haber metinlerinde görülmektedir. Yani günlük hayatta kullanılan ölçünlü dil ile haber spikerleri tarafından kullanılan dil arasında aynı eğilimler bulunmaktadır. Her iki alanda da dil kullanımındaki sesbilimsel özellikler aynı şekildedir. Yazı dili ile prestijli ortamlarda, eğitim kurumlarında vb. kullanılan standart sözlü dil/konuşma dili arasında sesbilimsel anlamda dikkate değer farklılıklar görülmektedir.

Genel kabullerle diglossia bölümünde alıntılanan kriterlere göre bir karşılaştırma yapıldığında, Türkmencede günlük hayat ve haber programları alanlarında *düşük prestijli* ve *yüksek prestijli* dil durumları oluşmamaktadır. Her iki alanda da yazı dilinden bağımsız, benzer sesbilimsel farkların bulunduğu bir konuşma dili hâkimdir. Diglosik bir dilde günlük konuşma dilinde düşük prestijli varyant tercih edilirken, resmî kurum ve kuruluşlarda daha prestijli varyant tercih edilmektedir. Standart Türkmençe başta da belirtildiği gibi Ahal vilayetinin Teke diyalekti temelli bir dildir. Bu standart dilde yazı dili ve konuşma dili arasındaki sesbilimsel farklar ileri derecededir. Bu ileri derecede olan sesbilimsel farklar günlük konuşma dilinde olduğu kadar resmî kanallarda sunulan haber programlarında da görülmektedir. Söz varlığına bakıldığında dilin kullanım alanları farklı olduğu için üslup farkı bulunmakta ve terminoloji değişmektedir. Bu durum dilin doğal bir sonucudur. Diglosik bir dil tanımlamak için yeterli değildir.

Sesbilimsel farklılıklar yazı dili ve konuşma dili bakımından önemlidir. Yukarıdaki örneklere göre, sesbilimsel özelliklerin konuşma dilinin kullanıldığı her bağlamda benzerlik gösterdiği anlaşılmakta ve konuşma dilinin yazı dilinden sesbilimsel farklarla ayrıldığı sonucuna ulaşılmaktadır. Eğer konuşma dilindeki bu farklar daha prestijli kabul edilen televizyon kanallarında, haber spikerleri tarafından kullanılan dilde bulunmasaydı, yani haber programlarında kullanılan dil konuşma dilinden uzaklaşarak yazı diline yaklaşmış olsaydı, bu durumda Türkmenenin diglosik bir dil olup olmadığı konusunda diğer kriterlere göre araştırma yapılarak bir sonuca ulaşılabildi. İnceleme sonucunda ortaya çıkan sesbilimsel düzeydeki bu farklar diglossia belirlemesini yapmak için tek başına yeterli değildir.

Her iki bağlamda da kullanılan konuşma dili birbirinden ayrılmamakta, aksine benzerlik taşımaktadır. Bu durumda günlük konuşma dili ile haber programlarında kullanılan konuşma dili açısından *yüksek varyant* ve *düşük varyant* ayrımı yapabileceğimiz farklılıklar bulunmamaktadır. Mevcut veriler ile elde edilen sonuç neticesinde Türkmençe diglosik bir dil değildir denilebilir.

3. BÖLÜM

DİL İLİŞKİLERİ VE AŞKABAT ŞEHİR AĞZININ DURUMU

Türkçenin geniş bir dağılım alanı vardır. Türkçe, Türkiye'nin güneybatısından ve onun komşularından güneydoğuya, Doğu Türkistan'a ve Çine doğru, buradan kuzeydoğuya, Güney ve Kuzey Sibiryaya üzerinden Kuzey Buz Denizi'ne ve son olarak kuzeybatıya, Batı Sibiryaya ve Doğu Avrupa'ya kadar uzanmaktadır. Bu alan çok sayıda dili içermektedir. Türkçenin konuşulduğu bölgeler arasında Anadolu, Azerbaycan, Kafkasya bölgesi, İran, Irak, Afganistan, Batı ve Doğu Türkistan, Güney, Kuzey ve Batı Sibiryaya ve Volga bölgesi bulunmaktadır. Geçmişte, Türkçe konuşan dünya da Karadeniz-Hazar steplerini, Kırım'ı, Balkanları vb. içermektedir (Johanson ve Csató 2016: 191).

Türk dilleri, dil teması üzerine çalışmak için zengin veri kaynakları sunmaktadır. Türkçe konuşan grupların tarih boyunca sürekli ve kitlesel olarak yer değiştirmeleri, çeşitli türlerde çok sayıda yeni yapılandırmalara yol açmıştır. Türkçe dil ilişkilerinde *aile içi temas* ve *aileler arası temas* gözlemlenmektedir. *Aile içi temas* durumunda Türkçenin varyantları birbirleriyle karşılaşmakta ve birbirlerini etkilemektedir. Bunun en büyük sebeplerinden biri bu Türkçe konuşan grupların sürekli hareket halinde olmalarıdır. Bu nüfus hareketliliği birbirlerine dilsel olarak yakın grupların yer değiştirmesine neden olmuştur (Johanson 2010: 652).

Türk dilleri yüzyıllar boyunca genetik ve tipolojik olarak farklı varyantlarla *aileler arası temasta* bulunmuşlardır. Yoğun temas alanları arasında Orta Asya, Sibiryaya, Transkafkasya, Anadolu, Balkanlar, Volga-Ural bölgesi ve Kuzeybatı Avrupa bulunmaktadır. İletişim dilleri arasında Hint-Avrupa dilleri, özellikle İran dili, Slav dili, yakın zamanda ise Batı Avrupa dilleri ve Moğolca, Ural, Tunguz, Çince ve Arapça gibi Hint-Avrupa dil ailesinde olmayan diller bulunmaktadır (Johanson 2010: 653).

Bu çalışmada aileler arası temas bağlamında Rusçanın on dokuzuncu yüzyıl sonundan yirminci yüzyılın sonlarına kadar Türk dillerine etkisinden bahsetmek gerekmektedir. Sovyetler Birliği, bir ulus devlet olarak siyasi hedeflerini gerçekleştirebilmek için sınırları içerisinde yaşayan halklara çeşitli dil politikaları uygulamıştır (bkz. Fierman 2019, Grenoble 2003, Kirkwood 1990 vb.). Böylece Rusça ile temas halinde olan Türk dilleri için yeni bir katman oluşmuştur.

3.1. Sovyetler Birliği'nde Dil Politikaları ve Türkmenistan'ın Durumu

Sovyetler Birliği 75 yılı aşkın bir süre boyunca ulus devlet olarak varlığını sürdürmüştür. 1917'de Şubat Devriminde, Çarlık rejiminin devrilmesiyle geçici bir hükümet kurulmuştur. Aynı yılın Ekim ayında Vladimir Lenin önderliğinde Geçici Hükümet yıkılarak Sovyetler Birliği kurulmuştur. 1917'deki kuruluşundan 1991'deki nihai parçalanmasına kadar Sovyetler Birliği çok dilli ve çok etnili gruptan oluşan bir devlettir (Grenoble 2003: 1).

SSCB on beş Birlik Cumhuriyetinden oluşmuştur ve tarihin en büyük ulus devletini kapsayacak şekilde dünyanın toplam kara yüzeyinin altıda birini kuşatmıştır. On beş Birlik Cumhuriyeti, Sovyet topraklarının başlıca siyasi ve idari bölümlerini oluşturmuştur. Rusya Sovyet Federe Sosyalist Cumhuriyeti (veya RSFSC) ile sembolize edilen Rus SFSC bunlardan en büyüğüdür. Geri kalan on dört Cumhuriyet SSC olarak kısaltılmış Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleridir. Cumhuriyetler altı coğrafi bölgeye ayrılabilir: Baltık ülkeleri (Estonya SSC, Letonya SSC ve Litvanya SSC); Kafkaslar (Ermeni SSC, Azerbaycan SSC ve Gürcü SSC); Orta Asya (Kazak SSC, Kırgız SSC, Tacik SSC, Türkmen SSC, Özbek SSC); Slav bölgesi ve Moldova (Beyaz Rusya SSC, Moldova SSC, Rus SFSC, Ukrayna SSC); ve Uzak Doğu Rusyası (öncelikle RSFSC'nin bir parçası olan Sibirya) (Grenoble 2003: 4-5).

Dil politikası, kuruluşundan itibaren Sovyet planlamasının merkezinde yer almıştır. 1917'de Sovyet döneminin başlangıcında, 9-49 yaş grubundaki toplam nüfusun sadece yüzde 28,4'ü okuryazardı; okuma yazma bilmeme oranları bazı

bölgelerde yaklaşık yüzde 100'dü (Grenoble 2003: 35). Rejimin ilk yıllarında Parti liderleri, Batı Avrupa'ya yetişme çabasıyla ülkenin benzeri görülmemiş bir oranda sanayileşmesini sağlamak için eğitim seviyelerini hızla yükseltmek amacıyla iddialı hedefler belirlemişlerdi. Bu, vatandaşların okuryazarlık oranlarını hızla yükseltmeyi gerektirdi. Komünist hükûmetin büyük başarılarından biri, ilk yirmi yıllık varlığında büyük ölçüde okuma yazma bilmeyen bir nüfusu oldukça okuryazar bir nüfusa dönüştürmesiydi (bkz. Grenoble 2003: 45-54). SSCB'de dil, yetkililer tarafından daha büyük amaçlara ulaşmak için kullanılacak bir araç, bir Sovyet-Komünist Devletin inşası olarak görülmüştür (Grenoble 2003: 26).

2 Kasım 1917'de Lenin ve Stalin tarafından yazılan makale, Rusya İnsan Hakları Bildirgesi, tüm Rusya halkının eşitliği politikasını ve halkın kendi kaderini tayin hakkını ilan etmişti. Bu politika, Bildirgede açıkça belirtilen dört ilkeye dayanmaktaydı:

1. Rusya'da yaşayan tüm halkların eşitliği
2. Ayrılma ve bağımsız devlet hakkı da dahil olmak üzere Rusya'daki tüm ulusların kendi kaderini tayin hakkı
3. Tüm ulusal ve dinî ayrıcalıkların kaldırılması ve yasaklanması
4. Rusya topraklarında yaşayan tüm ulusal azınlıkların ve etnik grupların kendi kültürlerini ücretsiz geliştirmesine yönelik olanaklar

Her etnik grubun kendi miras dilini kullanma hakkına sahip olduğu eşitlik ilkesi, erken Sovyet yıllarının kurucu ilkesi haline gelmişti. 1936 Anayasası'nın 121. maddesinde Sovyet vatandaşlarına kendi anadillerinde eğitim hakkı verilmiştir (Grenoble 2003: 36).

Görünüşte 130 etnik kimlikten oluşan Sovyetler Birliği, herkese eşit haklar vermiş, ana dilde eğitim hakkı tanımış ve mozaik bir devlet görüntüsü çizmiştir. Lenin, halkların eşitliği ve ana dilinde eğitim anlayışını gerçekleştirerek ve halklara kendi kendini idare etme hakkı vererek, hem yönetimi altındaki halka

mesajlar vermiş, hem de dünyaya özgün bir model sunarak, sosyalizmin en ideal yönetim biçimi olduğunu ispatlamak istemiştir. Yüzeyde gerçekleşen bu birliktelik ve elde edilen haklar, uygulamada ise farklı yansımalar göstermiştir (Karabulut 2009: 71).

1917 Rusya İnsan Hakları Bildirgesine rağmen, hükümette, eğitim veya ekonomi kontrolünü halka teslim etme konusunda genel bir isteksizlik vardı. (Grenoble 2003: 36). Hükümet eğitimde, yayınlarda ve medyada ana dillerin kullanılmasını resmen desteklese de çok sayıda Rusça sözcüksel ögenin ve gramer kalıplarının edinilmesine sebep olmuş hatta doğrudan Rusça yazımını empoze etmiştir. Böylece, ana dillerin gelişimi teşvik edilirken, aslında Rusça yaygınlaşmaya başlamıştır.

Dil politikalarıyla paralel şekillenen eğitim politikaları da, Sovyet hükümetinin sosyalist topluma ulaşmada kullandığı en önemli araçlardan olmuştur (Karabulut 2009: 66). 1938'den itibaren, Rusça eğitimi tüm okul çağındaki çocuklar için zorunlu hale gelmişti. İlk olarak, gelecekteki ekonomik ve kültürel kalkınma için ortak, etnik gruplar arası bir dile ihtiyaç duyulduğu belirtilmiştir. İkincisi, ileri düzeyde eğitim ve öğretim için Rusça bilgisinin önemi vurgulanmıştır. Üçüncü ve son olarak, savunma için ortak bir dile ihtiyaç olduğu vurgulanmıştır. Dolayısıyla birincil vurgu SSCB'yi sanayileşmeye taşımak için donanımlı, eğitilmiş bir iş gücü yaratma ihtiyacından kaynaklanıyor gibi görünmektedir.

Stalin, ana dilde eğitimin uzun zamandır devam eden politikası ile yeni Rus dili politikası arasında bir denge kuramamıştır. Ana dili Rusça olmayanlar için Rusça dil eğitimi tatmin edici olmaktan çok uzaktır. 1938 kararnamesinden önce, okullar genellikle birinci sınıftan itibaren anadilde eğitim vermeye başlamış ve üçüncü sınıfta ikinci dil dersleri verilmiştir. Yerel okulların çoğunda, Rusça, her durumda olmasa da ikinci dil olarak öğretilmiştir (Grenoble 2003: 60)

Okullar eğitimin temel taşı olmakla birlikte, kamuoyunu eğitmenin başka yolları da vardır; basın böyle bir araçtır. Brezhnev döneminde, basın SSCB'de iyi kurulmuş ve Partinin mesajlarını yaymak için önemli bir mekanizma haline gelmiştir. Hükûmet, yayınlanan gazete sayısını, tirajını ve gazetelerin kaç kez yayınlandığını kontrol etmiştir. İçeriği sansürlemiş ve yayında kullanılan dilleri kontrol etmiştir. 1967 yılında, ülkede yayınlanan 8524 gazeteden toplam 26'sı ülke çapında yayınlanan gazetelerdi. Bunlardan sadece biri, *Pravda*, haftada yedi kez yayınlanmıştır. *Pravda* ("Gerçek") ve *Izvestia* ("Haberler"), 1967'de sırasıyla 8,5 milyon ve 8 milyon dolaşımıyla en önemli gazetelerdir. (Grenoble 2003: 62)

Sovyetler Birliği'nde "tek dillilik" anlayışı en baştan beri reddedilmiştir. Sovyetler Birliği'nde Rusçanın bu çok uluslu ülkede uluslararası iletişim dili olması, bilim dili olması, ordu ve donanmanın ortak dili olması, halkın gözünde prestijli olarak görülmesi ayrıca kırsal alanlardan şehirlere göç gibi yatay ve dikey hareketlilik Rusçanın yaygınlaşmasına sebep olup, diğer bir deyişle "lingua franca" haline gelmesi gerçeği karşısında coğrafyadaki dillerin eğitim, yayın ve yazın konularında desteklediği görüşü de bulunmaktadır (bkz. Çelik-Dinçer, A., Sözeri, F. ve Aydın, Ö. 2019).

Genellikle Orta Asya olarak adlandırılan Sovyet toprakları beş Sovyet Sosyalist Cumhuriyetten oluşturulmuştur: Türkmenistan, Özbekistan, Kazakistan, Kırgızistan ve Tacikistan. Bu ülkelerin hepsinin iki ortak özelliği Müslüman olmaları ve ortak bir Türkçe geçmişine sahip olmalarıdır. Sovyet döneminden önce bu bölgeler Rus Türkistan'ı olarak adlandırılmıştır. 1924 yılında iki Birlik Cumhuriyeti (Türkmen SSC ve Özbek SSC) oluşturulurken, iki özerk cumhuriyet (Kazak ÖSSC ve Kırgız ÖSSC) kurulmuş ve Rus SFSC'nin bir parçası haline getirilmiştir (Fierman 2019: 16).

Dilin etnik kimlikteki rolü, Sovyet dil planlamacıları tarafından kasıtlı olarak manipüle edilmiştir. Her Cumhuriyetin dilini ve lehçelerini birbirinden ayırma ve onları birbirlerinden azami ölçüde farklılaştırma konusunda dikkatli bir şekilde

düzenlenmiş bir politika başlatmışlardır. Orta Asya topraklarının Sovyet Bölümü ile, ortaya çıkan her milliyetin kendi edebî diline ihtiyacı olduğu görülüyordu. Daha önce hiçbirinin olmadığı yerlerde yeni diller icat edilmişti (Grenoble 2003: 138). Orta Asya'nın hemen her bölgesinde Rus okulları yayılmaya başlamış, kısmi serbestlik içerisinde halk kendi okullarını da açmış ve ana dilini öğretebilmiştir (Karabulut 2009: 74). Fakat burada ana dili muhafazası baskındı ve Sovyet-Rus kimliği yaratılma olasılığı diğer bölgelere göre daha düşüktü.

Sovyetler Birliği döneminde Türkmenistan'da Türkmençe devlet dili statüsünde olmadığı için geniş ve kavramsal düzeyde kullanılmıyordu. İdari, siyasi ve bilimsel alanlarda Rusçanın hâkimiyeti bulunmaktaydı. Türkmen dilinin özelliklerini yazıda kullanılan Arap alfabesinde yansıtmak için 1922-1925 yılları arasında alfabede iki reform yapılmıştır. Erken Sovyet döneminde, 1928-1940 arası Türkmen edebiyatı Latin alfabesinde yazılmış ve onun birçok özelliklerini yansıtmıştır. 1940'tan 1995'e kadar Kiril alfabesi Türkmençenin yazımında kullanılmıştır (Gökdağ 2013: 2).

1920 sonrasında Türkmenistan'da ortak standart yazılı bir dil yaratılması konusunda çalışmalarda Teke diyalekti ön plana çıkmıştır. Böylece Sovyet dönemi Türkmen edebiyatı Teke diyalektine dayandırılmıştır. Türkmenistan, Sovyet döneminde diğer cumhuriyetlere nazaran dil açısından Ruslaşmanın en az görüldüğü bir ülkedir (Gökdağ 2013: 3).

Cumhuriyetten sonra da Rus nüfusunun yoğunluğu ve Rusya ile ilişkileri sürdürmeleri Rusçayı etnikler arası iletişim dili haline getirmiştir. Türkmenistan'da Rusçadan geçen terimler Türkmençeye çevrilmeye çalışılsa da hâlâ ilim kollarında Rusça terimlerin hâkim olduğu hemen fark edilmektedir. Bağımsızlığın ilânından sonra Rusça terimler yerine eski Türkmençe terimleri arayan ve standart bir sözlük basmayı planlayan özel bir komisyon çalışmalarına başlamıştır (Gökdağ 2013: 6).

Türkmenistan'ın Aşkabat şehrinde, son dönemlerde Rusçanın hâkimiyetinin giderek azaldığı ve Türkmencenin hâkim dil olmaya başladığı tarafımdan gözlemlenmiştir. Her ne kadar Rusça hâkimiyeti azalsa da derlenen metinlere bakıldığında konuşmalarda Rusça kopyaların bulunduğunu görülmektedir.

Bu bölümde Aşkabat şehir ağzının durumu, Aşkabat'tan derlenen metinler bağlamında dil ilişkileri kapsamında değerlendirilecektir. Metinlerde yapı kopyalama konusu üzerinde durulacak, *Kod Kopyalama (Code Copying)* modeli kullanılarak bir inceleme yapılmaya çalışılacaktır.

3.2. Kod Kopyalama (Code Copying)

Dil ilişkileri bağlamında “Dil teması neticesinde neler değişmektedir, dil temasıyla gerçekleşen dilsel etki hangi orandadır ve bu etki hangi alanlarda ne kadar derinliktedir?” sorularına cevap aranmaktadır. Lars Johanson, 1992 yılında Almanca *Strukturelle Faktoren in türkischen Sprachkontakten* adıyla yayımlanmış ve Nurettin Demir tarafından 2007 yılında Türkçeye *Türkçe Dil İlişkilerinde Yapısal Etkenler* olarak çevrilmiş olan çalışmasında dillerin karşı karşıya gelmeleri durumunda birbirlerine yaptığı etkiyi açıklamak için, Türkçeden hareketle bir model geliştirmiştir. Johanson'un bu modeline göre herhangi iki dil arasında gerçekleşen bu etkileşimde, ögeler sosyal olarak daha baskın bir dilden (B), sosyal olarak zayıf olan (A) dile kopyalanmaktadır.

Johanson 2008'de yayımlanan *Remodeling Grammar: Copying, Conventionalization, Grammaticalization* adlı makalesinde *kod (code)* terimini dil veya onun varyasyonları (diyalekt, sosyolekt, idiolekt...) için kullanmıştır. 1992 yılındaki çalışmasında B dili olarak bahsettiği alıcı dili *Temel Kod (Basic Code)*, A dili olarak bahsettiği verici, kaynak dili ise *Model Kod (Model Code)* olarak isimlendirmiştir (Johanson 2008: 62).

Johanson çalışmasında geleneksel ilişki dilbiliminde kullanılan kimi temel terimleri kafa karıştırıcı bir mecaz olarak tabir etmekte ve eleştirmektedir. Bu

bakımdan “ödünçleme” teriminin yanlış anlaşılmalara sebep olduğunu dile getirmektedir. Johanson’a göre dil ilişkilerinde hiçbir şey gerçekten ödünç alınmış olmaz yani, “verici dil”in hiçbir şey elinden alınmaz ve “alıcı dil” “verici dil”dekiyle aynı olabilecek hiçbir şeyi almaz (2014: 28-29).

Teoriye göre kopyalama modelleri en azından dört yapısal özelliğe göre belirlenmektedir. Bu özelliklerden ilki malzeme olarak ses değerinin birebir alınması, ikincisi semantik değerın birebir alınması, üçüncüsü dil içerisinde bağıntılılık olması (örneğin, B dilindeki bir ekin A dilinde de ek olarak kullanılması) ve son olarak kullanım sıklığının A ile B dilinde aynı olmasıdır. Bunlar kısaca sırasıyla *ses*, *anlam*, *bitişme* ve *sıklık* olarak ifade edilmektedir (Johanson 2014: 29).

Johanson’un ifadesiyle kopyalamalar bir koddan diğer koda geçiş değildir ve iki kodun karışması anlamına da gelmemektedir. Yukarıda bahsedilen dört ana yapısal özelliğiyle bir dildeki kodun diğer dile aktarılmasıdır, o dilin temel koduna uyum sağlamasını içermektedir (Johanson 2014: 30).

Johanson’un çalışmasında kopyalama *genel*, *seçilmiş* ve *karışık* kopyalar olmak üzere üç şekilde gerçekleşmektedir.

3.2.1. Genel Kopyalar

Genellikle ‘transfer’ adı verilen bir süreç olan Genel Kopyalama, B dilinin yani Model Kodunun birimlerinin yukarıda bahsedilen bütün yapı özellikleriyle beraber A diline yani Temel Koda kopyalanmasıdır (Johanson 2008: 64). Genel kopyaların esas amacı budur. Kopyalanan unsurlar bağımsız bir sözcük veya bir ek olabilir. Örneğin *gidişāt* sözcüğündeki *-āt* eki Arapçadan kopyalanmıştır. Gagauzca *baldızka* sözcüğündeki *-ka* eki Slav dillerindeki cinsiyet kullanımından kopyalanmıştır (Johanson 2014: 31).

Bir genel kopya B dilinde karmaşık olsa da A'da basit olarak kullanılabilir. Örneğin Arapça çokluk biçimi *fukara* Türkçede kök olarak kullanılmaktadır ve çokluk ifade etmemektedir (Johanson 2014: 31).

B ve A dilleri arasında ses uyumu özellikleri farklı ise B dilinden A diline kopyalanan unsur A dilinin ses özelliklerine uyum sağlamaktadır. Altayca *ostolma* “direk” < Rusça *stolb* örneğindeki gibi ses uyumu görülmektedir (Johanson 2014: 31).

Genel kopyalarda, B dilinden alınan kopyaların kullanımında A dilindeki kullanım da örnek alınabilmektedir. Örneğin, Ziyancanın Rusçadan kopyaladığı *i* ‘ve’ sıralama bağlacı Rusçadaki gibi değil, enklitik olarak kullanılmaktadır (Johanson 2014: 32).

Genel kopyada, kopyanın *morfolojik olarak yeniden biçimlendirilmesi* de görülmektedir. A dili ne kadar karmaşık morfolojik sınıflara ve çekim kalıplarına sahipse, B dilinden alınan kopyalar da o derece işlenmektedir. Örneğin Orta Anadolu Yunan ağızları, Türkçeden kopyaladığı sözcüklere kendi çekim kalıplarına uygun ekler getirmişlerdir. Bu durum isimlerde *ocak* > *ocákı*, sıfatlarda *çiplak* > *çipláxis* örneklerinde görülmektedir. Aynı şekilde sıfatlar cinsiyet belirten ekler almışlardır: *başka* > *başká-s* (eril), *başká-ssa* (dişil), *başka* (yansız) (Johanson 2014: 32).

A ve B dilleri arasındaki morfolojik benzerlikler uyumu kolaylaştırmaktadır. Örneğin Karaycada Slavca mastarların kopyası *et'*- yardımcı fiil kökü haline getirilmiştir: *bit' et'*- “vurmak” gibi (Johanson 2014: 32).

3.2.2. Seçilmiş Kopyalar

Seçilmiş kopyalarda, B diline ait yani bir Model Kodun öğelerinin yukarıda bahsedilen ses, *anlam*, *bitişme* ve *sıklık* gibi bütün yapı özellikleri değil, bu belli

yapı özelliklerinden yalnızca seçilen özelliklerin Temel Kodun birimlerine kopyalanması anlamına gelmektedir (Johanson 2008: 64).

Ses kopyalarının oluşması için genel kopyalar gerekmektedir, çünkü genel kopyaların yapılmış olması veya sözlü genel kopyaların çok olması ses kopyalarının etkisini artırmaktadır. Örneğin Bulgarca /c/ bir ses olarak yokken, Osmanlıcadan yapılmış genel kopyaların etkisiyle bir fonem haline gelmiştir (Johanson 2014: 33).

Anlam özelliklerinin kopyalanmasına bakıldığında İngilizce “star”a karşılık Türkçe “yıldız” sözcüğü örnek verilebilir. *Sinemanın starı* denildiği zaman dört yapı özelliği de yansıtıldığı için bu genel kopya olmaktadır. Fakat *sinemanın yıldızı* dendiğinde ise malzeme olarak ses değeri korunmadığı için bu diğer üç yapısal özelliğiyle ve özellikle anlamın kopyalanması ile seçilmiş kopya olmaktadır (Johanson 2014: 34).

B dilindeki birleşme özellikleri de A diline kopyalanmaktadır. Rusçadaki *nadstroyka* > Özbekçe *ustqurma* “üst yapı” tam çeviri sözcük, Rusça *udelit’ vnimaniye* > Kırım Tatarcası *dikkat ayır-* gibi öbek kopyalaması örneklerinde olduğu gibi (Johanson 2014: 34).

Birleşme kopyalarında, ilişki dilleri arasındaki tipolojik benzemezliklerden kaynaklanan küçük farklar oluşmaktadır. Örneğin İngilizce *summit conference* > Türkiye Türkçesi *zirve toplantısı*, Fransızca *opinion publique* > Osmanlıca *efkâr-ı ‘umûmiye* > Türkiye Türkçesi *kamuoyu* (Johanson 2014: 35).

B dilindeki sıklık yapısı da A diline kopyalanabilir. Sıklık kopyalamaları anafirik birlikler, sayı morfemleri, bağlaçlar vb. unsurların fazla veya sınırlı kullanımlarına sebep olabilmektedir. Örneğin Hint-Avrupa etkisindeki Türk dilleri, bağlaçları fazla kullanmaya meyillidirler. Almanya Türkleri arasında ve

bağlacının Almanca 'und'un etkisiyle aşırıya kaçan bir kullanım görülmektedir (Johanson 2014: 36).

3.2.3. Karışık Kopya

Karışık kopya, içlerinde en az bir genel kopyanın bulunduğu birleşme kopyaları olarak tanımlanmaktadır. Diğer iki kopya türüne göre örneğine daha az rastlanmaktadır. Sözlüksel karışık kopya olarak Özbekçe *yarimovtomat* < Rusça *poluavtomat* örneğine bakılabilir. Buradaki *ovtomat* genel kopyadır (Johanson 2014: 36). Cümle sentaksında hem genel kopya olarak hem de sentaktik işlevlerinin kopyalandığından dolayı karışık kopya olarak Farsça *ki* eki bir örnek olarak alınabilir: Türkiye Türkçesi *Anladım ki gelmez* "Gelmeyeceğini anladım", İran Azericesi *Soxbât ki men élerem* "Benim ettiğim sohbet" gibi (Johanson 2014: 37).

Farsçada *ki* ekinin kullanıldığı yapılar *Temel Cümle + ki + İkinci Öge* şeklindedir. Nitelenen öge Türkçede sonda olmaktadır. Burada Hint-Avrupa dillerinde olduğu gibi başa gelmiştir. Yukardaki ilk örnekte cümle yapısı kopyalanmıştır ve bu durumda *ki* bağlacını da içine almıştır. İkinci örnekte ise *ki* ilgi zamiri olarak kopyalanmıştır (Johanson 2014: 37).

3.3. Derlenen Aşkabat Şehir Ağzı Metinlerinde Kod Kopyalama

Yukarıda bahsedilen Kod Kopyalama konusuyla ilgili Türkmençe örnekler, bu çalışma için derlenen Aşkabat şehir ağzı metinlerinden yola çıkılarak incelenecektir. Her doğal dilde başka dillerden kopyalanan sözcükler mevcuttur. Türkmencede de Rusçadan ve az bir miktarda Türkçeden kopyalanmış dilbilgisel birimler bulunmaktadır. Alıcı dil olarak Türkmençe kopyaladığı birçok birimi kendi yapısal özelliklerine uyarlamıştır.

Bu kopyalar çoğunlukla genel kopya olmakla birlikte dikkat çeken seçilmiş ve karışık kopyalar da bulunmaktadır. Metinlerden derlenen genel, seçilmiş ve karışık kopyalar sırasıyla incelenecektir.

Derlenen metinlerdeki genel kopyalar genellikle basit sözcüksel yapılardır. Bu yapıların birçoğu morfolojik, ses ve fonotaktik olarak yeniden biçimlendirilmemiştir: Tkm. *Turtsa* “Türkiye” < Rus. Турция (Turtsiya), Tkm. *mi:ma:rlıq* < TTü. mimarlık, Tkm. *qazan-* < TTü. kazan-, Tkm. *menniñir* “müdür, yönetici” < Rus. менеджер (me:niñir), Tkm. *direktir* “müdür” < Rus. директор (direktir), Tkm. *prablema* “problem, sorun” < Rus. проблема (prable:ma), Tkm. *maladets* “Aferin” < Rus. молодец (maladets), Tkm. *qalleqti:w* “kolektif, ortaklaşa” < Rus. коллектив (kallekti:v), Tkm. *tort* “pasta” < Rus. торт (tort: kek, pasta), Tkm. *qla:θ* “sınıf” < Rus. класс (qlass), Tkm. *intirnet* “internet” < Rus. интернет (intirnet), Tkm. *lo:şqa*: “kaşık” < Rus. ложка (lo:şqa), Tkm. *ma:yka* “atlet” < Rus. майка (ma:yka), Tkm. *kinoteatr* “sinema” < Rus. кинотеатр (kinoteatr), Tkm. *piknik* < TTü. piknik, Tkm. *qra:sqa* “boya, boya-” < Rus. краска (qra:sqa), Tkm. *balnitsa* “hastahane” < Rus. больница (bal'ni:tsa), Tkm. *wilqa* “çatal” < Rus. вилка (vilka), Tkm. *brasled* “bilezik” < Rus. браслет (braset), Tkm. *ozerelye* “kolye” < Rus. ожерелье (azerel'ye), Tkm. *me:bil* “mobilya” < Rus. мебель (me:bil'), Tkm. *telestudya wi:şqa* “televizyon kulesi” < Rus. телестудия вышка (telestudya vişqa), Tkm. *tolko* “sadece” < Rus. только (tol'ka), Tkm. *ki:no*: “dizi, film” < Rus. кино (kino: film), Tkm. *pa:mpirθ* “bebek bezi” < Rus. памперс (pa:mpers), Tkm. *qa:şa* “lapa, bebek maması” < Rus. каша (ka:şa), Tkm. *narma:lina* “normal” < Rus. нормально (narma:lina), Tkm. *po:l* “zemin, yer” < Rus. пол (pol), Tkm. *i* “ve” < Rus. и (i), Tkm. *kafe* “kafe” < Rus. кафе (kafe), Tkm. *egba:men* “sınav” < Rus. экзамен (egza:men), Tkm. *dokument* “belge” < Rus. документ (dokument), Tkm. *aftama:t* “otomatik silah, piyade tüfeği” < Rus. автомат (aftama:t), Tkm. *dubi:nqa* “cop” < Rus. дубинка (dubi:nka), Tkm. *δawo:d* “fabrika” < Rus. завод (zavo:d), Tkm. *yanwar* “Ocak ayı” < Rus. январь (yanvar'), Tkm. *kampyutir* “bilgisayar” < Rus. компьютер (kamp'yutir), Tkm. *laboratorya*: “laboratuvar” < Rus. лаборатория (laborato:riya), Tkm. *şweyn* “dikiş” < Rus. швейн (şveyn), Tkm. *θentya:wir* “Eylül

ayı” < Rus. сентябрь (senya:vr’), Tkm. *labara:nt* “laboratuvar asistanı” < Rus. лаборант (labara:nt), Tkm. *qalho:δ* “kolektif çiftlik” < Rus. колхоз (kalho:z), Tkm. *appirattu:ra* “ekipman” < Rus. аппаратура (apparatu:ra), Tkm. *manta:з* “montaj” < Rus. монтаж (manta:з), Tkm. *sta:з* “staj, deneyim” < Rus. стаж (sta:з), Tkm. *reda:kdİR* “editör” < Rus. редактор (reda:ktİR), Tkm. *stol* “masa” < Rus. стол (stol), Tkm. *tehnikum* “teknik okulu” < Rus. техникум (tehnikum), Tkm. *kredi:t* “kredi” < Rus. кредит (kredi:t), Tkm. *o:bše* “ortak, hepsi, birlikte” < Rus. обще (o:bše).

Burada Rusça halk dilinde kullanılan sözcüklerin de değiştirilmeden kullanıldığı görülmektedir: Tkm. *sa:dik* “anaokulu, kreş” < Rus. детский сад, садик (detskiy sad, sa:dik). Садик Rusça “bahçe, bahçecik” anlamlarına gelse de halk dilinde *детский сад* sözcüğünün kısaltılmış şekli olarak *садик* sözcüğü ‘anaokulu’ anlamında kullanılmaktadır. Türkmencede ve dolayısıyla Aşkabat şehir ağzında da yaygın bir biçimde *sa:dik* olarak kullanıldığı görülmektedir.

Kopyaların bir kısmı ise bir uyum stratejisi için morfolojik, ses ve fonotaktik olarak yeniden biçimlendirilerek Türkmençeye kopyalanmaktadır: Tkm. *pada:rqa* “hediye” < Rus. подарок (pada:rak), Tkm. *poyeδ* “tren” < Rus. поезд (poyezd), Tkm. *restra:n* “restoran” < Rus. ресторан (restara:n), Tkm. *kli:p* “klip” < Rus. клипсы (kli:psiy), Tkm. *kansert* “konser” < Rus. концерт (kantsert), Tkm. *telewitniya* “televizyon” < Rus. телевидение (televidenye), Tkm. *kaseda* “kaset” < Rus. кассета (kasse:ta), Tkm. *prasent* “yüzde, faiz” < Rus. процентов (pratsentiv). Rus. *o:pusqa* “tatil, yıllık izin” < Rus. отпуск (o:tpusk).

Özellikle Rusçada dişil cinsteki morfemlerin Türkmencede cinsiyet kategorisi bulunmadığından dolayı Türkmençeye eril cinstе veya Rusçada dişil cinsi gösteren morfemlerin düşürülerek kopyalandığı görülmektedir: Tkm. *ko:mnut* “oda” < Rus. комната (komnata), Tkm. *şqo:l* “ilkokul” < Rus. школа (şqo:la), Tkm. *mo:kur salfetka* “ıslak mendil” < Rus. мокрая салфетка (mo:kraya salfetka), Tkm. *maşin* “araba” < Rus. машина (maşi:na), Tkm. *fa:bri:k* “fabrika”

< Rus. фабрика (fa:brika), Tkm. *si:men* “vardiya, değişim” < Rus. смена (sime:na).

Tolko, *a tak*, *wot haraşo*, *uže*, *da:lře*, *paka* ve *o:bře* örneklerine bakıldığında *tolko* ve *wot* kiplik parçacıklarının, *tak*, *uže*, ve *da:lře*’ zarflarının ve *o:bře* yapısının kopyalandığı görölmektedir. Bu yapılar dilde tek başına bir anlam ifade etmezken, cümle içerisinde ancak bir bütüne bakıldığında anlam ve görev kazanmaktadırlar. Bu konuyla ilgili olarak Leyla Çiğdem Dalkılıç’ın (2017) *Rus Dilinde kiplik parçacıkları: Anlamı, dildeki işlevi ve çeviri sorunları üzerine* adlı çalışmasına bakıldığında Rusçada ‘kiplik parçacıkları’ kategorisi bulunmaktadır. Bu kategoride yer alan *tol’ko* (только: sadece) kelimeye sınırlama anlamı katan ayırıcı-sınırlayıcı parçacık ve *wot* (воt: işte) işaret parçacığı bulunmaktadır. Rusçadaki bu parçacıklar sözcüklere ve söylemlere kipsel, duygusal ifadeler gibi çeşitli anlamlar katmaktadırlar (Dalkılıç 2017). Aynı şekilde *a tak* ve *o:bře* sözcüklerinin söyleme anlam kattıkları ve anlatıcıların bu birimleri Türkmenceye bunun için kopyaladıkları düşünülebilir.

Uže (уже: zaten), *da:lře* (дальше: ayrıca, sonra) ve *paka* (пока) yapılarının cümle içerisinde görünüş kategorisiyle bir bağı olduğu görölmektedir. *Uže* cümle içerisindeki belirsizliği önlemekte ve eylemin sadece konuşma zamanında veya vaka zamanında değil, eylemin gerçekteştiği her zaman aynı şekilde devam etmesi gerektiğini vurgulayarak genel-geçer bir anlama dönüştürmektedir. *Da:lře* başlamış olan bir eylemi devam ettirmek anlamı katmakla birlikte kendinden sonra gelen sözcüğü de vurgulamak için kullanılmıştır. *Paka* sözcüğünün “güle güle, sürece, bir süre, şimdiye kadar” anlamları bulunmaktadır. Burada anlatıcı eylemin sınıra ulaştığını yani kendi içerisinde tamamlanıp sona erdiği anlamını vurgulamaktadır (Dalkılıç 2018: 1279). Sonuç olarak, anlatıcıların Rusça sözcükleri söylemlerini tam olarak ifade edebilmek için tercih ettikleri görölmektedir.

Bazı yapılar birebir kopyalanmıştır, bunun en dikkat çekici olanı: Tkm. *penθä: git-* “emekli ol-” < Rus. уйти на пенсию (uyti na pensiyu) ve Tkm. *maşin kak*

šweynka “dikiş (makinesi) gibi makineler ” < Rus. машина как швейка (mašina kak šweyka). İlk örnekte Rusçadaki *yǔmu* ‘git-, bir yerden ayrıl-’ yapısının *tam çeviri* şeklinde aslına sadık kalarak röprodüksiyonu yapılmıştır ve semantik açıdan aynı şekilde kullanılmıştır. İkinci örnekte Rusça как “gibi” anlamında edat olarak kullanılmış ve makineyi tanımlamış, açıklamıştır. Burada, bir bağlacın içinde bulunduğu Hint-Avrupa tipi yan cümle kuruluşu kopyalanmaktadır.

Anlam genişlemesinin olduğu sözcükler de görülmektedir: Tkm. *kalbaθa* “sosis, sucuk, salam” < Rus. колбаса “sosis, sucuk”.

Türkmençe birincil ünlü uzunluklarını en iyi şekilde korumuş Türk dillerinden biridir. Birincil uzun ünlüler sözcüğün ilk hecesinde yer almaktadırlar. Bu uzun ünlüler aynı zamanda Türkmençede anlam ayırıcıdır. Bunun yanı sıra Türkmençede morfofonolojik nedenlerle yani eklenmeye bağlı olarak ortaya çıkan ikincil ünlü uzunlukları bulunmaktadır. Aslında kısa olan bu ünlüler eklenme sonucunda uzun telaffuz edilirler. İkincil uzun ünlüler sözcüklerin ikinci veya daha sonraki hecelerinde bulunmaktadır. Ekleşme sırasında yani ses olaylarıyla ortaya çıkan ikincil uzun ünlüler sadece Türkmençe sözcüklerde değil aynı zamanda Türkmençeye yabancı dillerden giren sözcüklerde de görülmektedir. İkincil ünlü uzunlukları eklenme sonrasında görüldüğü gibi sözcük kök ve tabanında da görülebilmektedir (Töre 2017: 53-54).

Bu çalışma çerçevesinde Rusça ve Türkçe sözcüklerin orijinalinde bulunmayan fakat Türkmençeye kopyalanırken ikincil uzunlukların meydana çıktığı genel kopyalar gözlenmiştir: Tkm. *bö:lmünü qazan-* “bölümünü kazan-” < TTü. bölümünü kazan-, Tkm. *penθä: git-* “emekli ol-” < Rus. уйти на пенсию (uyti na pensiyu), Tkm. *i:mekli wol-* “emekli ol-” < TTü. emekli ol-, Tkm. *kamme:rsqĭ maγađi:n* “dükkan, bakkal, mağaza” < Rus. коммерческий магазин (kammerčeskiy magazin) “mağaza”, Tkm. *To napi:tig ... to marγari:n yo:q* “ya içecek(ler) ... ya da margarin yok” < Rus. то нет напитки то нет маргарин (to net napitki to net margarin), Tkm. *pa:ra* “para” < TTü. para, Tkm. *kansane:r* “klima” < Rus. кондиционер (kanditsyaner), Tkm. *rawya:sqa* “celp” < Rus.

повестка (pavestka), Tkm. *arhi:w* “arşiv, depo” < Rus. архив (arhiv), Tkm. *zapa:rq* “hayvanat bahçesi” < Rus. зоопарк (zaapark), Tkm. *widyeqa:mmera:* “video kamera” < Rus. видеокамера (vidya:kamera:), Tkm. *şeprowo:r* “baş aşçı, şef” < Rus. шеф-повар (şefpo:vır), Tkm. *Alma:nya* “Almanya” < TTü. Almanya, Tkm. *di:sk* “disk” < Rus. диск (disk).

Metinlerde görülen seçilmiş kopya örneklerinde Rusçanın belli yapı özellikleri örnek alınmıştır: Tkm. *spi:set, spitseg, spi:sya* “gelin tarafından damat tarafına verilen, istenilenlerin yazılı olduğu liste” < Rus. список (spi:sak: liste). Burada Rusça *liste* anlamına gelen *список*, Türkmencede semantik olarak *gelin tarafından damat tarafına verilen, istenilenlerin yazılı olduğu liste* anlamına geliştirilmiş, terimleşmiş ve fonolojik olarak *spi:set, spitseg, spi:sya* şeklinde uyarlanmıştır. Tkm. *eta:3* “zemin, kat” < Rus. этаж (eta:3) örneği genel kopya olmasına karşın derlenen metne göre *eta:3, bir apartmanda, apartman katında yaşamamış olmak* kastedilmekte ve anlamsal genişlemeye uğramaktadır. Tkm. *kammerski* “dükkan, bakkal, mağaza” < Rus. коммерческая (kammerçeskaya: ticari) örneğinde, Rusça *коммерческая ticari* anlamında bir sıfat iken Türkmencede isimleşmekte ve *dükkan, bakkal, mağaza* anlamlarında kullanılmaktadır. Son seçilmiş kopya örneği Tkm. *ko:pya etdir-* “fotokopi çektir-” < Rus. сделать ксерокопию (sdelat’ kserekapiya: fotokopi çektir-) ise neredeyse *tam çeviri sözcük* varken diller arasındaki tipolojik benzemezlikten kaynaklanan farklar bulunmaktadır. Ayrıca yine bu örnekteki Rusça *сделать* ‘yap-, yaptır-’ anlamının Türkmencede *etdir-* olarak birebir kopyalanması da dikkat çekicidir.

Karışık kopyalar dillerde diğer iki kopya türüne göre daha az görülmektedir. Derlenen metinlerde üç örneği bulunmaktadır: *pidmet muo:llüm* örneğinde Rusça ‘konu, alan’ anlamına gelen *предмет* sözcüğü kopyalanarak ‘branş öğretmeni’ anlamında, *kır maşi:n* örneğinde Rusça ‘makine, araç’ anlamlarına gelen *машина* sözcüğü kopyalanarak ‘çamaşır makinesi’ anlamında, *Türk ekmek* örneğinde Türkçe *ekmek* sözcüğü kopyalanarak ‘Türk ekmeği’ anlamında kopyalar oluşturulmuştur.

4. BÖLÜM

4.1. Aşkabat Şehir Ağzından Derlenen Metinler

Metin 1

Anlatan: B. Meredova

Doğum Tarihi: 1993

Öğrenim Durumu: Üniversite Mezunu

Mesleği: Öğretmen

Konu: Genel

Derleme Yeri: Kendi Evi / Aşkabat

-a-

A:dim B., familyam Merediwa. Ö:đüm tohthanüçünjü yil. Aprelin yirim ðekqıđine doýullum. Aşyawa:da maşyala:m bilen gelenmiğ wäri hemmä:miğem bä:rde doýulluq, menem Aşyawa:tda doýullum. Aθlimiđ Qa:qali, ejem tarap Kürönnön, qa:qam Lelinnan. Ejemlen qa:qamiñ ö:di bä:rde uniwerstetde oqa:nlarında taniştilar. Onna şoñ yalaq oqa:w oti:rlarqa tanşip şeydip qa:qam ğow görüp onı alya: θoñam bä:ş ğiydi woli. Men bä:şinjiθi, körpöθi, in kiçiθi... Awwa, in ulu doyonum θegθeninji yil, onnan kiçiθi θegθenwä:ş, onnan kiçiθi θegθenüç, onnan kiçiθem tohthan we menem tohthanüç, tohthanüçünjü yil. Heri:miđiñ a:raθinna üç ya:ş tapa:wutları wa:. Üç doyonum durmuşa çıqan. Herθiniñ... Ulu doyonumuñ üş çayaθi ba: ikinji doyonumuñ iki çayaθi wa: bir ğiydi bir oylı we üçünjü doyonumuñqam yene birja ğiydi wa: indi biđe o:çir gelli. Biđem neθip bolθa çıqmali. Uniwerste:di... ilki mektewi ni:rde oqodim aydayin men. Biđ mi:rqiğe ya:şaya:diq, mi:riqiğe elli iqinçi mektepde oqodum, dö:rdünjü qlaθa çenli. Dö:rdünjü qlaθθa turkmen-turk ğiyd litseyine geşdim. Ayta:qıfdä:qi Turkmeniθtan kineteatrın arqaθinnä:qi θegθen yedinji mekdep bolşuma şo tayda oqodum, şo tayθini tama:mladim. θoñ uniwerste:de girdim. Turkmen-turk uniwerstedini oqodum, bä:ş yil. Oquwi θi:nanişmayumıñ başda nä:hilek bolanini düşündüröyin şol wa:qa:nı aydiñ bereyin men. İlki uniwerste:de men bä:rik

tawširjaqgä:ldim dašarī yu:rda tawširjaqđim, Turtsa. Annaŋ qitček maħalim, gittigām biđ doyonim bilen iki:miđ gitdik yö:s diyp bīr uşuru wa: šoŋčam üθθü wilen gidilyä: menem šeydikgitdim. Anjirda θi:nayī tawširdiq. Tawširanimdan θoŋ joŋa:wī awyusta đa:da yaqī:n geler diydiler emma: joŋa:wī gelmedi. Senta:wīriŋ θoŋuna đa:dīna gelli. Men šo maħala čenli ğarašđim đa:d ettim. Turkiyeden gelen maħalim turkmen-turk uniwerste:diniŋ θi:nayiniŋ ğutoron ğünüdi edil šo ğün inŋ θoŋqī θi:nanišiq wolya:di šo ğünnen θoŋam ğutoripdi. Öydä:kilerem θi:naniš ota:ŋam bīr ğör bīrdan Turkiye bolmaθa bā:rde oqa:rθiŋ diydiler men bā:rigem tawširdim we tawširanimda bā:rik gečerin diyen umi:dīmam yo:qdu. Men... gečeθimem geleno:qdu doŋrim aytθam yö:ne neθi:wä: bā:rik gešdim. Gešdim yö:ne gečenime hi:č hi:li begenmedim θewä:wī men aniriq gideθim gelyä:di. Šonda da öydä:kiler bo:r bā:rik geč entä:k Turkiyā:ninŋ joŋa:wī gelmedi diydiler. Doŋraytdilar, joŋa:wī gelmä:nni ğaraštīm ğaraštīm entä:gem joŋa:wī geleno:q gečdim gečmedim menem bilemo:q. Bā:rik gečen maħalim bo:r gi:reyin dip gi:rđim. Gi:rđim we oqadim bā:rde. Men oqa:p bašla:nimda senta:wīriŋ θoŋuna Turkiyā:ninŋ hawarī gelli, men gečipdiriŋ. On dokuz mayis uniwerste:θinne: mi:ma:rliq bö:lmünü qazanmišim. Šo ta:yni gešdim dā:nin θi:naniša tawširdim da gečipdiriŋ we men ğatī ği:nandim, a:yladim, gideθim gelli. Öydäqilerinŋ yüröğünü a:yirtđim bīraθčiq. θoŋ qitmeħ iθθedim wöli:n bā:rdä:ki uniwerste:dem pulunīđi i:yđina tawširamīđo:q diydiler. Menem bo:r la küymöθün diyp qa:llim bā:rde. Emma: šumaht θo:raθaŋiđ θen giderdiŋ mi šo maħal nā:mede bolθa diyθeŋiđ gitmeθem ha:θ ğowa:ken diyyä:nne šu ta:yda wolanum ğowaekeni. Gideθim gelyä:di yö:ne bā:rde oqa:nim ğatī ğow θewä:wī šumaht Turkmeniθθa:n ra:yetinna dašarī yurdu oqa:p ha:θam Turkiye döwlötünnö oqa:p gelenleri kā:n i:š tapilano:q. Dašarī mekdewini oqa:nlara da kā:n i:š tapilipbarano:q šoŋ üçin bā:rde oqa:nim meŋ neθi:wä:mde wolon čün ğowθaken diyä:n šoŋa hi:č hi:legem ği:naniŋ baramoq šumaht. Uniwerste:d tama:mladim. Tama:mīnīndan θoŋ... edil oquw ğutordum dā:nim bīraθčiq di:njaldim üç ay ya:laq. θoŋ dermanħa:na:ya gi:rđim senta:wīrda. Dermanħa:nada menniŋir woluw i:šledim. Ğatī ğowdu ol i:š, ğatī ğowdi. İntä:gem i:šläθim gelyä: de doŋri:m aytθam qalleqti:wmiđam ğatī ğowdi. Yö:ne čiqmalī wollum, bīr θewä:p bollu čiqmalī wollum čiqtim. Oŋ i:yđinnan

mektewe gi:rdim men mektepten ça:ýirdilar muo:llüm hökmünnö. Tohthan yedinji mekdepte... Būdmö:yü:nnö, Būdmeyn gresī tohthan yedinji mekdep ba: olam ö:ňkü türkmen-turk bolon mekdep, yö:nö yöri:teleşdirilen mekdep bolli we men šo ta:yda i:šlemäge waşladim. Birinji gi:rjek ine θið muo:llüm bolya:ňið diyen mañhallari... nä:hi:li muýollim bolorun, nä:me öwrederin oqu:wçilar meni diňlä:r mi diyp ğatī ğa:yyilandim. Nä:hi:lek düşündürörqa:m θapayī olor meñ ünθüm jemlä:pbiler mi, giren mañhalim olor hemmeθi ine a:γdīma θeredip nä:me gu:rlerqam diyip bir hi:lek wollum. İlqinji teñri:wä:m wolan çün yö:ne gi:rdim, ğatī ğow geşdi. Birinji yilim wolon çün ha:θem höwä:θli i:šledim her gün i:rden gidenimde begenip qityä:dim yo:γθam Būdmö:yün niyen yer edil Aşyawa:da kä:n yaqi:n yerem dä:l. Yö:ne men šo ta:nī ğiřda da tomuθda da yayiřda da uðo:q yö:ne i:šleθemem begenip qityä:dim θewä:wi ilqinji teñri:wä:m wolan çün muo:llüm wolmoq ğatī ğow ða:d. gi:rdim ettim wöli:n... Hayθ θapa:qlara gi:rdim? Men qampyu:tir bö:lmünü oqodum uniwerste:dte we men oqa:nimda šol uýuru oqa:num üçin pragrammist wollum šonj çünem men muo:llüm bolmoq aθlinnam maña bolano:q yö:ne daš töwöremdä:ki hemme ğonşulom jo:rolom θen muo:llüm wolmalī θen muo:llüm wolθon ğow wolor diñe šonj ya:laq diyyä:rdiler we men muo:llüm edip ça:ýirdilar yo:γθam men ota:q hi:ç hi:lek öñünnen gidip gurlešip ða:d edip görmedim. θonj neθi:wä:mde ba:rdir da gi:rdim qampyu:tir muo:llümi mollum añirda. Men pridmet muo:llüm wollum θinp yo:lwaššīθi dä:llim. Onnon θonj gi:rdim etdim, yö:nö θinp yo:lwaššīθi wolonimdan pridmet muo:llüm wolonum ğatī ğowi, men šumahtqī mektewimde θinp yo:lwaššīθi woluw i:šleyä:n ğatī ki:n, üθümde her qim... θen wilen ğarašya: ça:yalarla wir prablema wolθa gelip mennen θo:rolya: yö:nö pridmet muo:llüm wolθon onj ya:laq bolano:q. Diñe ö:ð θapayina gi:ryä:ñ çiqya:ñ bolli. Nä:mede wolθa θinp yo:lwaššīθinnan θo:raya:lar θonj olorom. Men šonj ya:laq pridmet muo:llüm wolonumda her hi:lek qla:θθa gi:ryä:dim da iqinji qla:θθan wašlap doqquðunju qla:θθa çenni gi:ryä:dim. İqinji qla:θ, üçünju qla:θ, dö:rdünju qla:θ yö:nö θinp yo:lwaššīθi wolθonj diñe bir qla:θθa gi:rmeli, hemme θapayī matema:tiqa:nam šo qla:θθa oqutmali, bašya θapaq bolθa da šo qla:θθa oqutmali uze ça:yalardan ya:dap bašlaya:n. Pridmet muo:llüm bolθan ya:damaya:n her hi:li yüð gö:ryä:n yö:nö onuj qi:nçiliyi wa: gi:ryä:n qla:θθin ça:yalañ a:tlarini ya:dimda θaqlap

bilemo:q yü:ð nä:çe ça:ya worup qityä: de eyyem o ta:yda. Ö:ð oquwçin warθam tana:p bilyä:n yö:nö iqiden wi:rne girip doqquðdan wi:rne girip θekqıðden wi:rne girip θeya:d'ınj nä:medi θeya:d'ınj... θoη ğutoranna da a:d'ınj nä:medi θeη gel ya:nıma diyþ Şeydip ça:yırya:d'ım. Ay ondan θoη yaman ğıd'ıqlı geçyä:di yö:nö o ça:yalarım çiqip ğayda:nımdan θoηom, entä:gem Şo yağıpdu:rlar Şo ta:ydä:qi ö:ηkü mekdewımdäqi ça:yalar muolüm θıð gelä:y θıð ğıtdıñıð hi:ç hi:l θapayımıðda düŐünömdö:q gelyä:n muo:llümlöröm düŐündürüpbüleno:q Şeyle diyyä:rlar wölin begenyä:n menem. Onnon Őumahtqi mektewıme.. o ta:ydanam çıqtım θewäwi daŐ wolonçün ğatı ki:n wolya:di. Başya mekdeptenem men ça:yırdılar edil öymüðe de yaqi:n wolonçün menem bo:r diyþ bärık gellım. Bärθem θegθenalt'ınjı mekdep, öymüðe de yaqi:ñıq wolon θoη bulom ö:ηkü Turkmen-turk wolon mekdep BaŐkent mektewı yö:nö inni yörü:tölöŐdirlen mektep bolı bärθem. Bärde de maña qampyu:tır muo:llüm wolorθun diyþ ça:yırdılar yö:nö men gellım wöli:n qampyu:tır muo:llüm... ö:ηkü muo:llümler çiqjaq bolya:n eken Őoη yerine ğoyjaq borupdurlar men yö:nö olom θoη çiqjaqğä:llıyþdır. Men i:Őlejek çiqjaqğä:l bo:rlay ğa:ljaq diyþdır de θoηom menem inne men muo:llümüqam nä:me muo:llüm wolmalı diyθem θen θınp yo:lwaŐŐıθı etjek wolyaθ diydiler. Men näçinji qıa:θ diydim, b'ırınji qıa:θ diydi... way Allahjan! Yo:q muo:llüm gerekğä:l, ö:ηkü mektewıme ğıtjek yo: bolja:qğä:l men b'ırınji qıa:θ muo:llümi ğatı ki:n diyenne hi:ç ðad muo:llüm öwrötmölü de ħarp, θa:n, a:d'ınj nä:me, familyaη nä:me, ejeη ni:rde ya:Şaya: uze maña... meη çün o ða:dılar yürök qıθyanç hi:lek kã:n öwrödöθüm geleno:q o ða:dıarı ğö:nü θapaya ğı:reθım gelyä:... onnan, Şey diydi wöli:n men yo:q diydim, direktıram worθa yo:q diydim Şol yüðünö Şo dereje iθlä:mo:qdum. θoη onnom ö:ði yo:q bið θıðe kömögederθ nä:me prablema da wolθa b'ırdan oηormaðθaηıð θoη başya qıa:θθa ða:d eder geçırerıθ yö:nö θıð b'ır baŐla:η diydi. Menem b'ır i:Şe baŐlaθam hökmä:n b'ır alp çıqmaθam bolono:q da hökmä:n alp çıqmalı Şoni baŐara:yımalı i:yđımdan maladets baŐardı ay Şo B. ki:nam baŐardı diyyenlerını iθleyä:nne nä:me i:Ő yapθamam, dije mektep däl başya i:Ő worθun men Şol dermanħa:na:da i:Őlä:nimde de men barma:ηqa:m b'ır hi:li yürök qıθyançı eken ğıtdım o ta:yθını qalleqtı:w ayđıwi:rlıge öwrüldüm ğıden yerlä:n doylon ğünlörünü ullaqa:n wır Şowhunlu wır Őeklinne geçırdım Őoloη doylon ğünlörünöm yoğθam

ö:η doylon günü diyen ða:dlar bi:rwirinnen ki:n, bileno:qloram ä:ken men gitdīgimde ö:ðüm owodanla:p šo ko:mnutlarīni surpriz:zjayað yaθašdirīp onnom i:rden gelenlerinne ö:ðlörem begenyä:ler to:rtjayað alīp naħar alp šeydip šeydip olorom ha:θam šowhunlandīrya:dīm onnam diηe i:še gelp qītmek dā:l dā:nim gelen maħallarī ay šugün meη doyum gunüm nä:me surpriz etdīqa: diyen düşünje wilen gelip bašladīlar θoη. θoη, men o ta:ydan čiqanımdan θoηom θen gitdīη wölin yene ğa:ldī šo ða:dlar ö:ηki ya:laq yene šowhunlu geçeno:q yürök qīθyančī geçyā: diydiler. Šoη ya:laq ða:d giden yerimde hökma:n alp čiqmaθam bolano:q bīrīnĵi qla:θθam berdiler de menem a:lp čīqdīm ğatī ğowu alp čīqdīm. Ene-atadan hemmeθi ğatī ra:ði: gelenleη hemmeθem... Bašda gelenimde meni gö:rdülör de wa:yyy bu muo:llüm ya:šajayekeni: elinnen tilfo:nnam düšmöd, diηe intīrnä:de gi:riw oturlor bul ya:š worθa ay ča:yala:mīð oqodup bīlermiqa, bīrdan yaramaθa etmeθe de nä:mwolorqa, yo:q bul θeredewilmeð men bašya qla:θθa geçirjek diypdirler, yö:ne men munu θoη ešitdīm. θoη ešitdīm wöli:n ene-atalarīn /.../ θewä:wi hemmeθem diηe B. muallüm θay wolθun B. mo:lm tanrī yalqaθīn men šu ča:yam ða:d öwrönördür öydömo:qdum yö:nö kītaw oqa:p bašladī eyyā:m, eyyā:m maηa ĵoγa:p berip bilyā: ö:ηki ya:laq milliq dā:l, šoη ya:laq diyp gelyā:diler tanrī yalqaθīn aydīp. Menem begenyä:dim i:šime ha:θam höwöθlen yapīšya:dīm. θoη onnom šeydip ða:d ettim wöli:n ya:rīšla:mīð wolyadı bīdim mektewimiðin i:η ğīdīqlī yeri. Hökma:n ya:rīšīq geçiryā:ndik. Yumurtyolo:mīði ða:dīη, lo:šqa:nīη üθθünde θaqla:p čemčä:η üθθünde θaqla:p šeydip döwmä:nĵik ä:kidīp getirmek ya:rši, yüp pöktü ya:rši ya harta da bükmo:k ya:rši, yüp çekmek ya:rši her hi:lek ya:rīšla:mīð bolya:dī we yīlīη θoηuna čenni bīrlan a:raθīnna doquð ya:rīš woldī. Diηe bīrīnĵi qla:θla:η a:raθīnna, bīrīnĵi qla:θlamīððanam θekqīð θanī qla:θ wa:di. aθlīnna bīdīη bīrīnĵi qla:θlamīð diηe a, bī, čī,dī dö:rt qla:θ alīnya: i:η köp, yö:nö meη šota:q muo:llüm worup baran yerim θekqīð θanī qla:θ alīnya a, bī, čī,dī,e, fī, ğī, hī... θekqīð θanī qla:θ wa:di, her kīm geη görpdī. O:η yalı köp bīrīnĵi qla:θ almīya: hi:č yerde ða:t diyp yö:nö aldı ğow mekdep bolon čün her kīmem šota:q barīp θöyyä:r yalī. Ay ondan θoη šoη ya:lī köp qla:θ wolθa da bīð doquð ya:rīš wollu šo doquð ya:rīšamam ičinne θekqīðinne bīð bīrīnĵi yer allīq, θekqīðinne... ene-atalar bīr begenyä: bīr begenyä: men bašya qla:θθa geçirmä:nimem ğatī begenyä:n šu ta:yda

ğa:lanına ğow woluptur ða:t tip šonj ya:li begenip alqış aytdılar θonj. θonj onnon, šonj ya:laq bīrīnjī qla:θla:η a:raθīnna θekqīð ya:rīšda bīrīnjī wolluq, herθinne de ulu ulu θowγotlar werilyä:di ça:ɣala:mīðīη herθine ma:yka werilyä:di ya: herθin, üçün ayrati:n wīr qafejayaš ğīdīp i:yw ičmek ða:dī wolya:dī ya bīr kineteatra ğīdp θowγot šonj ya:laq berilyä:di. Šo ulu ulu θowγotlarī bið ğaða:nīmda beylekī bīrīnjī qla:θla:η muo:llümlöröm ği:naniḡ diηe θið yeηyä:ηīð diηe θið yeηyän ya:li diydiler wōli:n iη θonju doquðunju ya:rīšimīðda ö:ðümdön bilip ya:rīšlayīn yeηmediq bo:r lay olaram yeηip ğörθün diyp ğoyduq şeydip, way allam. Šonj ya:laq ğečyä: šuma:dam entä:gem ha:warlašyaθ ene-atarlar wilenem ö:ðümüd bīr piknige ğityä:dīq oturuşluq edip. Biðīη θaylıq yo:lumuð wa:, ačiq meyda:nna oturupbīljek yerlermið ğatī köp üç ayaq da wa:y onj ya:laq yerimīð yene de köp yerlermið wa: yö:nö oloη atlarī orθloşar wolon θonj kã:n aytmayīn niyen šol... Šonj ya:layraq, ğow ğečyä: mektepte ða:tla:mīð. Ğuto:rduq, tama:mladiq šuma:dam qaniqulda neθip bolθa iqīnjī qla:θθa ulloqa:nja wolup gelerler, ğörürüθ.

Ča:ɣalar nãçe ya:šda başlaya: oquwa?

Altī ya:šda waşlaya:lar. Öη yedi ya:šda waşlanya:dī yö:nö θonj... howwa bīrījī qla:θθan altī ya:šda waşlanya: θonju üç yīlīη dowa:mīnna šonj ya:laq altī ya:šda wolup başladi. Onnan öη yedi ya:šda waşlanya:dī. Čaɣa:lar ba:yīna, sa:dige ğityä:ler, onnan öη ğityä:ler.

Nãçe ya:šda ğityä:ler?

Ol wa:ra ö:ðünö waylı, edil iki ya:šīnnan üç ya:šīnnan berθen bolya:. İ:şleyän a:dam ene-ataθi i:şleyän worθa ça:ɣalar ba:yīna beryä:ler ayrati:n bīr /.../ yetenne ö:ðüne bīr öyüne ğelp θeretyä:nem bolya: yö:nö sadige wermeg... ha:θ o ta:yda ğowu ða:tlar öwredyä:rler eyyam mektewe tayya:rlayarlar sadikde. Šonj üçī:n aηīriq ğīdilenne ö:ðüne baylı i:şleyän wolθaη θen, yürögün dö:ðyän worθa uze iki ya:šīnna berθeηem bolya:. Yo:q men öyde ö:ðüm θeretjek entä:k üç ya:šīna dö:rt ya:šīna čenni diyip θaqla:p θonj werθeηem bolya:. Men šu ma:

yegenim wa: ol üç ya:şinna ö:ðü ça:şalar ba:yına gıdyä: äkityä ejeθi şonu ğatnatya: i:şlāno:q doyonum yö:nö ça:şalar ba:yınna ğow ða:tları öwredyä:ler diyp şonu ğatnatya. Haqı:qatdanam ğow bilyä: bİR topor ğoşyu öwrönip gelyä: gelp öydö de aydıp beryä:. Oqomanı, ħarpları, ða:tları kâ:n maħal... edil oñ üθθünne kâ:n durono:qlar θewä:wi bİra:θçİq ya:şİna görä: de bāş ya:şİna bolya:n ça:şalara öwrödilyä: üç ya:şİna:qİ ça:şya: nā:çe öwretθeñem kelleθi almaya: oñ. Onnan yö:nö olara renkler, ða:dlar öwrödilyä:, θu:rat çekilyä: şol onna qra:sqaya:lar renkleyä:ler. Şoñ ya:laq ça:şalar ba:yınam.

-b-

Ça:şya doylon maħalı howwo, balnitsadan haθθaħa:na: doylonnon θoñ ħawar edilyä: maşyalaθİna. Onnan hemme kİşİ, İñ θoñqu döwür ha:θam mo:do wolupdur maşİ:nİñ ða:dİnİ beðeyä:ler üθθünö bİR... howwo edil ğatİ ğow beðeyä:ler oñ daşİnİ, ða:dİnİ. Göð mo:nşuq ða:t ğoyya:lar, oylum wollİ: diyp yaðya:lar, men qa:qa wollum diyp yaðya:lar, eje wollum yaðya:lar. Üytgöşük ħa:tları, ða:tları edİp şeydİp balnİsa: gİdİp haθθaħa:nadan ça:şya:n çİqarabilyä:. Gelinennen θoñ hökmän ħuda:yyo:lİ etmeli. θewä:wi gö:ð wa: dil wa:. İnnİ: bİR gö:ð degse ça:şya üçİ:n ğatİ erwet bolya: ha:θam göðİ ö:ðüne çekyä: ça:şya, kİçİ ça:şya. Māħhİrlİ wolon üçİ:n. θoñ ħuda:yyo:lİ edilyä: ħuda:yyo:luθunda da edil şol haθθaħa:nadan çİqan ğünİ etyä:nem bar, şo çİqan wa:dİna ğönü ħuda:yyo:lİ etyä:ler ya: da onu θoñundan etθeñem bolya: ça:şya:ñ hökmā:n ħuda:yyo:luθu edİlä:yemeli. Aθθİnna dā:wİMİððe ba: şonİ etθeñ ğowİ gö:ð wİlen dil wİlen ğo:ronmoşu üçİ:n, θaylıqlİ ulolmoşu üçİ:n. Yoşθa:m her kİm bİ:rwi:rİnnen ğağ edİp ğow ħawar wolon çün duyduşyalya: da oñ ça:şya:θİ wollu pİla:nİn ğa:şya:θİ wollİ, onİ:ñ ğİyðğa:şyaθİ wollu, oşulğa:şyaşİ wollİ diyp ħawar edilyä:. Şoñ ya:laq ğudo ğutlanya:. ħuda:yyo:lİnİ öñ öyde edilyä:di olom θoñqu döwürö dawatlar olom restara:nlarda edİlip başlannİ. O ta:yda da edİlenne yö:nö bİR θa:ðθİð, hİ:ç hİ:lİ θa:ð ða:t yo:q yö:nö her kİme wİR naħar hödür edilyä: howwa ço:rwaşyaş ya: ħamuşyaş şon ya:laq bİR naħar hödür edyä: her kİm şonİ İyyä: θowşodunam ejeθİne beryä: da ğaytya:. Öñ öyö gİdilyä:di wöli:n İnnİ şol öye

gidilmäk i:š wolya: tä:ðe ça:ya doyron bir ene üçünem qı:nraq wolya: diyp bir restara:n edilyä:.

-C-

Maşyala:da hayθi diller gürleşilyä:?

Bið ö:ð maşyala:mda waşla:yin mi? Biðinjkide Türkçe gürlöşilyä:... biðinjkide howwa Türkçe ha:θam köp gürlöşilyä: θewä:wi ö:η bä:rde Türklör köp ga:lip giden. Her kimin η öyünnö hökma:n enne Turk qana:llarī ba:r. Olom Türkçe gürlöşilyä: yö:nö ða:d edilip, ö:ηkü orθiyetden ğa:lan bir dilimiðem ba: biðim, hökmä:n ru:θ dilinne. Men meθelem nä:çe Türkşö gürlöθemem ru:θ dilinne de kä:n mañal gurleşyä:n. Öydö bir ha:θam ða:d edeliη diyp başya yerlerde başya maşyalalara mihma:nçīla: giden mañalimīða hökmä:n ru:θ dilinne gurlöşülyä: çayalar wilen eyyä:mde ru:θ dili:ni bilθin niyp kiçiliginden gurleşip başlaya:lar ru:θ dilinne. Ru:θ dili aθθinna ğowu dil, dünyanin dilinne inliθ dilinden θoηqu gelyä:n in wajip dillerden bi:ri. Ru:θ dili qı:nrak dil, her kim o:nu öwrönip bilmeyä: yö:nö biðin yu:rdumuðda köp gurlenilyä:.. Hökmä:n ba:ðarlara gidenimiðde ya: bir tanış, bir mihma:nçīla: gidenimde şu o:n a:dam ba: wolθa şoη eyyä:m bir başiθi hökmä:n ruθ dili:ni bilyä: de... Ğatī bileno:q diyen ya:γdayında /.../ diyen ya:γdayında da nä:çeθi hökmä:n bilyä:.. Biðin milletimið ru:θ dili:n bilmeθe de men ru:θ dili:ni gürlä:p bilemo:q diyθe de yö:nö düşünyä:ler. Ğarşi:ndäqī θen ru:θ dili gürlöθen şoηa düşünyä: hökma:n. θewä:wi bið öη ru:θloruη elinnä ya:lanmið θoη oloη ellerinden eyyä:m geçip şo waytdan wäri şeydip Türkmönçä:mið ða:t, Türkmön dili:mið yo:q mañalam şoloη elinne bið yeθir ğa:lan maht şeydip onnom şo mañaldan şeydip dillimiz eyyä:m öwrenüşyä:θ gürlöşüp şeydip edyä:θ. Köp ða:dimið biðin ru:θ dili:nnen lo:şqa, wi:lqa diyyän şuni Türkmönçeθini θo:raθaη bilemo:q nä:me ða:t şu. Ğemçä:ni wilyä:n wilqa:nī bilemo:q, wilqa da orθça da... Köp ða:dimiðam ru:θ dilinden.

Metin 2**Anlatan: C. Hallıyeva****Doğum Tarihi: 1964****Öğrenim Durumu: İlkokul Mezunu****Mesleği: Aşçı****Konu: Evlilik****Derleme Yeri: İş yeri – Kıpçak / Aşkabat**

-a-

İnni men θaηa aydayin hä:dir, biðde köp yeri... İnni edil hä:dirki döwürdü hä:laşya:lar, a tak hä:laşmayan yerimiðem ba:r. İnni şu maht hä:laşya:nam hä:laşmaya:nam θo:ra:p göwneyä:ler. Ejeθi göwnölti:p ğiydi ğowjo gö:rdü mü alya:lar gityä:ler, ħawar etyä:ler nä:çinji günü barjaq diyip. Biðde eθa:θi üçünjü gunu gidilyä:.. Biriñji günü, ikinci günü, üçünjü günü eθa:θ ba:rilya:.. Onnoη, nä:hi:li aydayin, barya:lar hä:dir ilki bo:ş gityä:ler. Pada:rqa ða:t äkitmiyä:ler, θowγot ða:t äkitmiyä:ler boş gityä:ler. Onnoη θöð aydya:lar, θöð aydθaηid şu ða:t, θeη ğiydin wolθa men aytaη ğiydina gellim, θöð aydiçi gellim. Ğiydina: ğow gördük... Howwa, oη bul aydya:, θen niyä: a:l da çiη diyä: ça:y, çörök weryä:ler. θoη a:ylanin diyyä:ler, θoη gel diyyä:ler. Onnoη θoη inni nä:hi:li, inni bið eθa:θi şu üçünjü günü θaqlamalı, ine bul üçünjü günü gelli mi inniküçünjü günü gelmä:li. Onnoη iθeθe telefo:n woyunça aydya: iθlemeθe bið wa:rmalı. Şu bermejek yaydayini telifo:nna ħawar edyä:.. Ay yo:γθa yene de men barmalı inniki üçünjü günü. Onnoη aydya: ayt diyä: gelä:yθene diyä:, θöðünü aljaq diyä: geliwer diyä: θewä:wi qa:qaθi wa: yeηjeleri wa: a:γaları wa:rdır mümkün, şeydip ða:d edyä:ler. Maθlaħat θo:raya:lar. Onnoη gelä:y diyθe üçünjü günü ba:rya:lar, bolono:q diyθe bolano:γunu aytya: bolya: diyθe bolya:ndiyini aytya:.. Onna aytya: inniki üçünjü günü mümkin yene aηirda üçünjü günü oηoran wayti men gelnimi ğiydimi alıp kä:n erkek şaqitliyinde spi:set weryä:ler biðe ħawar etip. Nä:çe ğidil, eθa:θi biðde ğidil dö:rülyä:.. qırq göðö yaqınam pul, onnoη köpθem mata, köynök i yanqi: balaq, nayişla edilyä: dä: olardan alinan otuð θa:ni balaq

otuð θa:nī köynök. Onnoη šeydip ba:ra inni yaηqi: ešiklerni ta:yyarlamałi. Šu spi:setde θeη getirmeli ða:tla:η wa:r. Dö:rt θa:nī pomba:rħa dö:rt θa:nī mil yüpök yene bašya ği:ñašdirilyä:n nä:me wolya: šumaht lay... Ğiyñaç wa:ra uđi:n ya:ylıq ulı ya:ylıq, börü:güne daηyaη. Hawwo θiððe de ba:dır biððe de wa:r, θiððe de wa:ra. Šuη ya:lı ya:ylıq uđi:n çiçekli. Šu ya:ylıqdan uluθu kiçiθi ğoyłma:lı. Nä:çe θa:n nä:çe θa:nī. Onnoη nä:çe pul yađya:, nä:çe ğiđil yađya:. Ğiđil elli ğra:mliq, brasled, üç θa:nī yüđuk i üç ozerelye. Onnoη θen spi:syaηi beryä: öηunö. Onnoη maηa beryä:η he men θaηa beryä:η θen onnoη aytya:η men äkitjek götörjök, öydä:kiler wilen maθlaħat etjek. Ho:θθa:rlarım, ğarındašlarım wilen maθlaħat etjek diyä. Onnoη aytya: men niyä: maθlaħat etjek diyä šu diyä θpi:siniη ayır wolθa maηa men ö:đümü bilyä:n, onnoη spi:syanı äkityä:. Spi:syanı äkityä: onnoη θoη gelyä de aytya: šul, šul, šunu ayır diyyä:, θen ayır θa:lirpθiη diyä, onnoη puluηum ğalirım ayır diyyä:ler. Onnoη šeydip a:yirliya gelyä:ler. Onnoη ğiđil kürtö wa: /.../ ğirmiđi, na:yıšli. Šul biððe ğati köp ulodilya:. Onnoη θen çekišmeli. Köp pul wahey yürögün worθa ya:rithin θen ya:rithini men. Šo ða:tları gurlešyä:n, bolya: diyyä:η men iθpi:θegim aljaq götörjök diyyäη. Onnoη haçan toy etjek? Yiliη ayayına mi:, inniki yil mi:? Ya baħim aljaq mi, onnoη gurlöšyä:n de spi:syaηim götöryä:η, ħatirji, qa:yidiriηi götöryä:η. Šeydip ba:ðara çiqip ða:tla:ηi aliweryä:η aliweryä:η iθleθeη ğiydi bi:le gityä:η. İçeri ğoşup biððe diηe me:bil gityä:. İne ya:ηqi doloplor mi nä:me ða:t da, kir maši:n dolop molop yo:q. Ol ða:tlar θoη alyä:η. Aηo šeydip, biððe eθa:θi biđirki ya:ηqi: nä:me diyilyä:qi θowuqda geyilyä:ni...šempir mampir šu ða:tlar wa:. Šu ða:tla:ηi jemlä:n θoη men yene üçünjü gunu geljek diyp ħawar edyä:η üçünjü gün gelyä:ler. Köp naħar maħar bolya: da θen ho:θθa:rları alip barya:η, toy edyä:η, aydım aydırya:η, θa:ð, taηθ. Šeydip heleyler ða:tla:rni geçiriwilyä:ler. ða:tla:rni geçiryä:ler de θeħediη θo:raya:lar. Hayθi gün ğiydi götörjök? Onnoη aydya: bir a:ydan iki a:ydan öηunnön berilyä:. Bir a:y ika:y yetiθemke šo: nä:meθini aytmalı yi:rmüçü mü, ona:ltiθi mi, šonu aytmalı men šol gün gelä:y diymeli. Onnoη šonno gelenne ya:ηqi: alan mata:laη wa: oloη getiren de ğiđiliη dakya:n gelnine. Onna šeydip toyuηu belleyä:η de ğaytya:η. Yene bir a:ydan iki a:ydan toy wolya:. Bir günunη woyunça ayšam ğiydiηqa: warya:η. Ğiyð çiqanna ayšam oturya: ğiyð, miħma:nlar gelyä:ler, iyyä:ler,

içyâ:ler ðen iðle ya:yliq dan, iðle köynök goy ya g'ðiliñ wa:r wolða g'ðiliñi dakya:lar ol guni. Yene de galan haçan puluñ wolða mata:ñ wolða getirip beryâ:ñ şol gi:çe haðaplaşya:ñ g'iydiñ ejeði wilen. Alliyi ö:ðünö bollurano:q. Bolya: bir /.../ yerlerde ol köp aydip durmaya:lar. Þoñ getirjek diyþeñem bolya:. Annoñ şeydip erteði g'iydiñ götöryâ:ñ, gelni. Ya:ñqı kürtöþünü da:bini getirip daqip ya:şindirip äkityâ:ñ. Äkiden woloñ oturya: gelin üþþünü açma:ñ şeydip oturmalı. Gelnin ja:yı wa:r, jo:raði wilen gi:ryâ: yapyâ: üþþünü açya: a:ðajiq howa alar ya:laq, ö:ðünü ça:y çörök iyyâ:ler, onnoñ ayşam nä:hi:li toyun wolða inha restara:n mi ya daşarda mi yene de geynip çiqya:lar. Iðleþeñ orþ köynök gey açiq, iðle yapip çiq. Onnoñ şo gelin gelyâ: di:ñjini alya: da entek ayşamdan bâ:rde ða:yat üç dö:rt bolonno nika: g'iydirya:lar. Oylon bile g'iyða mo:llo gelyâ:. Mollo gelyâ: ðaqalli birküş ða:ni. Ayal-a:dam gi:ryâ: gelniñ ya:nina oturya:lar oylon ya:nina oturya:lar da nika:layap çiqya:lar. Nika:lap çiqandan ðoñ iki ða:yat ðoñ mümki:n ða:d edyâ:ler, baş ðalya:lar. Onnoñ gelin wilen oylonu goyp üþþünö yo:rñan atyo:, yapyâ:lar. Nä:me diyilyâ: yo:rñonu atya:r mi, palet mi nä:me şo ða:t, gijje yatilya: bilyâ:ñ mi? Nä:me şonuñ adi? Anja anja anja şoñ tä:ðeþin tä:miðini yapyâ:lar da üþþünne şeydip ba:şlaya:lar. A:q gö:k giydirmе, arpa çörök iydirme, şoñ ya:laq goşyulor aydip içinne oylon wile g'iydi nä:me wa:r teñge, şay, bir ma:nat, pul. Demir pul lay şa:y, qa:yıd ðâ:l, şoñ ikiði ça:lišma:li. Yo:rñonuñ aşşayinna, oylon ðaşa beryâ: ðen oylonu weryañ çalişya:ñ üþþünü açya:lar, bolli. Onnoñ beydik geçyâ: erteði yene bir ðapar şeyle edyâ:ler. Guşoq çöðduryâ:ler mi, ayaqqap çiqartya:lar mi, onno şonnoñ ðaçini g'iydiñ arqaþina atilya:. Uze g'iyd çiqip gelenne biðe şunno uli g'iyd wolonna ðaçi öñunne wolmalı. Uze ä:râ: waranna ðaçi iydiñne wolmalı, düşündüñ mi? İnni ðaçi göyweryâ:n yo:yam biðde, her kiminñki öñunne iydiñne. Yö:nö anjırdan gelyâ:n dä:p boyunca ulu g'iyd öñunnö wolmalı ayal-a:dam g'iyñaşli wolonna eyyâ:m ðaçini iyde atya:lar şo gijje, erteði turup ðaçini iydiñne atya:lar i ulu ya:yliq danya:lar, g'iyñaç. Onnoñ şoñluq bilenem ya:şinip başliya: gelin. Gelin yi:rım gun qırq gun şol içerde çileli wolya:. Ğa:yni, Ğa:ynata wile gurleşeno:q. Kä:n toy-tonuya gideno:q. Onna şumaht o ta:yda bu ta:yda bi:ri öllü mi: ä:rem gitmeli dä:l, ðeñ üþþünö bi:ri gelmeli dä:l. Şu çile wolya: düşünyâ:ñ mi çilâ:ñ nä:medigini. Onno şoñçün çile wolya:. Ğowşa ðeretmeli. Üþþüne et

getirmeldä:l mi, ğaðanı araθθa θaqlamalı. Yi:yirmi qırq gunlä:p şeydip θaqlaya:θ. Onno θen şumayt men gelin edinen wolθam θen meniñ aya:l'im wolon mi, dayđam mi θen naħara ça:yırya:n, /.../ ya:laq naħara çayırya:ñ. Pada:rqa edyä:ñ. Onna şeydip qırq gunnä:n θaqla:weryä:ñ mi, yi:yirmı gun θaqla:yañ mi. Onnoñ a:raθinna ya:ñqı pürünjüğü wa:r kürtöθi, onı çalışya:ñ. Hayθı reñkini gi:yjek diyθe geliniñ gidip kürtö çekyä:nlerden onu çalışya:ñ. İnhä şoñ ya:lı. Onnoñ hä:đir yi:yirmı gunnö ğaytarya:lar. Köp kişi qırq θaqlaya: yö:ne hä:đir gelniñ i:yşli wolθa oquwlu wolθa yi:yrim gün äkitmeli ataθi ö:ynö, ejeθiniñ ya:nına. Añırda da bir hepte geđmä:li, ya üç gun bir hepte. Olor o ta:yda ğa:ynına köp ba:laq getiryä: mi, köynök getiryä: mi şuñ ya:lifjaq pada:rqa getiryä:, ya:ylıq, balaq, eylek beylek. Ğa:ynataθına wolθa taħya getiryä:, taħya:nam bilyä:ñ. Taħya getiryä:ñ, ba:laq getiryä:ñ ğa:ynına. Ğa:yna:yaθına getiryä: eltiθine, ba:ldiğına pada:rqa alp gelyä: üç günun dowamınna gelθe θen olor ejeθiniñ tara:wı getiryä: θaqa. Onnoñ bunnoñ gelin gelyä: yaşma:qlı inni i:yşin ediwermeli. Öyün i:yşini etyä:ñ, daşariñ i:yşini i:şlä:weryä:ñ ya:şinip. Hi:çθi wile gurleşeño:q. İnni şo ta:yda kim bir a:y θaqlaya:, kim yi:yrim gun θaqlaya: yene de bir θapar ejeθine äkitmeli. Pişmegi pişirip, pişmä:nä: bilyä:ñ. Awwo şonu pişirip ejeθiniñkä: äkitmeli. Ejeθiniñkide bir gun yatθın, iki gun yaθθın gelin onnoñ şonnoñ θoñ θen bo:ş. İnne da:lşe ö:đün yeke gitθeñem wolya: ä:rñ bilen ğitθeñem wolya: ğa:yniñ wilenem gitθeñ wolya:. Şeydiw onnoñ gelin θeñki wolya:.

Şo: kürtö nä:çe gün geyilyä:?

Qırq gun... Howwo qırq gun geyilyä:. Yö:nö ya:ñqı ya:lı i:yşli wolθañ, ğa:yniñ i:yşli wolθa ğa:ynatañ ya: onna: ö:đün oquwlı hä:đir köp ğiyđla:mığ oquwlı i:yşli de... Onnoñ o:pusqaθini alya:lar da idi:nleri, şoñcün ğiyθya wahtı yi:yrim gun alya:lar. Onnoñ pullu mi θen köp ba:y mi, ħara:ja:điñ ba:r wolθa qırq gun alya:ñ, qırq gun θaqlaya: ono kän pul wermeli. Onnoñ θeret ğiyđiñ pulı yo:q mi yaydayı yo:q mi o:n gunem alaya:lar. Her kim bir hi:li:. Şoñ ya:lı.

-b-

Men šo Aşyawa:tda hä:ðir yo:q, öň wa:rdi telestudya wi:şqa wa:r. Uđi:n wişqalar wilyä:ň mi radiyawışqa, telewişqa? Qra:sna Qres wa:r, Čehif Köčöü wa:r. Men noňurloro ğolay yoqarda ya:şadim, eta:zda ya:şamadıq. Muň ya:li ğa:yda ya:şadıq. Onnoň ejem meni ondoqqud ya:şimda čiqardi. Men kän oquw oqomodum. Onnoň olor ğudočuluğa dilä:p gelli ejemniň erkek doyonı. Ğa:ynatam. Berä:y diypdu:r da öydö a:dam yo:q iki θa:nıñaq ğarri wa:r diyp. Onnoň şeydip gečenime ondoqqud ya:şimda čiqdim. Tolko şqo:l oqodum a:đajıq, a tak... Ejem oqotjoq bollu wö:lün nä:me o maht qa:qam wa:r ğa:ynata:m wa:r onnoň bolmaya:. Onnoň men hä:ðir čiqip gelen yerim bä:rde Ba:warapda, Gö:kdepe etra:biniň Ba:warap o:wa:θinna Ba:warabi bilyä:ň mi? Prizde:ntiň o:waθi. Annan men hä:ðir šo ta:yda oturya:n. Ejemniň ğa:yı yiqilli tä:de ğa:y werdiler, mi:r yedi mi:r θekqıd. O yoqordo. Ana šo ta:yda hä:ðir ejem ya:şaya:. İki θa:na oylum wa:r, iki gelin edinnim. Onnoň tilifo:nna da bolmalı ča:ğalar. Bi:riniň üş ča:ğathi wa:r bi:riniň iki ča:ğathi wa:r geliniň. Ğa:ynim yo:ğa şul a:damim wa:r. Oylumuň bi:ri işliyä: bi:ri işlä:no:q. Ayayinna problem wa:r. Gelnem šon ya:li, prable:malı alp berdim. A kiçi oylum gelnim ğowja, oylumam ğowjo, şun ya:laq. Oylum tırči woluw i:şleyä: yuk äkiyä: o Qrasnawo:d diyp Čä:rčow diyp şun ya:laq. İnni hä:ðir biđ şun ya:li bir ğa:lya:θ hemmä:mıd yö:nö yerim ulı. Köp yerim ba:r, inni hä:ðir oylum o ta:ydan başladı şun ya:li ğa:yda. Bir oylumu čiqarmalı la: men. Heni:đ üθünü yapano:q açiq üθü inni işlemä:li lä... bira:đajıq pul. Hä:ðir bira:đciq ğimma:tlaşıq wollu da yo:ğam i:şlejekler wöli:n ine şun ya:li. θegθena:lti θegθenθekqıdınji yıl oylanna:. Bä:rik men tohθanθekqıdınji yilla i:şe gellim. Nä:çe yıl wolupdir bilmedim. İnni hä:ðir men bilemo:q nä:çe ya:şimda doylum. Ellüç mi ellitö:rt mi köp haθ:p yö:nö bañim unudya:n. Onnoň men hä:ðir yene de iküç yıl i:şleθem penθä: gitmeli, i:mekli wolya:n nä:me. Onnoň šonno birkü:yđ manat pa:ra aların oturun öydö. İ:şleθenem bolya: ba:ðarda çaliş, öydö çaliş yö:nö dokument yo:q. Inha şun ya:li yayday.

-C-

Šu wa:ht men ö:ðüm, ä:re waran yerim ejemîň erkek doýoni, da:yim. Šu maht ejemîň erkek doýoni oýli meň baran yerim. Onnoň men gýyð tarawam oýlon tarawimamkinam ga:rîşiq. Men kä:n gîdîqla:namo:q ol arqa taraplara da, yö:ne ya:şuli a:dami bilyä:n yö:nö men kä:n nä:çe arqa wa:r kim kim kä:n ünüð beremo:q. Kä:n biljek bolomo:q da şoni yö:nö bilmeli diyyä:rler. Kä:n gîdîqlanmaya:n da yo:ÿtam i:ş yerinden ka:ÿiðam beryä:ler. Şöyle yaðip gel diyip. Onnoň men ya:şuli:ma a:damime yaðdîrya:n yaðdîrya:n getirä:n bolu. Olam bir ðapar mi nä:me bolya: ðoň bolmaya: ana şoň ya:laq. Yö:nö gelnedineňde bilyän mi ya:ňqî gelnedineň toy yapaňda köpü aliwam gaçya:lar. O da bolya:. Onnoň o ta:yda wir bä:ş a:y üç a:y oturya:lar gøňşunan gätnaşma:n. Onnoň ðoň onnoň gow görüp başlaya:lar, gel gel gel diyip... Yö:nö ðiðde bilemo:q ðiðîň ha:lat yaydayîňið nä:hi:li biðimki gäti aÿir ha:lat toy yapmaq gäti qî:n. ðiðde eða:ðî ða:t biðelük öytyä:n hä:? Šu maht biðde a:ðaçiq a:ðalli. Hä:ðir ba:ra pullu ba:ylanmið wa:r yüz gra:m daqya:lar, elli gra:m daqya:lar. Onnoň bunnöň bið ya:lîq gari:wam etjek wolya: we oýlonno aÿiram ðalya:. İnha oýlonno nä:hi:li i:şleyä:ler, ya:ya buloşup, aÿir yük götörşüp de onnoň bi:rwi: etyä:ler berä:y berä:y, getirä:y getirä:y, ðen toy edende edeli berä:y berä:y diyip, dilä:p dilä:p almalı. Onnoň ðen toy edende biðem ðaňa yetirmeli şon derröw. Onnoň ðen o ta:yda bañimjaq yetiðdirmeli de ðen o ta:yda bañimam beryeniňe bolya:ň aş ðalya:ň ça:ya doýori:p biðim Turkmenimið bañim ça:ya doýurya:lar, bañim ça:ya doýurya:lar. İki üç a:y wollu mi: a gýyð gelniň wa:r mi bir ða:t, gelniň aÿdi üytgeyä: mi diyip başlaya:lar. Šu bañim ðo:ra: men bir uto:nnum erwet bollum. A gýy iküç wollu, men diydim ay gýyð bir yil iki yil geðin a gýy. Onnoň huda:yja:n bir iki yilla:ya geðdi gelnim. Onnoň ðoň gýydi wollu oýlu wollî. Onnoň ya:ňqî bergi:ni berjek bolup gîdîliňi alip ðatîweryä:ň onnoň. Kä: gelinler gîdîliňi otlaya:lar orta: ya:na maşi:n aljaqlar ya: millew aljaq olom bolluq dä:l lä ðen şol bir yil ya:rîm yil daqînyan onnoň. Onnoň al ö:ðüň al gerek ða:dîňi ga:yniňa gerek ða:dîni al, inha köp yerde yo:q. Doloy al, ga:ð gerek ga:ð al, ne:mä: gerek ol gîdîl yö:nö gîdîl. Biðîň hä:ðir bir köynögümüð dö:rtyüð manat biðîň pulumuðdan. ðiðde oň ya:lî mata yo:qdur

geyyä:niðo:qdurθuŋuð θið. Biðin şuni:mîð dö:rtüüð manat buni:mîð θekqîðyüüð manat ğa:ti ğatî ğimmat da. Onnoŋ θið gelenθoŋom, inni her kîm aydya: da telewi:ðirdä göryä:θθä: ki:no:lorŋiðî, fi:lîmlerniðî göryä:θ yö:nö aydya:lar köp yö:nde oŋ ya:lî dä:l. Hä:ðir îna men nä:hi:li θeredyä:n îna a:şiq wö ma:wu wa:r. Gördün mü şo ki:noni a:şiq ma:wî, göryä:ŋ. Ğiryîn çiçek etat men ğiryîn çiçegi ha:lamadîm. Ğa:natθið ğuşlor wa:r, ğa:natθið ğuşlor. Onnoŋ nä:me wa:. Ay şular ya:laq men ğadi:mi: kö:nö ine θiðin kino:laniðî göröm de ğa:ynliq ğa:ynata:li: ya: onnoŋ milli: eşik wolya: köynöklü balaq, şolor ya:lî a tak gö:rmeyä:n kä:n. Telewiðerdäki ya:laq dä:l diyyä:rler. Bilyä:nnä: men. A ğiyð diyyä:n şu waŋt Turkiyä: gidyä:ler hemme Turkmönlömüð. A ğiyð öyünü taşla:p gidyä:ler ça:yalarnî ğoyup gidyä:ler. Kimin o:ylu gidyä: eθa:θan aya:llar gidyä:. Gelin-ğiyðlar ğatî köp gidyä: Turkiyä: wa:y Turkiye wa:y Turkiye uçup yati:rlar uçup yati:rlar. Men aydyan Turkde beylek kä:n pul wa: mi:? Barθaŋ i:şlemelidir hä: o ta:yda. Turkiye nä:hi:li Turkiye θiðe a:ylîy köp beryä: θiðin ğa:ðinîð to:yuŋuð tölögli. Oŋ şoŋçü:n a:ylîyinið köp. Biðde oŋ ya:laq dä:l, biðde onuθi a:ðara:q, onnoŋ prîzident biðe a:ylîyî a:ð weryä:. İna men şumat nä:çe alya:n, men muŋ alamo:q tä:ðe pullon. Dö:rt mülyo:n bä:ş yüð yo:q. Biðe a:ð wolya: şol. Yö:nö bä:rde hä:ðir bir ða:t ğowi: kamme:rsqî mayaði:nnar yaðip yaðip beryä:. A:ylîy alya:ŋ şiq şiq şiq beryä:ŋ. Men niyä:n buloŋ nä:me i:ş edyä:kä:ler diyän aŋiriq barip kim aydya: bi:ri aydya: bir ða:t dikyä:θ diyyä: maşin kak şweynka ya:laq. Ay kä:wiri aydya: ğarra: θeredyä:θ diyyä: ğoŋoma:n, ğoŋoma:n, ğoŋoma:n. Onnoŋ θiðde köp öyö atya:n ekenî de ğarrilar öyünö he? Atya:lar, nä:meçün beyle edyä:ler? Yö:nö biðde oŋ ya:laq yo:qdur Turkmen Turkmeniθta:nna yo:q mu qa: diyä:n, ba:rdir yö:nö biðde a:ðdir. İnni biðimki nä:hi:li şumaht men ğarraθam gelinim θeredmeθe meni götörjök aya:l doŋonum ya: başya o:wolomo götörjök şeydip θeredyä:ler biðimkilerem. Biðimkilerem şeydip θeredyä:ler. İna ça:ya doŋorya:lar, iki yüð manat yo:q, pa:raθi, ça:ya pulu beryä: höku:möt üç ya:şaya:nça. Pa:mpirθ beryä: qa:şa gerek, mo:kur salfetka gerek. Ay yö:nö İna ya:ŋqî: θüyt gerek. Ya ejeθine iydirmeli, ay şuŋ ya:laq da... Gerek ða:din ğutorono:q, hä:ðir nä:hi:li. Öŋ öŋ bið kiçijikkä:m ya: meniŋ ay ä:rä: çiqip gellim, köp kammerski bilemiðo:qduq. Mayaði:n, kammerski bilemo:q. Öydö ğoyn öllüryä:ŋ ğoyya:ŋ tenjerä: menjerä: çörök bişiryä:ŋ tamdirda, ö:ðün

bir da:t biširyä:ŋ, a indi günnön bā:š θapar kamerski. To napi:tīg išjek to marğari:n yo:q to bir da:t yo:q, ya: ça:ya:lara kö:kö yo:q. Šeydip duronwol häđirki döwürdü. Biđ öŋ diyyä:dik diŋe oruθlar gidyā: kamerθki mayāđi:n. Günnö alya:lar kalbaθačiq yenečiq benečiq. İnni biđ şeyle. Narma:İna, bir köp, impa:š ya:lī ba:đar biđ köp gitmeyä:θ, pa:ra yo:q. Kä:n wayt men gityä:n ana Turk ekmek alyan. Kä:n wayt gityä:n, inī köp gitmeyä:n. Yö:nö ö:đ ba:đarla:mīđam ğow bolθo. Men aydyon bulor nä:me Turkiye şeyle ba:y mī qa:. Bīrdan θeredyä:n men hä:đir yirimī yilimī ū ta:yda oti:rīn. Yiyirmī yil oturon wolθom ğatī kä:n a:dam gešdi elimden. θeŋ qa:qaŋ θoŋ gelli bā:rik fabrika: öŋ dašinna ya:šaya:dī. Dašinna ya:šaya:dī ol θoŋ onnoŋ ičine gelli. Haθθa da wa:r, θüyjülük keθellem ba:r. Ğarrī wolup ūonno da ūumat gelip i:šlejek bolya:lar da. Köp a:dam gešdi ūta:y kä:n a:dam her kīm diyyä: de ya:na aya:lī haθθa, ya ça:yalari uniwerste:tde oqotyalar, i:šlejek wolup. Daš yu:rtdan gelip de men niyān ğö:r diŋe biđđällä: her kīm ça:yalarchü:n i:šlä:p yö:rlör diyä:nne ūumayt. Biđde ğatī ya:dadiq. Yö:nö oturup bā:š manat gerek de... Wot harašo, ĵa:y hökma:n nāl de tut yer oquw ğowi. Oquw ğow, θen onnoŋ hä:đir nä:me θoŋ i:šlejek po:l yuwjaq, dašari θüpürjök ay hä:đir θiđ nä:me de wolθoŋ qa:yīđda i:šlejek, oturup i:šlejek, kansane:r ba:r. İyšin ğow woljoq, a:yliyiŋ ğow woljoq, qa:qaŋa θeredjek, öy aljaq. Ya biđ oqodup bilemiđo:q biđ. Hič oqodup bilemiđo:q. Ba:r oqodya:nlar. İna eθa:θī ūumayt biđiŋkiler ni:rā:k gityä:ler... Qaza:n gityä:ler, ya:ŋqi: Ki:yif mi: howwo ono da gityä:ler. Köpü hä:đir ūunu öwröndülör. Ol čeređ ba:ŋq gidyā: ya:ŋqi dollīram, unimed baħaθī bilen mi: bilmedim. İnni a:đajiq ūoŋo gidyā:ler. Yö:nö elinne bā:š manadiŋ bolθa, ta:nīšiŋ bolθa, puluŋ köpräjik wolθo uniwerste:d mi medenstu:d oqodya:lar. İne biđ oqodup bilemđa:q, ūuŋ ya:lī yaydaylar.

Metin 3**Anlatan: A. Amangeldiyev****Doğum Tarihi: 1990****Öğrenim Durumu: Üniversite Mezunu****Mesleği: Mühendis****Konu: Evlilik****Derleme Yeri: İş yeri – Kıpçak / Aşkabat**

Men ğulluqdoqa:m eĵemĊa:t bi:rine ğudoĊuluġa wa:rya bĳr ğiyĊa. Ğoryä:ler köĊöde ğoryä:ler ya eŝityä:ler inä: ğow ğiyĊ. Őuloro ğudoĊuluġa warya:lar. Barya:lar eĵeθine aydya: meŋ oġlum ğulluqdo, neθi:p bolθa gelθe ğörüŝdüröli ğudo wololi. Eĵeθem bolya: diyä: ğiyĊim riĊa wolθun menne prablem yo:q diyä:. Onnoŋ ğiyĊi gelnataθam biĊi tanaya: biĊiŋ maşyala:mĳĊ, hemmä:mĳĊ bir o:wodanna. Tanaya: θo:raya: edyä:. Onnoŋ men ğulluqdon gellim, eĵem maŋa aytti ŝuloro ğudoĊuluġa wardĳq. Şu ğiyĊ wilen θen ğörüŝmöli. Menem bolya: diydim ğun belleŝdik. Ğun belleŝdik, onnoŋ men öylörünüŋ ya:nĳna bardĳm, eĵeθi getirdi ğiyĊi, yeke ğöywörmödi. Eĵeθi yeke ğöywörmödi ğiyĊi. Daŝra:qda durdum men maŝinne durdum, ğiyĊi gelip maŝiniŋ öŋünnö θala:mlaŝĊiq i kafe, oturup ğurlöŝmä:ne kafe: wardĳq. Ğurlöŝdük, oŋ nä:hi:li θoroġu wolθa maŋa aytti. Onnoŋ men θo:roġ θorodum, şeydip ğurlöŝdük. İki:mĳĊiŋ ğepimĳĊ deŋ gelli biĊ. Onnoŋ men ğiyĊi öyünö öĊürdüm. ĞiyĊi öylörünö ba:rđi. İlki ğeĊek eneθiniŋ ya:nĳna warĳpđir. Eneθi biĊĊe eĵeθiniŋ eĵeθi. Eneθiniŋ ya:nĳna warĳpđir. Eneθi ha:θ ğiĊiqlanya:. Eneθi biĊiŋ maşyala:mĳĊ tana:nĊoŋ biĊe bereθi ğelyä: ğiyĊiŋ pikiriŋi bileθi ğelyä: Ċalt Ċalt. İlki eneθi ya:nĳna gelliypti eneθiniŋ ya:nĳna bardĳ onnoŋ, eneθi θoraya: ğiyĊim nä:ttiŋ ğörüŝtüŋ, howwo ğörüŝtüm ğiyĊ, nä: riĊa: wolluŋ mu diyθe, ğiyĊ yo: men ĳriĊa: dā:l diyptir başda. Hĳya:lĳmda başya... Onna eneθi ayđip ay yo: men ha:lamađĳm. Eneθi öylö bĳr θeredmiŝ. Eneθiŋ iθtegi biĊe vermek. BiĊe be:rmeh iθledi ol. Haqĳqatdanam maşyala:mĳĊ tanaya:, eneθiniŋ nä:me ba:r arĊuwi Ċa:ġaθini ğow bi yere vermek, ğow yerde ya:ŝatmaq, tana:pyö:rön yerinde. Onnoŋ ğiyĊ ğo:rquptur eneθinden, öyle bĳr θerediptir. Yo: enä: oyun etđim ĳriĊa: men diyptir. Hä onnoŋ eneθi ğuġoqla:p

edip, bar onna ġiyd'im eġen ayt, eġen oylonuġ eġeθine jaġedip iriða: diy p aytθ'in diy p d'ir. On ġiyð öyünö barya: eġeθine aydya: görüsdük men iriða: diyä:.. θon on eġeθi men eġeme jaġ edyä:, ġiyd'im iriða: geliweriġ. Onnon θon eġemda:yı barya: ġiyðlan öyüne. El θaçaγı wa:rd'ir. Men eġem wa:r gelneġem wa:r ġudoçuluγa warya:lar. Barya: qawul edyä:ler, onnon ŝuġ ya:lı ða:t. θarma:nni aydya: bið ġudoçu gellik, olorom bolya: diyä: qawul edyä:θ θiyä:.. Neθip bolθo pıla:nġi ġun geliġ bið ġaliġ yaðjaq diyä: ġaliġ yaðip ġoyya:θ, θið gelip alıkgiderθiġið diyä:.. Şeydip ġaliġ yaðya:lar, barip alip ġaydya:lar ġaliġi. Ġaliġ çekileŝlen bolya: köp yaðipθiġið diyen bolya:.. Olorom ayırdan bolya:lar, edilyä:n dä:pler şol. Şeydip ġaliġ yaðya:lar onnon bið wayt belleyä:θ pıla:nġi ġuni pıla:n yerde bið şu yaðan ġaliġi θiðe beryä:θ, geçiryä:θ. Gerek ða:tları alya:θ ġun belleŝip. Onnon oni aljaq wolya:n tarapım restora:nni etdi, şo ða:t berliŝi. Toyuġ b'ir iki üç a:y öġunnen edilyä:.. Her kimde her hi:lek, ġiθθanıθa b'ir a:y öġunnen. Ha:θ ġiθθanam b'ir hepte öġunnen. İnni biðiġki üç a:y öġunnön ða:t geŝirdik, ġaliġ geŝirdik. Bardiq restora:na, eġem de wa:rdi, hemme ġarındaŝla:mıð barya: olom benim ġarındaŝlarım gelyä:.. Onnon ça:y içilyä: çörög iyilyä: θon onnon ġaliġ geçi:rdi waşlanya:.. Üyŝyä:ler, spitseg oqoya:lar pıla:n ða:t pıla:nça θa:na. Eġemnä: geliġem geçiryä: oloro, ine pıla:nça ða:t. Ġiðil geçiryä:ler hemme şu ya:lı geşdi. Onnon θon men gellim. Onnon θon gellim dä: ġiydi äkidip θu:rata düŝmä:ne ġitdik, θerda:r yo:luno. θu:rata düŝtük ða:d etdik, onnon öyünö ġetirip kitdim. B'ir a:ydan θonom yo: üç a:ydan θonom toy etdik dä:.. Gelnalıġi ġitdik. Hawwo, gelnalıġi ġitdik restora:nna toy etdik. Nä:çe... Yirim mä:ŝ ya:ŝında öylönnüm, iki ça:γam wa:.. İki θa:nı oylum wa:.. Men a:d'im Ama:ngelliyif A. Familyam a:d'im deġ nelme θewä:wi ata:mıġ a:di ġoylon. Men bi:rine a:d'im familyam aytθam men Ama:ngelliyif A. diyθem o ġönü bilyä: ata:mıġ a:di daqılan.

Metin 4**Anlatan: Şageldi****Doğum Tarihi: 1992****Öğrenim Durumu: Lise Mezunu****Mesleği: Bilgisayar Teknisyeni****Konu: Genel****Derleme Yeri: İş yeri – Kıpçak / Aşkabat**

Meň ö:ðümä: tohθon ikĩnjĩ yil. Tohθon ikĩnjĩ yil. İki m İki münj, iki muñunju yilla, bir muñ doquðüð tohθon doquððo gitmeli dä: oquwa yö:nö men bir yil ğoyupdurlor kiçirä:k diyp iki muñunju yilla gitdim oquwo. İki muño:nno do ğutordum. Oquw wa:ytim nä:me gitdik oqoduk, biðinj mektewmiðem ö:ðü ya:nında da ğoloyçom ol la. Onnoñ oquw men ğow göryä:dime ö:ðä: kä:n ğutoroθum gelena:qdi onu nä:me o ğutorya: da: olom. Kä: a:damlar oquwu ha:lano:q bañim ğutorθo ða:t tiyp oylonlor ğaçip yörön ða:da wa:di, bolya:di. Meň ö:ðüm ğow göryä:dim šoni. Kä:n ğutoroθum gelena:qdi. Kimuño:nno ğutardim. O:nnuñ noya:wirinna güyð a:ylarinna wa:ra: ğulluyo gitdim. Ğulluyo do nä:hi:li ça:yirya:lar men eyyäm oquw ğutorma:qam egða:meni tawširip yö:rörkä:m pawya:sqa gelyä: pawya:sqa diyen payt da ça:yirya:lar da θeni ğulluyo ça:yirya:lar. Onnoñ bir gun ba:raya:ñ, barlayi bir geçyä:ñ do:htordon geçyä:ñ eyle beyle. Onnoñ ikĩnjĩ gun o ä:rä wakityä:ler onnoñ šo ta:yda θen hayθi: wela:yatda ğulluy ötmä:ñi hayθi šartda ğulluy ötmö:lüdigini aytya:lar, belleyä:ler. θeñ ol šo ða:tlanjĩ oñorup dakumentlerni werip hayθi ça:θa uyrotjoq bolθolor šo ta:ydan belledyä:ler. θoñ onnoñ eline qa:yiðjiq beryä:ler, inä: θen a:yin pila:nçaθina ğulluyo gitmeli liyp pawya:sqa berip ğoyweryä:.. θoñ munnan gityä:ñ öyühö barya:ñ šo gun bolya: wöli:n yene šo /.../ barmali la: /.../ ða:t ba:r da añirda. Šo ta:ydan dokumentlenji goryä:ler ða:d etyä:ler onnoñ ö:ðünj ya:nĩ nä:çe θa:na oylon niyp üyşürüp šo ta:y kityänni üyşürüp ba:rin poyeðe minyä:ñ o:wa:na warya:n poyeðe münyä:ñ gityä:ñ Qrasnowaya gittim dä: wir, Qrasnowodo ğulluyettim. θoñ ğulluyom añirda nä:hi:li wa: yo:q. Eñeñ yo:q, do:yonuñ yo:q, ešiginji yuwpberjek yo:q, ešiginji ütuklejek yo:q. Hemme ða:di

ö:ðün etmeli dä:. Ütügöm wa: θuwom wa: ða:dam wa: yö:nö anjirda ö:ðün etmeli. Onnoŋ doyrım aytθam men ö:ðüm ğarayulçilıqda wollum onnoŋ kã:n o ta:yda biðde ya:ray yo:qdi, aftama:t ða:t diŋe dubi:nqa wardi /.../ ba:ra. Şol onnoŋ ho: fa:bri:klera, miθa:l üçü:n to:y elektrik ða:wod wa:di Qrasno:wadda. Ono çiqya: da ğarayullu wolup. Onnoŋ başya da şoŋ ya:li fa:bri:kler ðawo:dlar wa: da:. Şoŋ o ğarayullu wolup çiqilya:. Onnoŋ ğa:lanam oro:ta: çiqya: oro:ta diyp şol yatya:n yerinä: /.../ ğoyp çiqmalı anjirda. Onnoŋ ğulluŋo anjirda ya:ray atdirya:lar. İki yıl ğulluyetyä:ŋ bolu gelyä:ŋ öyö gelyä:ŋ iki muŋ o:nüşdö, o:nüşde dä:, o:niki de gellim men. İki muŋ o:niki de gellim, o:niki yıl güyð a:ylarınna da şu Būd̄mō:yinnö litsey wa: θegθeninji litsey diyp, oquw da:. Şoŋ hi:li wa:rla:yçi bö:lümünnö oquwo gi:rdim. O:n a:y wile yö:nö. Şonno gi:rdim. O ta:yda da oqoduq. Onnoŋ oqa:p yö:rkä:m iki muŋ o:nçün yanwar a:yinna şu ta:y gellim men. İki muŋ on üçünjü yılın yanwar a:yinna. Onno do o ja:yda kampyutir wa:di. Şo ta:yda kampyutirji woluk gellim. A:rifam uθθa:miðdi, bul wa:da başliyi mið o wayt uθθa:miðdi. O wahd Döwra:ni i:şe allı ha, o wa:di bilyä:ŋ mi Hoşgelli wa:di waş... Olom ğıdıqlı ða:d o:w. Olor gülüşyä: degişyä: bile anjirqi arhi:wde oturya:. Onnoŋ θoŋ her kim iyşi wilen ö:ð iyşini edyä: ða:d edyä:. Onüşden θoŋ arhi:we nä:çede geşdim ay men... Ontö:rtdö geşdim mi kã ay şono. Howwo... İki muŋ on tö:rdünjü yilla da anjiriq mata:çiliq wilen ba:ylanyan bö:lümmüð wa: da, ono geşdim kampyutirdan anjiriq. Bä:rigem ya nä:çede, ay onwä:şde geşdim bä:rige. İki muŋ on θekqiðde de bä:rik geçi w i:şlä:p yö:rün a men. Kampyutiram şo ta:yda wa:ra: anjirda ğulluqdon gelimem üç a:y oqodum ilkä: kampyuturu. Yö:nö ğow öwrönnüm de şo üç a:y oqa:mda la. Oloŋ θoŋom anjiriq Būd̄mō:yinnö oqodum. Būd̄mō:yinnö dö kampyutir öwretyä:ler hem laboratorya:na öwretyä:ler. Ol gi:rip bolθa mümkünçülügü wolθa oquwo ulu oquwloro da gi:reθim gelli meŋ ö:ðüm. Yö:nö maşyala:da nä:me üş θa:naq oylon doyonna bið. Ulimið wa: öylönni, ola: ö:ð maşyalaθi wilen. Kiçi:mið wa: olam inni oqa:pyör, oquwçi. Olom i:şlä:no:q. Bir öydö qa:qam işleyä:. Onnoŋ onno do ki:n wolya: da yeke ö:ðüni işlä:pbolp lay. Onnoŋa oquwo do gi:rip bolmadı şoŋ bilen i:şlemeli woli, iyşe girdik. İnni nä:m i:şlä:pyör ö:ðümöm öylönnüm inni menem maşyala:na θeretmeli, ja:y θalmalı, göçmöli. ja:yam

aŋθa:t dā:l šumaht. Onnoŋ ŧeydip ʒa:y θalip oturi:n, innem oquwa gi:rewilmā:ne otiri:n yoŋθam gi:rθem wolʒoq wollī ine.

-b-

Öylönmä:θām ba:ra: men ba:ra: öŋ kâ:n ğiyð wilen gurlöšip gördüm men. Öylönmä:kâ: a:ŋirda da ŧoŋ ya:lī mī ay? Oŷlonlor oŋ bilen buŋ bilen kâ:n ğiyð wilen gurlöšyâ: mi a:ŋirda da? Menem ba:ra: nâ:čâ ğiyð wilenem gurlöšendim bā:rde gurlöšdim. Aθθinda bīl ŧweynne de bīr ğiyðī ğow gördüm men. Ğow gördüm dâ: onnoŋ oŋ wilenkâ:m gurlöšyâdim gi:ʒede yatma:n ho:w üče čenni de gurlöšyâdim men oŋ wilen lay. Šoŋ bilen oŋu alʒaq bollum, onno do oloŋ öyünö dö wa:rdiq, ğudo do wolluq oŋ wilen lay. İlkâ: ğudo wolluq ol kâ:n ða:t yaððī maŋa lay, onna: oŋdum men onnoŋ, öylönmödüŋ oŋ wile, oŋjoq men oŋča ða:dīm yo:q diyp oŋo öylönmödüŋ. θoŋ, ikilenč, yene ča:yirdī o ğiyð meni lay, gel goŋŧoruθ, a:ðaltip bereyin niyp ča:yirdī. θoŋom yene ba:rdiq bið muŋo. Onnoŋ yene tä:ðeden ğudo wolluq. Onnoŋ ða:tlarnī gečirmeli lä: inni muŋo, ða:tlarnī alip bermeli. Onno da pulu gečirdim men muŋo olom ğiðillarnī allī. Ğiðillarnī allī wöli:n ol bul gun bā:rde iŧliyâ: dâ: ŧweynne, bīr gun bā:rik ŧweynâ: i:še gelip toy wa: bīr ğarinda:ŧlar toy etyâ:miš, onno do o ğiðillarnīŋ hemmeθini daqīnīq gelipdir. Šu ta:ydan čiqip toyo giŧjek diyp lay. Onno da ŧo ta:yda ğiðillarnī yitirīpdīr. Oŷurloduptur hemmeθini. θoŋom čiqmadī o ğiðillar, tapīlmadī hi:č hi:li tapīlmadī. Menem onī nâ:če waytla:w alya:n ğiðillam ğimmat da nâ:me... Nâ:če waytlap yīŋnamalī, yīŋnamalī qa:qam milen yīŋna:p yīŋna:p allīm. θoŋ bu ğiyðā al liydīm men o ğiðillarnī oŋurla almadi. Onnoŋ ŧeydip yene poðuŧduq oŋo öylönmedim men. Olom onnoŋ yuwoŧčodon berdi, tölödü dö onī. Onnoŋ θoŋ θöwüŧtük bā:rey ŧo ta:yda, onnoŋ öylönmödüŋ. θoŋ onnoŋ bā:rde bumahtqī alan gelnimem bā:rde iŧleyâ:di. Bunu gördüm, bunnoŋ, buŋ no:moruni bā:rde iŧleyâ:n bīr ğiyð bīr aya:l doŷonumuŋ ʒo:roθunnon aldīm buŋ no:moruni lay. Olom o:pusqodo do o wayt. Di:nʒalīpyördü öyünnö lay, ʒa:ŋ etdim men. Šeyle ŧeyle men ŧol oŷlon, θen bilen gurlöšʒökdüm ða:d diyp gurlöšdüŋ muŋ bilen lay. O:pusqadan gelyâ:nčâ: gurlöšdüŋ onnoŋ o:pusqadan gelende gö:rdü ol meni tana:dī. Tanaya: ol öŋöm meni görönnö ol ğapī öŋünö čiqan wolup

duryan. İki taraftan çıqan wolup göryä:. Onnoŋ o:pusqodon gelli gördük. Onnoŋ yene gurlöşdük θoŋ eĵem ða:d nemä: eĵem a yo:q meŋ eĵem ikī muŋ on üçünjü yilla ayrillī. Onnoŋ öydä:ki doyonumda:m ŝumaht ŝweynne işleyä: dä: ğiyđ doyonum, ulu ğiyđ doyonumuđ wa. Onnoŋ oŋo görköđdüm inä: ŝul ğowĵo ğiyđ ŝunu alalī ða:t tiyp. Ay onnoŋ ö:đünjö wolya:n bolθo wolorom gideli liyp, onnoŋ öylörünö gitdik dä: ğudočuluyo gitdiler dä:. Ğudočuluyo gitdiler, gö:rüşmölü lä: ilki, oŋ wilen lay. Gitdik gö:rüşmä: gitdik, oŋno da zapa:rqa gitdik, bašliq đaba:rqa gidik gördün mü Čülülä:ki? Šoŋo gitdik, zapa:rqa wardiq. Zapa:rqa wardiq, aŋırda: aylanniq, gurlöşdük. İnä: ŝun ya:lī ŝun ya:lī liyp, ay öŋöm telefo:nna da kä:n gurlešdim de öŋ oŋ wilen a:θlinna. Yö:nö bolya: θen nä:me etjek geljek maŋa ða:d diyp gurlöşdüm olom. Onnoŋ barıpdır aydıpdır bolya: geliwerθinner diyp θoŋ eĵeθi ĵa:ŋ etdi ŝo ğiyđ doyonumo, eĵeθem bä:rde işleyä: oŋ. Ğiyđ doyonumo ĵaŋ etdi onnoŋ biđem ba:rdiq, ĩla:lašdıq, ğudo wolluq, ða:d gečirdim. Toy etdim, toyomuma: θenne ba: onom görörθüŋ bīr mađalı gor bīr ŝoni. Onnoŋ θoŋom inä: tä:đe gitdi dä: bä:wä:miđ wollu da:.

-c-

Šol wa:ra: oŋolθaŋa: ħuda:yyoluθunu etmeli öŋunnön lay. Yö:nö inni men ĵa:yim θalıw otı:rin niydim hä: olom yetişik gelyä: dä:. İnni ŝo bolθo ikiθine ğow edip toy edä:yin niyen hä: bile lay. Šoŋçı:n bä:wek bolonnon θoŋ hökma:n öyö gelenne balnitθadan öye čiqıp gelyä:rä: biđde hökma:n pišme wiširilyä: öydö. Pišmä:ni bilyä:n mi nä:medigini. Bä:wek gelenne öydö hökma:n pišme biširilyä:, ğarındašlamıđ ča:yrilya:, doyonunom gelyä:, ğoŋşuloŋ ča:yrilya: pišme iymä:ge gel liyp, bä:wek čiqallī diyp. Šeydip pišmegi biširip bä:wegi čiqa:rdiq paka balnitθadan. O ða:dam ğowĵo yö:nö onnoŋ inni ŝol ĵa:yim gečθe de aŋıriq ĵa:ya göšθöm, ikiθini bile ħuda:yyoluθuni:, toyuni: ederıŋ ha ŝo ta:yda. Biđđä:ki ya:dıgä:rlikigä: gidip görön dä:llir hä: bašliq bul? Men Gö:kdöpeli ö:đüm. Gö:kdöpe diyiwem biđde Gö:kdöpe ğala:θı wa:. Bilyä:ŋ mi ŝo Gö:kdöpe ğa:la:ni ešitdın mi? Šo ta:yda ŝonnoŋom ğa:lan Gö:kdöpö Gö:kdöpö diyp öŋ ŝo ta:yda urš wolon. Onu oqa:p gördün mi? Ğurwa:nmıra:t İ:ša:ni tanaya:ŋ mi? Šo Gö:kdöpö ğa:la:ŋ ŝo eθa:θi: θerħeŋdeθiniŋ bi:ri ŝo ta:yı θaqlaya:nıŋ bi:ri. İ:ša:n

ol mollo a:dam muθulma:n a:dam. Šeyle wīr rowa:yat ba: Ğurwa:nmīra:d Í:šan ğuš wolup učup bīr ğunnō haĵĵa: warīq gelyä:nmīš diyp rowa:yat ba:. Onnoĵ gene wīr rowa:yat ba: šo Ğurwa:nmīra:d Í:šan gi:jeθine dūyō wolup ğornūp bilyä:n eken niyp. Her hi:li haywa:nīĵ kešwine gi:rīp, ay howwa edīl men ö:ðümä: ğörōmo:γol oĵ. Šoĵ ya:lī ða:tlar war da: rowa:yatlar. Ğuwa:nmīra:d Í:šan ğuš wolup učup bīr ğunuĵ ičinne haĵĵa gidīk gelyä:., Kā:wā: warīq gelyä: diyp lay. Onnoĵ Ğö:kdöpö ğa:la:θam šo, olom šo Ğö:kdöpö ğa:la:θinna yati:r da. Šeylä:.. Oquwdo oqa:ĵim ba:ra: men a:ðajīq ğarayolluq ala:mdīm ğarayolluqdan ay. Yö:nö oquw ğow lay nä:mede wolθo. Anĵirda θiððe nä:çe yil oqolya:?

-d-

Ínä: šuma:t biððe körpö diyp ba:ra: iĵ kiči:miðe, šo iĵ θoĵqu. Íne men ortīĵi da: šuma: ikīĵi de, men ğöčyā:n. Beylekihā:m hemmeθi ğöčyā:.. Onnoĵ bið hemmä:mið ğöčyā:θ iĵ aššaq oylon ba:ra: ğiyð ðä:l oylon šoĵo ĵa:yem ğalya: onnoĵ ol öylönyä:rä: šoĵ gelni: šoĵ meĵ qa:qama da θeretmeli: eĵeme de θeretmeli ğarraθa da šo ya:nīna wolmoli. Íĵ θoĵuno čenni deminiĵ θoĵuno čenni šolor θeretmeli lä: šoĵo. Yo:q olor θeretĵek ğä:l liyθe onu ğöčürüp meniĵ alyā:n. Onno θiðīĵki bilemo:q hemmeθi ğöčük kityä:n wolθo kim θeretmeli onno oloro? Biððe šo körpä: ğalya: da hemme ða:t, öydö maši:n wolθo do ĵa:y wolθo do nä:me wolθo šo körpä:ĵki wolya: inni. Bið čiqīq ğa:ytyaθ o ta:ydan ĵa:y θalīnamīððan θoĵ. Olom biðīĵ o ta:yda ða:dīmīð yo:q, oloro weryä:θ hemme ða:di. Onnoĵ olorom šo eĵeĵe qa:qarĵa ğow θeretmeli lä: iðīndä:kilere lay. Šoloĵ naħarīni, θuwuni, čayīna:, ešiginä:.. Öydö körpö gelniĵ, körpä:ĵ gelni wa:θa: ğayna:ta da hi:č ða:t etmeli lä:l, ğa:ynene de. Eĵeθi, qa:qaθi hi:č ða:t öydö kiřem yuwmolu lä:l, na:ħaram biširmeli lä:l, öyöm θüpürmölü lä:l. Mi:ra:θ ğalya: da inni biððe nä:me öy, šo ĵa:y, šoĵ, qa:qamiĵ maši:ni wa: wolθo. Ol, di:n woyunčo pa:ylanya bašlīq ol, di:n woyunčo mollo pa:ylyaya yö:nö bið hemmä:mið šoĵo weryä:θ diyp šoĵo ğoyp ğaytya:θ. Di:n woyunčo mollo onu pö:lyä: šo yo:y wolonnon θoĵ la. Yö:nö onnoĵ... Íĵ kičiθi šo ta:yda ğalmalī šo eĵeme qa:qama do:htoro gi:rθe do:htora äkiřmeli:, öydö wolθo öydö. Ol eĵem qa:qam θoĵ öydö

na:ħar wiširmeli lä:l, kīr yuwmolu lä:l, öyü üpürmölü lä:l, hemme ða:dī šo körpä:ŋkī etmeli, körpö etmeli. Ol diŋe ö:ðünö baqmalı, yatmalı, iymä:li, içmä:li. Olom ol toyo gitmä:li, geðmä:li läy, ğarra:nnan θoŋ. Gidip etra:wda işledip bolmaya: da onı.

Metin 5

Anlatan: M. Attayev

Doğum Tarihi: 1980

Öğrenim Durumu: Lise Mezunu

Mesleği: İndigo Ustası

Konu: Genel

Derleme Yeri: İş yeri – Kıpçak / Aşkabat

M. meŋ a:dīm, Attayef M. Bu fa:briqada iki muŋunju yıllan wä:ri işleyä:n. İki muŋunju yilīŋ θentya:wīr a:yīnīŋ yi:rīm yediθine gi:rdīm. Bā:rde boyo:γçu wolup başladīm θoŋ labara:nt bollum. Onnoŋ wä:rä:m işleyä:nnä şu wa:dam uθθa wolup işleyä:n. Öylönön men. Aya:līm ma:r, bīr ğiydīm iki θa:na:m oylum ma:r. Ğiydīmīŋ a:dī La:çin, oylumuŋ a:dī Alla:nu:r, A:nnanu:r diyen yene wīr oylum wa:r. Bi:ri iki mūŋ dö:rdünjü yıl, bi:ri iki muŋ θekkiðinji yıl, bi:ri iki muŋ o:nkinji yıl. Ča:ya doyduyu wahti, balnitθada doyulya: onnoŋ o ta:ydan öyö čiŋarīlya oŋo Turkmön a:t daqya: ilki. Onnoŋ ma:l öllürön ħuda:yyolı doyonuŋ ğarnini ačya:n ča:ýalar üyşüp toy edilyä: de, šo ča:yaŋ doylončü:n. Begenip her kīm oyl wolθun, ğiyd wolθun tapa:wudu yo:q. Men fa:bri:kta işlä:n daşindanam toylordo widyeqa:mmera: čekyä:n hem θu:rot čekyä:n restra:nlarda yö:nö toylordo. Ha: a:dam öllüğü wahti... Ay onno mi? ğa:y lamayčün neme dä:.. Men ö:ðüm owoda ya:şayan šähä:rde dä:l. Šähäriŋ halqı ğatī aydīwi:r dä:l, uθθa wilyä:ŋ hä:. Owa:ŋ halqı aydīwi:r. Šulor ya:li bi:ri wi:rinnen derröw ešityä: öllü ya čuqur ğađmaya gidyä:ler o ta:yda her kīm ğulayinna da onno, her kīm kömök bi:rwi:rne ya:rdīm etmegčü:n o ta:yda čuqur ğađişıya:lar, onnoŋ θoŋ her kīm šo pa:ta: wolya:. Pa:ta: diyildä: de Türkmönnö. Pa:ta: bolya:n yere gelyä: a:damlar kelleθine ğalpak geyyä: telpek geyyä:, aya:l maşyalalar pürö:njök geyilyä: ğiðil kurtö ya:li

atılınyä:n ða:t ba:r şonu atınyä:lar. Onnoŋ ĵina:ðaq wolya: a:damin öwülyä: uýrodyä:lar, paylaĵa:ylan nä:me, onnoŋ üç günnön ðoŋ üçü diyþ bellenyä: her kım töwüýallirmaya gelyä: yediþine yedi günnön ðoŋ yediþiyp bellenyä:.. Onnoŋ bİR a:ydan ðoŋ a:y wellenyä:, ğırq gunnön ðoŋom ğırqı wellenyä:.. Ol şoŋ ya:laq. Howwo, onnoŋ hem dö:rdünĵü guni a:ýşam a:nna a:ýşamı mellenyä:.. Howwo... Ğurwa:n wayramçılıĵı bellenyä: her yilla üç gun bellenyä: biððe. Şol a:yına gelip ği:ren ðoŋ Türkmönüþta:nıŋ präzidenti Ğurwa:nıyulu Berdimammedif şol perma:n çiqarya: üç gun hemme kişä: boş gun edilip berilyä: onnoŋ üç gunlä:wä:m ğurwa:n wayram keþilyä:.. Her kım ö:ð doyonı ğarınnaşı wilen köçölöşü wilen iyyä: dä:.. Onnoŋ, hawwo... İ:r wilen bayram nama:ðı oqolya, meþĵide ğidip her kım nama:ð oqoya: onnoŋ ðoŋ ö:yünnö ĵa:nnı ğurwa:n edip iþþedig her kım her hi:lek naħarı wişirip doyon ğa:rınnaşların ça:yirip olor wilen bile. BİR gun ðen ça:yırya:ŋ, bİR gun olor ça:yırya: a:raþınna bİR wayt þalıp, þa:yat þalıp ça:yalar, her kım. Hiŋĵillik diyilyä: biðiŋ ya:ðııda dö:rt þa:nı şeyle dikilgi her kım ba:ðar günä:ŋi dökmök diyä: da uþþo. Ğurwa:n şo ðadı günä:ŋi dökmögüçü:n edil miŋişyä:ler howwa. Onnoŋ, ora:ðada da bİR a:y ayıð weklenyä: onno da ani:n yöri:te spi:tseg çiqarılyä: þa:yat nä:çede ayđiŋi çekmeli: woggun hi:ç kim hi:ç ða:t iywiçena:q. Nama:ð waytı nama:ð oqolya: ayşam ayđiŋ açılyä:.. Olom bİR a:y döwa:m edyä: onnoŋ ðoŋom bayra:m nama:ðı oqolya: da iŋ ðoŋunno. Þiðiŋki wilen köp ða:dımıð meŋðeş uþþo. Atalarþöðü wa:dam köpþü þiððe aydılyä:dİR, biððe de aydılyä: biððe aydılyä:ŋ þiððe de aydılyä: köpþü ğawat gelyä:.. Ča:yä:qaŋ oynonyä:n oyun näme, oýlon wolþoŋa: fudbo:l oynolon ol eþa:þi. Ča:yalar onnoŋ çidiq çidip nä:me... Da:şdan depip oynoya:lar da nä:me diyä:ler ay şoŋ a:dına. Onnoŋ yüp bökyä:ler. İki þanı orto yer þıyra:þınna aýlyä: bulor a:raþınna böküþ þa:na:p yüp bökyä:ler. Aşıy oynoya:lar uþþo, howwa aşıyı bilyä:ŋ mi? Ma:liŋ bu ta:yinna aya:yinna toqçoĵo aşıq wolya: oni þülüpt onu oynoya:lar. Oýlon öywörmög üçi:n ğiyða, ğiyđiŋ üþþünö oýlonuŋ maşyala:þi ğudoçuluyó ğidyä:.. Barip þöð aydyä:lar þiðiŋ ğiyđiŋiđi inä: bið iþleyä:þ diyþ. Onnoŋ bulor þo:roşya: bolya: diyþenoŋ geliŋ diyþ þöðlörnü alyä:lar. Barıw onnoŋ yanqı iþpi:þet beryä:ler oŋo. Þpi:þetde owwo, pıla:nča pul geçirmeli, pıla:nča ğalıŋ geçirmeli. Ol geçiryä:ler onnoŋ ðoŋ toy edyä:ler oni. Ğiyð ö:ð öyünnö toy edyä: oýlon ö:ð öyünnö toy edyä:.. Gelna:lĵi

maši:n beḍeyä:ler. Ğiydiň öyünö gelin maši:n barya: θiḍde ḍe ḍoň ya:li mi? Onnoň ğiyḍa kurtö atya:lar üθθünö, /.../ hi:ç kime görködmä:n aýdini yapiniň ya:šinya:lar. Ya:šmaq diyilyä: lä: šunjo Turkmön, kelleθine daňilya:n nemä:. Gelna:lji gelenθoň onnoň θoň göröš tuttura:lar, a:damlara, bayraq ğoyup, ğo:yun ğoyya:lar, her hi:li: ada:qalar ğoyup göröš edyä:ler. Ondon θoň a:şam yene de aydim θaḍ uθto:m, tanθ oynoya:lar.

Metin 6

Anlatan: O. Niyazova

Doğum Tarihi: 1971

Öğrenim Durumu: Lise Mezunu

Mesleği: Boya Operatörü

Konu: Genel

Derleme Yeri: İş yeri – Kıpçak / Aşkabat

-a-

O. Niya:diwa: a:dim. Ğirqedi ya:šimda. Ğirq yedi ya:šadim. Üš θa:nı ça:ya:m wa:. İkkı ğiydim bir oylum. Dö:rθ θa:nı aytıym wa. Howwo iki ğiydimi durmuša çiqardim. Oylum inni öyörmöli. Oylumam şu ta:yda i:šleyä:. Doqma wö:lümünne. Men yüplük bö:lümünü i:šliyä:n, howwo, onwaš yilij içinne. İrenk appara:tir woluw i:šleyä:n. Ay i:rden gelip neme si:men aylanya:θ. Mayt ikinji sime:nne. Öydöde nä:me ça:yalan naňar diyä: θuw diyä: şeydip, ö:mmür geçip du:r huda:ya şukur. Neme doqromo wa: Turkmön milli naňari, howwo, onnoň palow, börök, ço:rwolü wörögöm ğow göryä:ler, hawwa. Doqroma:ra: ğoyun etin ulonya:lar. Ğaynadya:lar etini ğaynadya:lar çörögü doqrolya: θoň et wilen θo:yon üçθünü ğa:ryalar. Turkmen milli nahar doqrama şeyle. Onno palow wolonna da ilki etin ğowurya:lar θoň kä:šir. θoň üθθünö neme ğayna:n θuwuň tu:ḍunu atip du:ho ğoyya:lar. Čo:rwolü wörögümöm nä:me börök pukulyä:n θoň ço:rwoθunu ta:yinna:p içine börögünü atip. Börök bolonno mantı dä:lle bök bolya:. Şeyle toýolojuq ya:yip içine et θalıp bukyä:ň şeyle. Şeydip ço:rwolü wörög edyä:θ. Şul ya:li milli naňarlar bişiryä:θ. Batırma wa: milli naňar.

Batirma:ña: θo:yon, qarto:šqo, ba:ɣadam, bulɣa:r, pamado:r ɣowurya:ŋ. üθθüne de yumu:rtya čalθaŋam wolya, hawwo ɣow wolya: Turkmön milli naħarĩ šolom batirmada ɣow wolya:. O:yun mi? O:yunno... nemä: a:w čö:rdök diyiw oyun wa:rđi. Toplonšiw oynolya:dĩ. Onnoŋ bið o mahal orθuyetden bĩrdik de qla:ss diyw oynolya:dĩ čĩđĩp, čĩđĩp čĩđĩp qla:θ oynolya:dĩ. θoŋ oquwdonnom ŝoŋ ya:lĩ. Ğurjoqɣoŝ oynolya:dĩ jo:rolor wolup öyün ičinne üyŝüp. Ğurjoq ayaŝdan ɣurjoq yaθalya: da. Kelleθi ana ɣiyđĩn wa:ra: iči ya:laq. Öydön čiqĩp neme de ö:đüŋ dikyä:ŋne, a:ɣaçdan el, ða:t yaθa:p ŝoŋo geydirerdik. Ŝeydik ɣurjoqɣoŝ oyna:rđiq. Ŝolor ya:lĩ... Eθa:θi: qalho:ðam iŝleyä:dik de, qalho:ðða i:ŝleyä:dik. O:yun wilenem o:yayadĩyamam yö:nö i:ŝden θoŋ qalho:ða akityä:diler qalho:ða iŝleyä:dik. Qalho:ð wolonno da pa:ɣta ö:ndürülyä:, pa:ɣta ö:ndürülyä:n yerĩŋä: neme pamado:r, θoyon, kã:ŝĩr ekilyä:n neme wa: men yö:nö pa:ɣta ö:nnür. Men Aŝɣawa:t ŝähärinne doɣdum. Yö:nö Aŝɣawa:tđa naŋĩðða wĩr qalho:ð wo:rdu ŝoŋo i:ŝe gityä:dik. Yetbiŝ wi:rinji yĩlla Aŝɣawa:t ŝähärde doɣuldum. Ča:ɣa doɣullonno piŝme toy edyä:θ. Ča:ɣa čiqĩp gelyenne howwo ŝoŋ ya:lĩ doɣromo wiŝĩrĩlyä: ya tü:w wiŝĩrĩlyä: hökma:n yaydayda piŝme wiŝyä:.. Ŝonno bã:wek toy diyilyä:, bã:wek doɣulondo bã:wek toy diyilyä:.. Gelin toyu wolonno do ŝoŋ ya:lĩ piŝme wiŝĩrĩlyä: doɣroma, palow, ya:rma wiŝĩrĩlyä:.. Ya:rma wolonno o do wĩr Türkmön milli naħar da. Eθa:θi ŝo nemä: θiŋĩriŋ kelle waŝ ayayĩ wa:ra: ŝoloŋ ŝi:reθinnen nemedip ɣow wolya: θüyjü wolya: da: ŝu biŝĩrĩlyä:..

-b-

İlki wilen ya:tdan čiqmajaq purθotlor nä:me eneŋ ata:ŋ öyünne öθüpyörkã:ŋ ejeŋ qa:qaŋ wile θaŋa ɣuwonya:n maħallar da:. θoŋ durmuŝa čiqyaŋ durmuŝ toyuŋ wolya:.. Ča:ɣalaŋ... İnni ŝumaht aytĩqlaŋ. Ča:ɣaŋdan öŋ yeten a:ytĩqlaŋ. Ŝu maht a:ðajĩq olora ɣoŝɣu öwröden wolya:n, alya:lar da ɣoŝɣu öwrödyä:n. Ča:ɣalar ba:yĩ wa:ra: ɣoŝɣu öwrödüŋ diyθe öwrödyä:n. Kičik eke huwdü aydya:dĩm. Hüwwä: hüwwä:m ba:la:ma: yati:p di:ða ba:la:ma: a:yla:ma: θen ja:na:na:m θüyjü u:qa: batĩ:pdĩriŋ, ŝeydip. θüyjü θöđlör aydiŝdĩrya:n da: ɣow görüp, θöyüp. Ča:ɣalar wa:yĩnna i:ŝleyä:dim. No:mĩr onkinji ča:ɣalar wa:yĩnna ŝepowo:r woluw iŝleyä:dim da, aŝpeð, baŝ aŝpeð wolup iŝleyä:dim. θoŋ bã:rik

gellim. Bä:rdede irenk appera:tiri woluw işleyä:n. Men neme kuhniya:θinna ašpeð woluw işleyä:dim de kã:n ça:ɣalar wilen neme etmeyä:dim. Šolon na:ħa:rini wiširmeli, i:rden qa:ša: wiširmeli, a:bedde birinji ikinji na:ħari wiširmeli, a:ɣšamam /.../ šo do nä:me. A ğiyð, i:rden hä: ma:nni qa:ša: wilyä:η mi? Ma:nniqa diyilyä:. Tüwi, θü:ytdön tüwi, onjo ma:nniqa diyilyä: šoni wiširyä:dik, θü:ytdön tüwü wiširyä:dik. A:bedde de belke bi čo:rwo, ğapdalinnan ğayna:n maqaro:n, šolori et bilen ğa:ðan ğayna:n miθalam wolya kã:n mahal šonj ya:li čo:rwolu bö:rök wolya: šolor ya:li naħar wiširyä:dik. Onnoη a:ɣšam ğaytmanqa:m wolon moli:m yene ya: θü:ytdaš, θü:ydüη içine aš atya:θ ašlari wilyä:η mi? Šonu atya:dıq. Šolor ya:laq ða:tlari biširyä:dik ça:ɣalar wa:ɣinna. İ:rden yedide getiryä:ler θa:ɣat doquduη ya:rına čenni getiryä:ler, onnoη a:ɣšamnan alta: čenni yiŋnamali da. Ay, erwet dä:l, ğowdi. Ay, i:šleθeη hemme yerij ğowdur. Ma:lla:rçiliq šo ö:ð howli:nin içinne θaqlaθaη wolya:di. Ğoyun θaqlanya:di, θiŋir θaqlanya:di. Šeyle, inni öyünnö θaqla:p bolono:q. Ašyawa:dda edil, howwo, öη θaqlanya:di howwo, howli:n içinne. A ğiyð θekkidiñji qla:θa gečyä:η wollı eyyä:m iyše wašlaya:η. θekkidi ğutorya:η onnoη θoη oquwo gi:rdik. Ašyawa:dda neme diyä:ler, öη litsey diyä:diler, šuwa:dam litsey diyä:ler šoηno oqodum. Šu wa:t o:n a:ylıq šo, bið ðöwür šol üç yilliqdi. Neme diyä:diler, espetu:r mu diyä:diler de. Espetu:r diyyä:diler, onno üç yillaw oqaya:dıq. θekkidi ğutorup šono gi:rdim, üç yıl oqodum šonno, ašpeðlik bö:lümüne. Ašpeðlik bö:lümüne oqodum howwo. Onnoη θoηom i:šledim a:ðaçıq durmušo çiqdim. Ça:ɣalarimıð wollı. Elli ya:šaq gelyä:θ inni neθi:p bolθo.

Metin 7**Anlatan: B. Sehedova****Doğum Tarihi: 1963****Öğrenim Durumu: Lise Mezunu****Mesleği: İplik Üretim Elemanı****Konu: Genel, Halk Masalı****Derleme Yeri: İş yeri – Kıpçak / Aşkabat**

Meñ a:dİM B. θä:hä:dİwa. Men Daşoyuđ wela:yatİNİñ Koroylu etra:wİnda wolon. Yö:nö bā:rde otuđwā:š yİL ya:laq wā:ri bā:rde ya:šaya:n šu Aşyawa:d šehā:rinde. Ğowi işleyä:n. Šu yİL otuđİKİ yİlla:p bolli işlä:p yörä:θime. Ğowi i:šimem ğowi maşyala:mam ğowi. Ağđİwi:r yaša:p yö:rüθ. ĞiyđjayađİM war durmuša čİqardİM aytİyja:đİM šu wayt, İki a:yliq wollu düyn. Ğowi ya:dİMİđđan čİqmİyan, ğow gunlerimem bolup, kİ:nčİlİklar. Doğollorum wa:r, işlä:pyörlör, ya:ša:pyörlör kâ: biri ayrİldİ. Begenšli gunlerimiđem kâ:n. ĞiyđİMİ durmuša čİqardİM aytİja:yİM woldİ. Ğowi... İ:šimiđem ğowi, işlä:p yö:rüθ yİyđlar wİlen. Šu yİL neθİp bolθo penθä: čİqya:n. Howwo tä:đe yİlla. Howwo, ča:ya balniθθa bolonnon eyyä:m du:šlaya:ñ, onno üç gündön θoñ öyüñö gelyä:ñ, pišmä: ča:yİrya:ñ, ğarİndašlarİN ğutlaq gelyä:. Onnoñ ma:l öldürüp ħuda:yyo:lu weryä:θ. Šoñ ya:li... Ča:yalat üçİ:n mİ? Köp ertekİler war. Ay nemme wa:r, A:qpa:mİq deyiw ertekİ wa:r, Türkmön halq ertekİθİ. On men öñ terwiyečİ woluw işlä:nnä: ča:yalat wa:yİnna i:šleyä:dim öñ. Onnoñ, kâ:n ğarya we tilki diyp ertekİler wa:r. Edil šuwa:t kâ:n ğowi ya:dİma düšenoq. HayθİNİ aydİp yö:rθemqa:? A:đajİy aydayİN. Nemä:ni aydİp berä:yİN mİ, A:qpa:muq diyp ertekİ wa:r. Ol Türkmön halq ertekİθİ: on röwa:yat wolmaya mümkin. Neme gelyä: de šu waytlara čen gelyä: ča:yalat terwiyelemeg üçİ:n. Doğonlorun bi:rwi:rnİN ğadİRİNİ bİlmegüčİ:n. θİ:lašİp ħo:rmoT üçİ:n šu ertekİler. Onnoñ bİr İki θa:naq... Bİr ä:r aya:lİNİN yedi θa:nay oylu wolya:. Onnoñ onoñ hi:č ğiyđ jİgiθİ wolmaya: olor a:wo ğİdyä:ler a:wa ğİdenen θoñ eJeleri ħami:le wolya: da ğüwröli wolya: annoñ eJe diyyä:ler şey bİđe ğiyđ jİgimiđ wolθa: ja:yİNİN üθθünnen ğurĵay aθİq ğoy. Oylon wolθo oq ya:y diyä:ler onnoñ bolya: diyp onnoñ bİla:ñ ğiyđ jİgİleri bolya: ol ğİdiyä:ler da:ya. A:w awlonmaya ğİdyä:ler. Onnoñ bİr ğo:ñšİlatİ oq yay aθya: ol ğurĵayİ ayİrya: eJeleri ğurĵaq ğoyya: wollİ. Ol ğo:ñšİlatİ ayİriq ğoyya: da

oq yay góyya: diyen. Onnoŋ bulorım gelyä: gö:rθe yene ğiyǵ jıǵıθi dā:l lä: yene oq yay aθıǵlı. Bulor yene öykölä:p gidyä:ler diyä:, ğiynanıp. Onnoŋ θoŋ, θoŋ muni: öyünnä:kiler görüp yene yo:q... Onnoŋ θoŋ yaŋqı šo ğiyǵǵayaǵ ulolya:. Ulloqa:n ğiyǵı wolya: annoŋ šuŋ ya:lı neme wolya: šu ğadı:mı đama:nlarda neme wolya:n ekendır payta:nı o đa:d edip bır đa:da diyyä:ler oŋ šol ya:dıma dūšönıŋ ümme diyilyä:n đa:t wolya:. Šonna ğiyǵ gelinler oturup kimıŋ diyyä:ler oylan jıǵıθi wa:r wolθa tö:rögö gečθin diyyä:ler ha:linıŋ üθθünne oturθun. Kimıŋ ğiyǵ jıǵıθi wolθa neme, oylan jıǵıθi yoqθo da kulüŋ üθθünne oturθun niyä: šol A:qpa:mıŋam šon ešidip kulüŋ üθθünne oturya:. Onnoŋ oŋa şey diyyä:ler θen nā:me üçin beydyä:n, θen yedi θa:na oylan doŋonuŋ wa diyyä:ler, olorum, beh ni:redede men bilemo:q diyyä:. Onnoŋ θen ejeŋiŋ öyünö warıp diyä: ejeŋ ğowurdoq ğowuror diyä /.../ ča:yalara. Onnoŋ šo wayt ejeŋ elini ğıθθa θo:ra diyä: onnoŋ ejeθi ya:ŋqı neme /.../ neme buydoyu ğowurup durya: da ča:yalara ğaynanyan. Ğıǵıŋ wolya onnoŋ ejeθine diyı elim ayaθıŋa θalıpber diyä: ejeθi aya: θalıp, ejeθiniŋ aŋı:rθini ğıθya: ğatidan göywermeyä:. Way ğiyǵım elim göywer elim bišdi diyen. θeŋ niyyä meŋ oylan doŋonlom wa:r mı yoq mı šonu aydıp ber maŋa diyä:. Olom aydya: bolya: ğoywör aydayın niyä: onnon diyä: ba:rdır yedi θa:naŋam doŋonun wa da:ya gidiler, a:w awloma:ya. A:qpa:mıŋa:m čöröjig alya:, čörög alya: dā:ni:m ğapdalıni pišijigem bolya:. Men onno doŋonlom göđlemä:ge gitjek diyp gidyä:. Onnoŋ tırrä:p gidiweryä: čöröjügüni. Šo čörök ni:redede toŋolop yatθa šo tayda edil yatya:. Pišijigem gidyä: onnoŋ aydım aydıp đa:d edip šo ğiyǵǵayaǵ gidyä:. Onnoŋ bır gun gidip barya:qa ya:ŋqı, ne:me edyä:ler, ya:ŋqıda döwe θatašya:. Olom diyä: θen nā:me išlä:p yö:rθüŋ, men niyä: doŋonlom göđlemä: gellim diyä:. Onnoŋ θen onno šu yördö otur men θeŋ doŋonlo:ŋu göđlä:p yörorün niyä: nā:me diyä: onnoŋ ğiyǵǵayaǵ yene göđleyä: doŋonlorni. Onnoŋ bır yere barya: wolup görθe, ya:ŋqı ešik aθılıı du:rdı, oylanloŋ ešikleri đa:d aθılıı durya:. Oylanlor gunni:đä: a:wa gidyä:n ekeni. Gi:ǵede gelip šo ta:yda oturup iywičyän ekeni onnoŋ, bu ğiyǵǵayaǵ her gun šo doŋonlornuŋ doŋonlorumdır diyp ešiklerni yuwup θerip yuwup θerip góyya:. Onnoŋ bır doŋonu şey diyä:, bi:ri bā:rde biđe diyä: kömög edyä: diyä:. Geliŋ bır gun bi:rimıđ ğarayulluq edeli de šunu da awla:lı diyyä:ler. Onnoŋ olom /.../ beylekiler gidip bırǵa oylan ğa:lya: da θeredyä: ol hemmeθi gidip A:qpa:mıŋam

čiqip ya:ηqı, yene eşikleri yuwup başlaya: δa:d edyā:. Onnoη naħar wişirjek wolya: wöli:n o:dun yo:q diyā: o:t yo:q. Oη bīr yere gidyā: īşiq gorünyā: o:t görünyā: onnoη barya: wöli:n šo tayda döw oturya:. Men doyonlormo naħar wişirjekdiğini aydya: θen köynögün, etegin tut diyā: men šoηo köδ θalip neme, o:t θalip bereyin niyā: içine. Neme dā: rowa:ya:t da annoη o:t θalya: da dökulük gelyā: kuli. Šol A:qpa:mīyīη gidyā:n yo:lunna ya:ηqı kül dökulük gelyā: dā: ya:ηqı o:t köynögüni dešen. Onnoη döw i:ðarlaya da θoη her gun gelip doyonloru giden wahti barmayini ğa:n θo:rup iθleyā: her gün diyyā:. Onnoη bīr gun šo doyonloru ğa:līp muηu ğarayullaya:lar görθöler ğiyðjayað, onnoη muη ğaydya:lar da wolya: diyp. Onnoη šol edil her gun θo:rup gidyā:lerkam onnoη bā:h diyp bulor, šu biðiη doyonmuð wolmolı diyyā:ler hä: bolmaθa weytmeð diyā: onnoη ya:ηqılar döwlö θöwöşyā:ler. Onnoη o ğiyðjayaðam tutya:lar da θen nā:me üçi:n biðe beyle kömög edyā:n diyyā:ler de olom men doyonlormi i:ðarlaq gellim diyā: de yedi θa:naq erkek doyonum war eken men šonu gö:ðlä:k gellim men šoloη ğigiθi diyyā: i:ðiniða bollum diyyā: bulor begenenişip toy edip oη θoη yaηqam o:wa: warya:lar mi öylönyā:ler herθi öylönyā:.. Onnoη ya:ηqı ğiyðjayaðı bīr yenjeθi ğow görmeyā: ya:ηqı ğiyði. Ğow görmiyā: dā:nim muηı başya wir oylona čiqarip beryā:ler Aqpa:mīyī. İki gelinejeθi ğow görä beylekiler ğow göröno:q. Onnoη bu ere čiqani:n θoη oylıuyı wolya: A:qpa:mīyīη her gun, oylıyı hem bolya: da ulolon θoη. Ol yedi θa:naq da:yīm war diyyā: ol ğoşyu aydip yörlör diyā:.. Altı da:yīm men altı da:yīm başı üçi:n, howwo, i:η uluθu Bayramdır, Bayram da:yīmīη başı üçi:n niyp ğoşyu ayddırya: onnoη oylonom aşıq oyna:w otı:rka ya:ηqı ča:yaĵiq šoη yalı ğoşyu aydip oynaya: diyā:.. Onnoη şeydip ya:ηqı šo doyonlor wilen, doyonlorom yene de beylek giden doyonlorom muη tapya:lar dā:nin A:qpa:mīyam öyünö alip gelyā:ler öylörüne. Begenişip δa:d edip öyünnö toy tutya:lar şeydip A:qpa:mıq diyen erteki ğutorya:.

Metin 8**Anlatan: M. Meredova****Doğum Tarihi: 1985****Öğrenim Durumu: Lise Mezunu****Mesleği: Televizyon Kanalında Tekniker****Konu: Genel****Derleme Yeri: Kendi Evi / Aşkabat**

Men M. Merediwa. Bir muň doqqudüđ ðegßenwä:şinjı yilla doylan. Türkmeniθta:nna ya:şaya:n. Ö:đüm Türkmen Owa:đda işleyä:n. Eθa:θan işleyä:n ðatla:mmiđ kli:plar, kansertlar, aydımçılar, şolor wilen işleşyä:θ. Biđiň qana:limiđ bä:ş θanı qana:l wolup kityä:. Qana:llammıđđa eθa:θanam şo ya:şθara gerekli şo şeşilli kli:plar, ça:yalara öwüt weryä:n ða:tlar /.../ edyä:. Biđiň i:şimiđđa muňdan owra:q işkä:r ba:. Teknik uýurlammıđ tä:đe appıratu:ralar. Biđiň appıratu:ralarmıđ on daşşarı yurtdan getirilen. Biđiň ha eθa:θan manta:z edyä:n ða:tlammıđ şu döwrö görä: woluk gelyä:. Ğa:θam biđ şo daşşarı yurtlara gidenmiđđe şo kli:plan nä:diw i:şlenyä:nini, kansertlan nä:diw i:şlenyä:nini Tu:rke respublikaθinna annan Alma:nyada, şo döwlötlere gidip Ğa:θam şo qana:llara gidip gi:rip şo ta:yda nä:dip manta:z edilyä:n nä:dip olor şu tehnikaň uýurunı işleyä:nler wa:rada öwrönyä:θ. Biđiň qana:limiđa geliň. Teknik o:runnan muňa gılay a:dam ba:r. Ulu oquw wolan eθa:θanča reda:ktır, manta:z uýrunı kiçirä:k, bir ya:rım yilliq oquw gutoronnor wolup bilyä:. A ulu oquw gutoronnor eyyam kä:riniň uli: sta:ziniň ululuýu wilen reda:kdır kä:ri werilyä:. İki bö:lögöm bolya: hem bir ya:rım yilliq hem bä:ş yilliq. Yö:nö biđiň ö:đ oquwumıđ ba: şuwa:t açilli, yöri:te ma:wu işiq diyp telewitniyan oquwu wa: bir ya:rım yilliq. Biđđe eθa:θlan şo bir yıl kansert bolmalı woli tä:đe yilla. Onno o kanserdi işledik ða:d etdik gıyduq hem kasedada gidyä: biđđe hem di:skda gidyä:. θoň ol kaseda:ni işlä:p ða:d edip gıyduq stola. Menem şu kasetada da gitmeli kansert ba:rdır diyp aydıq gidipdim. Onjom üθθüne di:skler gıylypdur şeydiwem o kansert eθi:re berilmedi. Onda şon yalı ya:tlam woluk gallı başliýimiđ her görönne şo kansert gitθe θen yüdünden diyp şo ya:tlap du:r. Gıyýırya: yö:nö, şo tä:đe yıl günü şo her görenne meni şo şo kaseda diyp a:dım

ya:tda ğaldı da. Eθa:θanam ğyδlammıđ ba: ökdö işleyä:nner. Men i:şimi ğow göryä:n onna... İ:şinġi θöyüp etθen Ő ta:y ya:da:mo:γom i:şden yüröğünom ya: o ða:t θiġilano:q Ő i:şe gideθin gelip durya: da, i:şe çinġ wilen yapışθan hemme ða:t /.../ ki:nam molθa θaŋa aŋθat ya:laq. Onom men nä:me bir hemme ða:dı öwröneθim gelyä: de hä: yekeġe manta:z dā:l. Meθalam reda:kdırinġ ða:dınam öwrönnüm, men prigo:nnuġ ða:dınam öwrönnüm. Ő bir ða:dı öwrönüp oturamo:q da. Bilyä:ŋ diyenne dilim uđi:n wolθo ğow da:. İ:şleyä:niġ θa:yağı yo:q ikide ða:tda çenni. Ay men aydya:n onna bir hi:li a:ylıyüçin işlä:mo:q da. Höwöθθa:ni işleyä:n men i:şimi ğow göryä:n. Ğığıqlı meŋ üçi:n.

Metin 9

Anlatan: G. Baġşiyev

Doġum Tarihi: 1982

Öġrenim Durumu: Lise Mezunu

Mesleġi: Gençlik Kurulu Başkanı

Konu: Genel

Derleme Yeri: İş yeri – Kıpçak / Aşkabat

-a-

Meŋ a:dım G. Ya:řlar ġuromoθunġ waşlıyı. Ottuđ yedi ya:şayan. Men tehnikumdo oqodum. O Maıtmıyuli:ŋ kġta:wı wa:ra menne, ġorkunç kġta:p. Őonu ko:pya ediw ala:y diyġek wollum. Őo ça:p edilmedik ġořyuloru wa: Maıtmıyuli:ŋ lay. Diŋe ölon a:damlar ha:qda lay yaman ġowu lay Őo. Yanġı Őo θiđe berġek diyen kġta:wımda Őo a:dam ölyä:r hä:, ölönnön θoŋqi: ġa:yına yerleşdirip birinġi nä:me ġöđünü iyp başlaya: Őoŋo çenni yağılyı. Ğoşyü edip yağılan yö:nö çin ða:tlar ay çin. Bolya:n ða:d ay. Elli iki ġun wolya:r a:dam ölyä:r hä elli iki ġun wolonno ġa:mından θipiřilya. Eřitdiŋ mi Őonı? Őulom ko:pya etdir. Türkmön ha:nları wö θerda:rları yaman ġow qġta:p. Türkmönlördö kim θerda:r wolon bolθo Őunno ba:r. Őunna: tüyθ ða:da gerek qġta:p Őul. Öŋ diyä: Őul qışq yilliqdın Čopon Kır diyip bir a:dam wolupdur. Čopon Kır... Eyra:ŋ pa:tiřa:θi: ba:ram Türkmönnörö baramda θala: θalġ, nä:meθi wolθo da alıq ġaydıŋ diyip

uyrodıpdır onnoŋ bul Čopon Kır diyilyän a:damam a:w edyä:lerkem. Šo a:wo gidenne muŋ iydiñnan gelip o:wo öyünö gi:rip ða:t čöplä:p yörönüniŋ Čopon Kır üθüñnön gelyä:. Gelyä:r de, ay ni:reden geldiniđ diyθe ay šun ya:lī šun ya:lī Eyra:nīŋ pa:tīša:θi: uyrotđi. Nä:meleri worθo alıq ğaydıŋ diydi. Alan ða:dıñıđa: yerine ğoyuŋ ba:ramda ö:ðem ba:randa iydi wile wa:randa šol ha:nīŋ pa:tīša:nīŋa ayt, ğiydiñi nä:me edeyin diy p yađıly: kīta:pta šon yalı yađıllı. Šey diy diydi ayt Čopon Kır diydi diy de diy p. Onnoŋ bīlam ba:rya: yaŋqılar. Onna aŋırdaŋı Eyra:nīŋ pa:tīša:θi wa: ya:ŋqı bet ti:p. Ğa:rašiw oturon ha, Türkmönnördö wır Čopon Kır diy bīr a:dam dörä:pdır ol nä:hili a:dam yö:nö göröθi gelyä: de, bilena:q nä:hi:li a:damdıyıñı. Bīlaram ba:rya: ay šun ya:lī šun ya:lī bi:ri: du:šdı: Čopon Kır. Ö:ðüñä: ğiydiñi nä:me edeyin niydi. Biđa alan ða:dımıđam iydiña ğoydurdu diyä:, šun ya:lī yađıq haqıqatdanam kīta:p. Ča:yıriŋ an diyä:. Onnoŋ bīlar Čopon Kır, Dıqma θerda:r, Nu:rwerdi Atalıq mī bīr ða:d ö:ð üçüθü gidyä:r bīlam. Onnoŋ ol ya:ŋqı Eyra:nīŋ pa:tīša:θi wa:ra: gelmä:ke /.../ yıynaya:. Ča:y, naħar, suw weriŋ diysemä: ča:y, naħar, θuw weryä:n ol ya:ŋqı gelen üç miħma:n wa:ra: Türkmönnör, θerpa:y yapıŋ diyθemem üçüθünüñüm kelleθini aliŋ diyä, nä:hili ki diyen θödü üçün. Bularam ba:rya:. Gi:ryä:ler üçüθü wolup, oturon ha ya:ŋqı ha:n. Hayθi:ŋ meŋ gi:yewim molĵok diyä:n, ğiydiñi alayin niyän wa:ra:. Hayθi:ŋ meŋ gi:yewim wolĵoq diyen Türkmön hayθi:ŋıđ diy wolya:. Čopon Kır gi:ryä: de gö:nü gi:rip šunθundon yapıšya: ha:nīŋ, edil šu bu:dunnon. Men šo θeŋ gi:yewiŋ wolĵoq diyä. Gö:nü piθθarya: bula. Onno ikinjiθem θo:ra:ya: da θen nä:me diyä: on peydi:p pičayıniŋ bīr ğıraθiñi θıpdırya: da: ay menem šo diyilyä:n a:dam diyä: ö:ðüñü aydya: Dıqma θerda:r. Üçünjü o do wır šon ya:lī bīr ða:t diyä:. Bī ha:n gurlä:wilena:ya: ya:ŋqı Eyra:nīŋ pa:tīša:θi. Bīlara ča:y, naħar, θuw, θerpa:y hemme ða:t berip /.../ wolya: ya:ŋqı. Onnoŋ iydiñna:qı a:damlar wa: Eyra:nīŋ. Nä:müci:n ow θen ğiydiñ wa: šey diyeyin diydi ö:ðöm gelip bu:dundon čümmüklödi. Yene θen /.../ bīlara beydik göywördün lö diyä: on. Bī ya:ŋ gelip bu:dunnon yappıšan bu:dunumdon yappıšan ha:. Toyoloq bīr ğa:n, dešilθe Eyra:nı ğa:n tutor diyä:. Howwo... Šoŋ ya:lī doyumlu wolon niyä. Ö:ðöm şey, bīriñi Yaθmanda wolon θoŋ Bähħirdenne ya:šaya:n nemeler ba:r diyä: šuŋ. Ğatı doyumlu wolon a:dam diyä:.

-b-

Bīni kōp kīši oqa:p bilena:q. Mīnna: toy wa:rada da yaḏīq, bayramčīlīq ba:rada da, ö:lü, ö:lön wa:rada da yaḏīq, üč wö:lök dä:. Her maḏmu:nna ba:. Ölönnön θoŋ ĵa:yłanyara:, ĵa:ylanannan ĵa:ylanīp gidilyä: olü:m ğa:wīrīnna diyä: ma:r diyä: de ine onno yaḏīqdīr, ma:r diyemek yīla:n. Her hi:li yīla:n maŋa ber da maŋa wer wolya: diyä. Men iyeyin de men iyeyin. Aŋīrθī wä:rde yo:q diyä: da. Onnoŋ kredi:t berip, kredi:t, prasent beryä:n a:dam ma:ra: o dünyödö da:š wilen iymitlenmeli. Diŋe da:š iyyä: šol a:dam bašya iymit iyena:q. Öŋ diyä: Alla: tayala: diyä: a:damlara elliwä:š geḏek parḏ oqotmolu diyä: diyä de. Nama:ḏ elliwä:š ekeni öŋ. Men yaŋlıšmaθam elliwä:š, qīrq. Šonno diyä: barīp θen a:damlanna šonu oqot diyä: ol /.../ a:y a:hīri öyünnön čiqya: bolli /.../ wa:r diyä: de. Onnoŋ ä:kityä: ol dünyä: ay. Bi:ri diyä: deŋḏin ičinde yüḏüp yö:r diyä: wīr a:dam. Kä:n a:dam a gelyä: aḡḏīna da:š tiqya:lar, iyyä: gidyä:. Yene kä:n a:damam gelyä: da:š tiqya:, iyyä: gidyä:. Bu nä:müči:n beyle iymitlenyä: diyθe diyä: prasent beren a:dam da. Pul pratsent beryä:ŋa šol. Onnoŋ diyä: yene wīr ğapī:n ačya: wöli:n diyä: o:t diyä:. Bu ğo:ħudon yaŋa ğönü yapdīrya: diyä: ğapī:ni. Ya:ŋqı görmä:gä: waran a:dam wa:ra:. Bī nä:me diyθe šu dowḏoq diyilyä:n yer diyä: diy. Onnoŋ yene wī:riniŋ bīr aya:l mašyala:ŋ diyä: aššayīnnan šeyle či:š θoqqulon, a:ḡḏīnnan čiqīlyi diyä: ö:lö di:ri šol a:dam. Bī nä:me diyθe ä:rīne ikkilig eden diyä: diy. Onnoŋ yene wī:ri diyä: a:dam du:r diyä: bīr ğapdalīnnan ha: ba:ḡ ğoynuŋ eti aθīlyi diyä: bīr ğapdalīnnanam ğīryīn ğurtçuqlu ħara:m et du:r diyä:. Daŋīpdīr onu /.../ šol a:dam šonnon iyyä: iymitlenyä: diyä:. Onnoŋ bī nä:müči:n beyle diyp bīnna ğowu etden iyena:ya: bu nä:müči:n miŋnan iyyä: diyθe, ö:mürnü ħara:m iyik gečen a:dam šo diyä: diy. Howwa... İnnem ħara:m iyemeli dä:.

-c-

Šu ta:ydaqī nemä:ni bilyä:ŋ mi İma:m Ka:θīmĵan öwülyä:ni? Ğīpĵayī wilyä:ŋ mi? Šu neme wa:ra: öwülyä: İma:m Ka:θīmĵan. Šol a:dam diyä: ölmä:kä: diyä: men ölıθöm kellä:m keθiler, kellä:mi ğöwrä:mīŋ ya:nīna getirik ğoyma:ŋ da, ğöwrä:mi

kellä:mîñ yerine ertîp ni:râ: toyorlanîq giθθe šo ta:ya: yetîp menji ĵa:ylanĵ diyen a:dam diy. Kelleθi keθiliw ölyä: diyä: haqî:qatdanam šu. İna kelle toyorlanîq gidendîr dâ:. Kelleθinĵi ertmä:ñ diyip diyipdîr dâ:ni:m göwrä:ni šul kellä: ertîñ diyip. Šeydip ĵa:ylanana diy... Muhommed piyyamber diyä: öljök bolonno diyä: bîr ğiydîñ ça:yîrîp diyä: ğuloğuno wîr ða: aydya: diyä:. Ğuloğuno bîr ða: /.../ ğiyd diyä:. /.../ ğiyandî diyä iydîna dolondu diyä: ğiynanîp. Onnoñ inni yene wîr ça:yîrîpdîr dâ:nim yene edil šon ya:lî ða:t diyipdîr wöli:n yîyîrîp begenni diyä:. Nâ:me diyipdîr šonno? Ešitdiñîð mi ey šol ða:dî? Men bañim ölyä:n diyä: šu a:rada telewi:ðirda da šu θo:roy wollî, men yönö kîta:pdan oqodum onî. Men bañim ölyä:n diyennä: ğiynanya:. Bîrîñĵi iydîmdan warĵayam θenθin diyw aydya: ğuloğuno šonno do begenyä:. Ay menem kâ:n, köp öwülyä: warya:n wöli:n şeydip aydîp beryä:n yo:q. Ğiðîqlanya:n wöli:n aydîp berena:qlar da:... Abdîrahma:n Ğarayçî diyä: Abdîrahman Ğarayçî ba:ray šo... Diñe a:dam öllüryä:n eken. Ešitdiñ mi öñ? Diñe a:dam öldüryä:. Onnoñ bu ölyä:. Ölyä: wolü:n ay θa:yat hä:ðir o:nna uyrodîlya: diyip o:wa: ešidilyä: wolü:n hi:ç kim barana:q θewä:wi a:dam öldüryä:. Onnoñ... Awdîrahman Ğarayçî mî nâ:me bolon a:dam diyä:. Onnoñ bî ö:lyä: wolü:n hi:ç kim barana:q. Onnoñ bi:ri barya: dâ:nim ay pîla:n ö:lüpdür, Abdîrahman Ğarayçî mî nâ:meçü:n gidenĵiða:q diyilyä: yo:q, ol öñ diñe a:dam öllüryä:di. Nâ:mçü:n gideli diyä:. Onno da yo: gitmeθek bolona:qdî yene o:nno uyrodîlya: muni. Ay mîθa:l o:nno. Ešitdiñ mî öñ? ĵina:ðaθîñna barya:mîšlar da peri:šde, melekden yanĵa ay yer yo:q diyä:. Hi:ç hi:li: yer yo:qmuš šunna. Diñe a:dam öllüryä:n eken. Eĵi:ðeça:ni:m šon ya:lî a:dam eken. ĵina:ða, ta:wît ğaldîrîlya: wöli:n aqîp duron ða:t diyä: hi:ç ellelena: yö:nö ö:ðü gidip barya: diyä. Öwülyä:ñ ya:nîna warya:lar, waratanĵ ö:ðü açilya: diy. Ğawîrnî ertyä:ler wolü:n ğawîrî gi:ñ ğaðîlîpdîr diyä Huda:y tarapın. Onnoñ... ĵa:ylanĵip ða:t edip gelyä:ler. Heleyliñ ya:nîna gelyä: ay šun ya:lî šun ya:lî θen a:damiñ diñe a:dam öllürdi, šonno do šun ya:lî θen peri:šdeler äkitdi le, nâ:me diyä:p diyä: de. Hä:ðir men θiðe bereyin diyw ĵüwüθünnön diyä:. ða:t çiqartya: diy, šonu ešiginîñ ĵüwüθünnön qa:yîð çiqartya:. O: nâ:me wa:ra: Abu: θerdar nâ:me nâ:me kâ:n θa:now wa:ra: bilyä:ñ mi? Menne o do wa:ra: bereyin mi? Šo ða:t diyä: šunu oqoya:dî gunnö diyyä: diy. Yekeĵe ö:ðü oqoya:dî, diñe šunu oqoya:dî diyä: diy. O:nam diyyä: mi šîn, o:wa:ðî gelli, o:wa:ðî gelenne yoqordon

o:wa:đi gelenne ya:đya: bİL. O:nnom bi:ri ešidip šonnon göčüryä: mi šeydip bilinen ða:t diyä. Aya:lİnnan θora:yandİlar da nä: θen a:damiŋ beyle üytgöšüg a:dam wolondo diŋe a:dam öllürük geðen wolü:n, öwülyä: wa:rdİq ğapİθİ ö:ðü ačİllİ, elimið degmedi, yer yo:q diyä:ler ay o:bše. Ba:rθalar diyä: ö:ð bo:yunnonom ulura:q gi:ŋ diyä: ğawri. Nä:me šun ya:lİ šun ya:lİ bolupdur diyθe ay ine šu ða:đi oqoya:đi diyä: diyä: gunnö. Menne ba:. Hä: ğaraš häðir.

4.2. Metinler Sözlüğü

A

A:bed (Rus. Обед): Öğle yemeği

Aytİq: Torun

Ayđwi:rlik: Uzlaşma, Birlik, Bütünlük

Alqİš ayt-: İyi dilekte bulunmak

Aŋirda: Orada, Şurada, Ta ötede

Aŋİriq: Geri, Arka taraf

Aŋθa:t: Basit, Kolay

Ašpeð: Aşçı

Aya:l: 1. Eş (kadın) 2. Kadın

Ayđim ayt-: Şarkı söylemek

Ayđimçi: Şarkıcı

Aylan-: 1. Gidip görmek, Gezmek 2. Dönmek

Ayrati:n: Belirli, Farklı, Özel

B

Ba:şadam: Patlıcan

Baħim: Çabucak, Hızla, Kısa süre içinde

Balaq: Pantolon

Balnitθa (Rus. Больница): Hastane

Barlay:Yoklama
 Başlıq: Şef, Patron, Yönetici
 Ba:y: Varlıklı, Zengin
 Begenşli: Mutlu, Eğlenceli, Heyecanlı
 Bet: Zalim, Kötü
 Beğe-: Süslemek
 Bă:rik: Buraya
 Boyo:yçu: Boyacı
 Börü: Böğür
 Brasled (Rus. Браслет): Bilezik
 Bulya:r: Kırmızı biber

Ć

Ćal-: Sürmek
 Ćalt: Ćabuk, Hızlı, Ćabucak
 Ća:p edil-: Basılmak, Yayınlamak
 Ćemče: Kařık
 Ćenli: Kadar
 Ćin: Doğru
 Ćöple-: Toplamak

D

Daŋ-: Bağlamak, Dolamak
 Dermanħa:na: Eczane
 Derröw: Hemen, Derhal
 Dă:nim: Tek başına bir anlamı olmayan yardımcı sözcük
 Dă:p: Gelenek, Görenek, Adet
 Di:nč al-: Dinlenmek
 Diŋe: Sadece, Yalnızca
 Doyon: Büyük kardeş, Abla, Abi

Doymulu: Yiğit, Cesur

Doqma: Dokuma

Doloy: Ayakkabı giyildiğinde ayak bileğinden dize kadar dolamak için koyun yününden eğrilmiş kumaş parçası

Dolon-: Geri dönmek

Dowdoq: Cehennem

Döwür: Devir, Dönem, Zaman

Döğ-: Kıymak, Acıtmamak, Dayanmak, Katlanmak

Dubi:nqa (Rus. Дубинка): Baton, Sop

Du:ho (Rus.Духовка): Fırın, Ocak

Durmuša čiq-: Evlenmek

Durmuša čiqar-: Evlendirmek

Du:šla-: Karşılama

Du:š-: Karşılaşmak, Rastlamak

Düşün-: Anlamak

E

Edil: 1. Az önce, Daha şimdi 2. Tıpatıp, Aynen, Tıpkı

Egđa:men(Rus. Экзамен): Sına

Eji:deya:ni:m: Taş kalpli, Acımasız

Entek: Şu anda, Şimdi, Henüz

Ere čiq-: Evlenmek

Ert-: Getirmek, Götürmek

Erwet: Kötü

Erteki: Masal, Hikaye

Eta:ž (Rus. Этаж): Kat

Eşik: Giyecek, Kıyafet

Eyyä:m: Bundan böyle, Çoktan beri

Ä

Äkît:- Birini veya bir şeyi alıp gitmek

G

Gelna:lji: Düğün alayı

Geñ gör:- Şaşırmaq, Hayran kalmak

Gep: Konuşma, Söz

Gi:yew: Güvey, Damat

Gönü: Doğru, Direkt, Doğrudan

Göwne:- Bir şeye razı olmak, meyilli olmak

Göwrä: Kolsuz ve başsız gövde, Beden

Göç mo:njuq: Nazar boncuğu

Göğle:- Aramak, Bakmak

Gurleš:- Konuşmak, Sohbet etmek

Güwröli: Hamile

Ġ

Ġalîñ: Gelin alınırken erkek tarafından kız tarafına verilen mal

Ġapdal: Yan, Kenar, Taraf

Ġaraš:- Beklemek

Ġarayulçiliq: Gözcü, Bekçi, Kolcu

Ġarra:- Yaşlanmak

Ġarrî: Yaşlı

Ġatnat:- Bir yere götürmek, Göndermek

Ġawat gel:- Birbiriyle aynı olmak

Ġayt:- Dönmek

Ġimmat: Pahalı

Ġiđiqli: İlginç, İlgi çekici

Ġiđil: Altın

Ġi:nan-: Üzölmek, Hayıflanmak

Ġıra: Kenar

Ġiryin: Hastalıklı, Vebalı

Ġiθθa-: Acele etmek

Ġiyyir-: Bağırmak, Azarlamak

Ġiynan-: Hayıflanmak, Eseflenmek, Kederlenmek

Ġolay: Yakın, Yaklaşık

Ġoşyu: Şiir

Ġowi: İyi

Ġowurdoq: Kavurma

Ġuda: Dünür

Ġudoçuluk: Kız isteme

Ġulluq: Askerlik

Ġurjoq: Oyuncak bebek, Kukla

Ġutor-: Bitmek, Sona ermek, Tamamlamak

Ġöywör-: Bırakmak

H

Harta: Çuval, Torba

Hemme: Hepsi, Her

Hä:dir: Şimdi

Hi:li wa:rla:y: Kalite kontrol

Hiñjillik: Özellikle dini bayramlarda kurulan günah dökmek inancıyla binilen büyük salıncak

Ho:θθa:r: Yakın, Akraba, Hısım

Hödür et-: 1) Sunmak, İkram etmek 2) Teklif etmek, Önermek

Hökmä:n: Kesinlikle, Zorunlu, Gerekli

Huwdü: Ninni

H

H a:la-: Çok sevmek, çok beğenmek, Hoşuna gitmek

Huda:yyo:l i: Hayır, Bağış, Yemek pişirerek komşulara, misafirlere dağıtmak

H o:rmot: Saygı

H a:m: Deri

İ

İla:laş-: Anlaşmak

İnha: İşte

İrenk appara:t ir: Renk operatörü

i

İkilen: İkinci kez

İnni: şimdi, şu vakit

İ:r: Erken

İşle-: alışmak

İymit: Yiyecek

İymitlen-: Yemek yemek, Karın doyurmak

İ:đarla-: Takip etmek, Peşinde olmak

j

Ĵa:ŗ et-: Aramak, Telefon etmek

Ĵa:y: Bina, Ev, Oda, Yer

Ĵa:y  al-: Ev inşa etmek

Ĵa:y na yerleşdir-: Defnetmek, Mezara gömmek

Ĵa:yla-: Cenazeyi kaldırmak, Defnetmek

Ĵigi: Küçük kardeş

Ĵo a:p: Cevap

Ĵo:ro: Arkadaş (kız)

Jüwü: Сеп

K

Kalбаθa (Rus. Колбаса): Sosis

Kamme:rsqı maγađi:n (Rus. Коммерческий магазин): Bakkal, Dükkan

Kansaner (Rus. Кондиционер): Klima

Keşw: Dış görünüş, Eşkal, Kılık

Kä:r: Meslek, Sanat, İş, Meşgale, Vazife

Kä:şir: Havuç

KİR yuw-: Çamaşır yıkamak

Kineteatr (Rus. Кинотеатр): Sinema

Ki:n: Zor, Ağır, Güç

Ko:mnut (Rus. Комната): Oda

Köçö: Cadde

Köçölöş: Aynı mahallede oturan kişi

Kö:kö: Büsküvi

Köynök: Gömlek, Elbise

Kuhniya (Rus. Кухня): Mutfak

Kürtö: Düğün zamanı gelinlerin başlarına atılan kırmızı keten kumaştan örtü

Q

Qa:yiğ: Kağıt

Qa:qa: Baba

Qalho:đ (Rus. Колхоз): Kolhoz, Kollektif çiftlik

Qamryu:tir (Rus. Компьютер): Bilgisayar

Qaniqul (Rus. Каникулы): Tatil

Qarto:şqo (Rus. Картошка): Patates

Qa:şa (Rus. Каша): Lapa

Qra:sqa (Rus. Краска) : Boya

L

Litse (Rus. Лицей): Lise

Lo:şqa (Rus. Ложка): Kaşık

M

Maňal: Zaman, Dönem, Kez

Ma:lla:rçiliq: Hayvancılık

Maθlaňat: Nasihat, Öğüt, Tavsiye

Maşyala: 1. Aile 2. Topluluk

Maşin (Rus. Машина): Araba

Mata: Kumaş

Mayka (Rus. Майка): Tişört

Maðali: Zevkli, Memnun edici, Güzel

Mağmu:n: İçerik, Konu

Medenstu:d: Medeniyet/Kültür enstitüsü, Türkmenistan'ın ve Türkmenlerin tarihini, kültürünü öğretmeyi ve yükseltmeyi amaçlayan yükseköğretim kurumu

Mähhirlî: Tatlı, Sevimli, Alımlı, Sempatik

Miňma:n: Misafir

Mo:kur salfetka (Rus.): Islak mendil

Muyollim: Öğretmen

N

Naňar: Yemek, Yiyecek

Nama:đ oqo-: Namaz kılmak

Nari:tig (Rus. Напитки): İçecek

Nä:hi:li: Nasıl

No:mor (Rus. Номер): Numara

O

O:bše (Rus. Обще): Aynı, Toplu olarak

O:çir (Rus. Очередь): Sıra

Oğurlot-: Çaldırmak

Ozerelye (Rus. Ожерелье): Kolye

Oη-: Bitmek, Tükenmek, Ayrılmak

Oηol-: Durumu düzelmek, İyi olmak

Oηor-: Anlaşma, İdare etmek, Baş edebilmek, Üstesinden gelmek

O:pusqa (Rus. Отпуск): Tatil

Ora:ða: Ramazan

Orθ köynök: Gelinlik

O:run: Vazife, İş

Otla-: 1) Bir şeye ateş vermek, Yakmak, Tutuşturmak 2) Harekete geçirmek,

Yürütmek, Çalıştırmak

O:t: Ateş

O:wa:ð: Ses

Owra:q: Yaklaşık, Biraz az

Ö

Ökdö: Profesyonel, Yetenekli, Becerikli

Ö:ndür-: Üretmek, Yetiştirmek

Öθ-: Büyüme, Yetişme

Öyköle-: Küsme, Kırılmak

Öyt-: Düşünme, Sanma, Zannetme

P

Pada:rqa (Rus. Подарок): Hediye

Pa:γta: Pamuk

Pa:mpirθ (Rus. Памперсы): Çocuk bezi

Pa:ta: Ölü'nün ruhu için okunan dua

Pawya:sqa (Rus. Повестка): Celp

Penθä: çiq-: Emekliye ayrılmak

Penθä: git-: Emekliye ayrılmak, Emekli olmak

Piθθar-: 1. Solmak, Tazeliği kaybolmak 2. Yitirmek, Kaybetmek, Salmak

Pişik: Kedi

Po:l (Rus. Поле): Yer, Alan

Pomba:rña (Rus. Бархат): Kadife

Poyeğ (Rus. Поезд): Tren

Prasent (Rus. Процент): Faiz, Yüzde

Pridmet (Rus. Предмет): Alan, Konu

Purθot: An, Zaman

Pürünjük: Kadınların başlarını örttüğü baş örtüsü

R

Ra:yet: Ulus, Tabiiyet, Milliyet

Reda:ktir (Rus. Редактор): Editör

Respublika (Rus. Республика): Cumhuriyet

S

Sa:dik (Rus. Детский сад / садик) : Anaokulu, Kreş

Si:men (Rus. Смена): Değişim, Vardiya

Spi:set (Rus. Список: Liste): Gelin alırken kız tarafının istediği çeyizi yazdığı kağıt, liste

Stol (Rus. Стол): Masa

Θ

Θaqla-: Tutmak, Korumak, Muhafaza etmek

Θala: θal-: Emir vermek, Hüküm vermek

Əa:n: 1. Sayı 2. Miktar 3. Tane

Əa:naq: Tane

Əapaq: Ders

Əataş-: Denk gelmek, Rastlamak

Əeret-: Bakmak, İzlemek

Əerpa:y: Ziyafet, Hediye

Əerheñde: Askerlik rütbesi

Əinp yo:lwaşšiθi: Sınıf öğretmeni

Əipdir-: Kaydırmak

Əipiril-: Soyulmak, Sıyrılmak

Əi:laş-: Saygı göstermek

Əi:nanişiq: Çaba, Hamle, Gayret

Əi:naniş-: Denemek, Bir şey yapmaya kalkışmak

Əo:r-: Emerek içmek, Emmek, Sömürmek

Əowıot: Hediye, Ödül

Əöwüş-: Kavgı etmek, Tartışmak

Əu:rata düş-: Fotoğraf çekilmek

Əu:rot çek-: Fotoğraf çekmek

Əüyjü: Şeker, Tatlı

Əüyjülük keθel: Şeker hastalığı

Ş

Şeprowo:r (Rus. Шеф-повар): Baş aşçı

Şqo:l (Rus. Школ): İlkokul

Şowhunlandir-: Coşkulu hale getirmek, İstekli yapmak, Merak uyandırmak

Şowhunlu: İlgi çekici, Heyecanlı, Duygusal

Şweyn (Rus. Швейн): Dikiş

Şweynka (Rus. Швейнка): Dikiş makinesi

T

Taňya: Özel nakşedilen başlık, takke.

Tapa:wut: Fark, Ayrım

Tap-: Bulmak

Taşla-: Bırakmak, Terk etmek, Atmak, Fırlatmak

Tawşir- (θi:nayi): Sınavı başarmak

Tayya:rla-: Hazırlamak, Temin etmek

Ta:yinla-: Hazırlamak, Pişirmek

Tehnikum: Lise dereceli teknik okul

Tejri:we: Tecrübe

Telpek: Erkekler tarafından takılan Türkmen milli yün başlık

Terwiyeçi: Eğitimci

Toýoloq: Yuvarlak

Toqqojo: Topak halinde, Yuvarlakça

Tolko (Rus. Только): Sadece

Tomuθ: Yaz

To:rt (Rus. Торт): Pasta

Toy: Düğün

Tölö-: Ödemek

Tö:r: Başköşe

Töwörek: 1. Civar, Çevre, Etraf 2. Daire

Töwüýallir-: Yemek yedikten sonra yemeğe saygı olarak Allah adına dua okumak

Tü:w: Pirinç

Tüyθ: Türlü

U

Uýur: 1. İstikamet, Yön 2. Saha, Alan 3. Boyunca, Süresince

Uýrot-: Göndermek, Yolcu etmek, Uğurlamak

U:qa: bat-: Uyuklamak, Uyur gibi olmak

Ulol-: Büyüme, Gelişme, Serpilmek
 Ulloqa:n: 1. Büyük, Kocaman 2. Yetişkin
 Uze (Rus. Уже): Zaten
 Urş: Savaş
 Uθθa: Usta

Ü

Ümme: Evlenecek bir kızın kıyafetlerini dikmek için kızların toplanması
 Ünθ jəmle-: Dikkat toplamak
 Ünüθ ber-: Dikkat etmek
 Üyşür-: Toplamak, Bir araya getirmek
 Üytgöşüg: Değişik, Farklı, Sıradışı, Özel

W

Waǰip: Gerekli, Önemli, Vacip
 Wayt θal-: Zaman belirlemek
 Warata (Rus. Ворота): Evlerin girişlerinde bulunan büyük demir kapı
 Wi:lqa (Rus. Вилка): Çatal
 Wi:şqa (Rus. Вышка): Kule

Y

Ya:da-: Yorulmak, Bitkin düşmek
 Ya:da düş-: Hatırlamak
 Yalqa-: Bağışlamak, Kutsamak
 Yaman ğowu: Çok iyi
 Yanwar (Rus. Январь): Ocak ayı
 Yaŋqi: Biraz önceki, Bahsi geçen, Söz konusu
 Ya:ray: Silah
 Ya:şlar ğuromoθu: Gençlik kurulu

Ya:šin-: Kendinden büyüklere, kayınlara saygı göstermek amacıyla yaşmakla kapamak

Ya:šuli: Yaşlı

Ya:tda ğal-: Akılda kalmak

Ya:tdan čiq-: Unutmak

Yeke: Yalnız, Tek

Yekeje: Sadece, Yalnızca

Yiğir-: Kırışmak, Buruşmak

Yiğna-: Toplamak, Bir araya getirmek, Yiğmak

Yöri:te: Özel

Yüp pöktü: İp atlama

Yöri:telešdir-: Özelleştirmek, Değıştirmek, Uzmanlaşmak, İhtisaslaşmak

Yuw-: Yıkamak, Temizlemek

Yüp bök-: İp atlamak

Yürök qiθyanči: Sıkıcı

Z

Zapa:rq (Rus. Зоопарк): Hayvanat bahçesi

δ

δa:wod (Rus. Завод): Fabrika

SONUÇ

Bu çalışmada, Türkmençe metinlerden hareketle diglossia, dil ilişkilerinde kod kopyalama konuları incelenmeye çalışılmıştır. Türkmenistan'ın başkenti Aşkabat şehrine gidilmiş ve çalışmanın temel verisini oluşturan ağız derlemesi yapılmıştır. Derlemeden elde edilen metinler transkribe edilmiştir. Yapılan derleme sonucu ortaya konan metin bazında yazılı metinlerde kullanılan Türkmençe ile standart Türkmençeyi oluşturan Ahal vilayeti Teke ağızı yani Aşkabat konuşması arasındaki farklar incelenmiş, bu farklılığın diglossia olup olmadığı sorusuna cevap aranmıştır. Aynı zamanda derlenen metinlerden yola çıkarak kod kopyalama örnekleri ortaya konmuştur.

Tezin ilk bölümünde diyalektolojinin kısa bir tanımı yapılmış, Türkmen diyalektolojisine değinilerek, SSCB öncesi dönemde ve SSCB döneminde Türkmen diyalektolojisi üzerine yapılan çalışmalardan bahsedilmiştir.

Tezin “Türkmençe Diglosik Bir Dil midir?” adını taşıyan ikinci bölümünde, derlenen metinler incelendiğinde standart Türkmençe kabul edilen bu ağızda konuşma dili ve yazı dili arasında ileri derecede sesbilimsel farklar olduğu ortaya çıkmaktadır. Bu bölümde ilk olarak ölçünlü konuşma dili ve yazı dili arasındaki sesbilimsel farklar açıklanmış, daha sonra derlenen ağız metinleri verileri ile ulaşılabilirliği açısından, prestijli konuşma dilinin kullanılacağını varsayabileceğimiz televizyon haber programlarındaki spikerlerin konuşma dilleri karşılaştırılmıştır. Karşılaştırılan veriler sonucunda, günlük hayatta kullanılan ölçünlü dil ile haber spikerleri tarafından kullanılan dil arasında aynı eğilimlerin bulunduğu gözlemlenmiştir. Her iki alanda da dil kullanımındaki sesbilimsel özellikler aynı şekildedir.

Yazı dili ile prestijli ortamlarda, eğitim kurumlarında vb. kullanılan standart sözlü dil/konuşma dili arasında sesbilimsel anlamda dikkate değer farklılıklar görülmüştür. Türkmençeye Rusçadan geçmiş olan, cinsiyet karakteri taşıyan ve şahısların soyadlarını oluşturmak için kullanılan –(ý)Xw ekinin konuşma dilinde

–(ý)Xf biçimi duyulmaktadır: *Attayef* “Attaýew” (M5: 41), *Be:rdimuhamme:def* “Berdimuhamedow” (VH: 20019a) vb. Sözcük başında yer alan /b/ fonemi kendinden sonra akıcı veya sızıcı ünsüzün bulunmasıyla /w/ fonemine dönüşmektedir: *wä:ri* “bäri” (M5: 41), *wilen* “bilen” (VH: 2019b) vb. İki ünlü arasında bulunan /b/ fonemi /w/ fonemine dönüşmektedir. Bu durum /b/ foneminden önce veya sonra akıcı ünsüzün bulunmasıyla da gerçekleşebilir: *θentya:wir* “sentýabr” (M5: 41), *kä:wir* “käbir” (VH: 2019a) vb. Türkmencede sözcüklerin yapısında bulunan veya eklerle getirilen *ñ* (*genizcil n*) ünsüzü kendinden önce gelen öndamaksıl ünlüleri artdamaksıllaştırmaktadır: *iki mununju* “iki müñinji” (M5: 41), *kabine:tinñ* “kabinetiniñ” (VH: 2019a) vb. -mAk ekinden sonra *üçin* sözcüğünün getirilmesiyle -mAk ekinin sonunda yer alan -k konuşma dilinde -g’ye dönüşmektedir: *bilmegüçi:n* “bilmek için” (M7: 46), *alışmayüçi:n* “alışmak için” (VH: 2019b) vb. Türkmence yazı dilinde, dudak uyumu kurallarına göre /o/, /ö/ ünlüleri sadece sözcüğün ilk hecesinde yazılmaktadır. Ancak konuşma dilinde sözcüğün sonraki hecesinde yer alan *a* ünlüsü *o*, *e* ünlüsü ise *ö* olarak telaffuz edilmektedir. Bu durumu her iki konuşma alanında da görülmektedir: *doyonloruñ* “doganlaryñ” (M7: 46), *yoqqoru* “ýokary” (VH: 2019b) vb.

Her iki bağlamda da kullanılan konuşma dili birbirinden ayrılmamakta, aksine benzerlik taşımaktadır. Bu durumda günlük konuşma dili ile haber programlarında kullanılan konuşma dili açısından *yüksek varyant* ve *düşük varyant* ayrımı yapabileceğimiz farklılıklar bulunmamaktadır. Bu iki alan arasındaki farklar sadece üslup ve terminolojidedir. Sesbilimsel özellikler konuşma dilinin kullanıldığı bu iki alanda da benzerlik göstermektedir. Sonuç olarak görülen bu benzerlikler doğrultusunda Türkmence diglosik bir dil değildir cevabını vermek mümkündür.

“Dil İlişkileri ve Aşkabat Şehir Ağzının Durumu” başlığını taşıyan üçüncü bölümde derlenen metinler dil ilişkileri kapsamında ele alınmıştır. Sovyetler Birliği dönemindeki dil politikalarından bahsedilerek, Rusça ile Türkmence arasındaki dil ilişkileri anlatılmaya çalışılmıştır. Bölümün içeriğini derlenen

metinlerde *kod kopyalama* konusu oluşturmuştur. Aşkabat'ta çoğu iletişim iki dilli olarak gerçekleşmektedir. Bu durumun en büyük sebebi SSCB döneminde uygulanan dil politikalarıdır. SSCB Döneminde Lenin yerleşme politikası izleyerek okuryazarlığı artırmak istemiştir. Okullar açılmaya başlamış ve zorunlu olmasa da Rusça öğretimine devam edilmiştir. Stalin iktidara geçtiğinde 1936 yılında çıkarmış olduğu yasa ile halkların dillerini kullanmalarını garanti altına almış olsa bile 1937 yılında çıkarmış olduğu başka bir yasa ile bütün okullarda Rusça öğretimini zorunlu hale getirmiş, Sovyet halklarının dili, Rusça lehine statü kaybetmiştir (Karabulut 2009: 76). SSCB'nin dağılmasından sonra Türkmenler Ruslarla iletişimini devam ettirmiş ve bu iletişimden etkilenecek çok genç yaşlarda Rusça öğrenmişlerdir.

Aynı şekilde son çeyrek yüzyılda ekonomik ve ticari sebeplerle Türklerin Türkmenistan'a gitmeleri, Türk okullarının açılması, Türk televizyon kanallarının izlenme oranının artması vb. sebepler Türkmenlerin kolay bir şekilde Türkçe öğrenmelerine ve konuşmalarına sebep olmuştur.

Derlenen Aşkabat şehir ağızı metinlerinde ağırlıklı olarak Rusça ve Türkçe kopyalar bulunmaktadır. Kopyaların çoğunun Türkmencenin ses özelliklerine uyum sağladığı görülmektedir. Bu kopyalar çoğunlukla genel kopya olmakla birlikte dikkat çeken seçilmiş ve karışık kopyalar da bulunmaktadır.

Derlenen metinlerdeki genel kopyaların birçoğu morfolojik, ses ve fonotaktik olarak yeniden biçimlendirilmemiş, basit yapılarıdır: Tkm. *Turtsa* "Türkiye" < Rus. Турция (Turtsiya), Tkm. *mi:ma:rliq* < TTü. mimarlık, Tkm. *qazan-* < TTü. kazan-, Tkm. *menniñir* "müdür, yönetici" < Rus. менеджер (me:nijir), Tkm. *direktir* "müdür" < Rus. директор (direktir), Tkm. *prablema* "problem, sorun" < Rus. проблема (prable:ma) vb. Kopyaların bir kısmı ise bir uyum stratejisi olarak morfolojik, ses ve fonotaktik olarak yeniden biçimlendirilerek Türkmenceye kopyalanmaktadır: Tkm. *kansert* "konser" < Rus. концерт (kantsert), Tkm. *telewitniya* "televizyon" < Rus. телевидение (televidenye), Tkm. *kaseda* "kaset" < Rus. кассета (kasse:ta) vb. Özellikle Rusçada cinsiyet

gösteren morfeplerin Türkmencede cinsiyet kategorisi bulunmadığından dolayı Türkmençeye eril cinsten veya Rusçada dişil cinsi gösteren morfeplerin düşürülerek kopyalandığı görülmektedir: Tkm. *maşin* “araba” < Rus. машина (maşi:na), Tkm. *fa:bri:k* “fabrika” < Rus. фабрика (fa:brika), Tkm. *si:men* “vardiya, değişim” < Rus. смена (sime:na) vb.

Rusça ve Türkçe sözcüklerde orijinalinde bulunmayan fakat Türkmençeye kopyalanırken ikincil uzunlukların meydana çıktığı genel kopyalar görülmektedir: Tkm. *pa:ra* “para” < TTü. para, Tkm. *pa:ra:sa* “celp” < Rus. повестка (pavestka), Tkm. *za:pa:rç* “hayvanat bahçesi” < Rus. зоопарк (zaopark), Tkm. *widyeyça:mmera*: “video kamera” < Rus. видеокамера (vidya:kamera:) vb.

Metinlerde görülen seçilmiş kopya örneklerinde Rusçanın belli yapı özellikleri örnek alınmıştır: Tkm. *spi:set*, *spitseg*, *spi:sya* “gelin tarafından damat tarafına verilen, istenilenlerin yazılı olduğu liste” < Rus. список (spi:sak: liste). Burada Rusça *liste* anlamına gelen *список*, Türkmencede semantik olarak *gelin tarafından damat tarafına verilen, istenilenlerin yazılı olduğu liste* anlamına geliştirilmiş, terimleşmiş ve fonolojik olarak *spi:set*, *spitseg*, *spi:sya* şeklinde uyarlanmıştır. Seçilmiş kopya örneği Tkm. *ko:pya etdir*- “fotokopi çektir-” < Rus. сделать ксерокопию (sdelat’ kserekapiya: fotokopi çektir-) ise neredeyse *tam çeviri sözcük* varken diller arasındaki tipolojik benzemezlikten kaynaklanan farklar bulunmaktadır. Ayrıca yine bu örnekteki Rusça *сделать* ‘yar-, yaptır-’ anlamının Türkmencede *etdir*- olarak birebir kopyalanması da dikkat çekicidir.

Karışık kopyalar dillerde diğer iki kopya türüne göre daha az görülmektedir: *pidmet muo:llüm* örneğinde Rusça ‘konu, alan’ anlamına gelen *предмет* sözcüğü kopyalanarak ‘branş öğretmeni’ anlamında yapı oluşturmuştur vb.

Tezin dördüncü ve son bölümünde ise Aşabat şehrinden derlenerek elde edilen veriler sunulmuştur. Toplamda 9 metnin transkripsiyonu yapılmıştır. Transkripsiyonu yapılan metinlerin küçük bir sözlüğü oluşturulmuştur.

KAYNAKÇA

- AGABEKOV, S. (1904) Uçebnik Tyurkmenskogo Nareçiya s Prilojeniyem Sbornika Poslovits i Pogovorok Tyurkmen Zakaspiyskoy Oblasti. Aşkabat.
- AKAR, A. (2006) "Ağız Araştırmalarında Yöntem Sorunları", *Turkish Studies* 2: 37-53.
- (2018) "Diyalektoloji Çalışmalarının Türk Dil Birliğine Katkıları Üzerine", *Yeni Türkiye*, Türk Dili Özel Sayısı, 1: 610-614.
- AMANSARIYEV, C. (1954) Severniy Govor Yomudskogo Dialekta Turkmenskogo Yazıka, Aşkabat, (kand. dissert.)
- AMANSARIYEV, C. (1970) *Türkmen Dialektologiyası*, Aşgabat: Türkmenistan Neşiryat.
- AKMAMEDOV, M. (1975) *Karadaşlinskiy Dialekt Turkmenskogo Yazıka*, Aşkabat, (Doçentlik tezi).
- ARAZKULIYEV, S. (1962) *Govori Turkmen Dortkulsokgo Rayona Karakalpaksokoy ASSR*, Aşkabat.
- ASLAN DEMİR, S. (2018) "Written and Spoken Turkmen" *Building Bridges to Turkish*. Eva Csato, Joakim Paslow, Emel Türker (Ed.), Einar Wigen. 33-39. Harrassowitz Verlag.
- ATACANOV, M. (1958) *Türkmen Dilinin Salır Dialekti*, Aşkabat: TSSRIA Dil ve Edebiyat Enstitüsü.
- AZİMOV, P., HİDİROV, M. N. ve SOPIYEV, G. (1960) *Hâzirki Zaman Türkmen Dili*. Aşkabat.
- BAGIYEV, H. (1965) *Olamskiy Dialekt Turkmenskogo Yazıka*, Aşkabat.
- BANGUOĞLU, T. (1986) *Türkçenin Grameri*, Ankara: TDK.
- BAYRAMDURDIYEV, B. (1965) *Türkmen Diliniň Teke Diyalektiniň Ahal Gepleşigi*, Aşkabat.
- BERDİYEV, P., S. Kürenov, K. Şamıradov, S., Arazkulyev (1970) *Türkmen Diliniň Dialektleriniň Oçerki*, Aşgabat.
- BERDİYEV, R. (1989) *Glagol v Dialektah i Govorah Turkmenskogo Yazıka*, Aşkabat.

- BERDİYEV R., KÜRENOV S., ŞAMIRADOV K. ve ARAZKULİYEV, S. (1970) *Türkmen Diliniň Dialektleriniň Oçerki* [Studies on Turkmen dialectology]. Aşgabat: Türkmenistan SSR Illmlar Akademiyası.
- BOBERG, C., NERBONNE J. ve WATT, D. (2018) *The Handbook of Dialectology*, ABD: Blackwell.
- BRASS, P. R. (1995) "Language and National Identity: Soviet Union and India", A. J. Motyl (edit.), *Thinking Theoretically About Soviet Nationalities: History and Comparison in the Study of the USSR*, New York: Colombia University Yayını, s. 107.
- CHAMBERS J. K., TRUDGILL P. (2004) *Dialectology*, Second Edition, Cambridge: Cambridge University Press.
- CRYSTAL, D. (2006) *How Language Works*, London: Penguin Group.
- ÇALIŞKAN, N. (2018) "Ağız Atlasları", Karahan, L. (Ed.) *Ağız Atlası Kılavuz Kitabı (Türkiye Türkçesi Ağız Atlasına Hazırlık)*, Ankara: Akçağ.
- ÇATIKKAŞ, A. (2001) *Örneklili Uygulamalı Türk Dili Kılavuzu*, Bursa: Alfa.
- ÇELİK DİNÇER A., SÖZERİ F. ve AYDIN Ö. (2019) "Çok Dillilik ve Dil Politikaları: Genel Çizgileriyle Dünyada ve Sovyetler Birliği'nde Dil Politikaları" *Madde, Diyalektik ve Toplum*, 2/1: 136-143.
- ÇARIYAROV B. ve ALTAYEV S. (1986) *Ulu Rusça – Türkmençe Sözlük I-II*, Moskova: Russkiy Yazık.
- ÇOMMADOV, O. (1975) *Dialekt Ata Turkmenskogo Yazıka*, Aşgabat.
- (1991) *Türkmen Dilinin Kerki Topar Dialektleri*, Aşgabat.
- ÇÖRLİYEV, O. (1964) *Mariyskiy Govor Turkmenskogo Yazıka*, Aşgabat.
- DALKILIÇ, L. Ç. (2017) Rus Dilinde Kiplik Parçacıkları: Anlamı, dildeki işlevi ve çeviri sorunları üzerine, *AVİD Avrasya incelemeleri dergisi, İstanbul Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü*. Cilt 5: 167-198
- (2018) Rus Dilinde Zaman Anlamlarının Oluşumunda Görünüş Kategorisinin Etkisi, *DTCF Dergisi* 58.2: 1278-1299.
- DEMİR N. (2002) Ağız Terimi Üzerine, *Türkbilig*, 4: 105-116.
- (2009) Ağız Dokümantasyonu Niçin Gereklidir?, *Türkiye Türkçesi Ağızları Çalıştay Bildirileri*, 25-30 Mart 2008. Ankara: TDK. 183-192.

- (2020) *Ağız Araştırmalarında Yöntem Sorunları*, Ankara, Erişim adresi: <https://www.youtube.com/watch?v=Q0IRkUN1CjM>
- DOĞAN, M. (2001) *Doğan Büyük Türkçe Sözlük*, Ankara: Vadi Yayınları.
- DURDIMIRADOV, N. (1950) *Türkmen Diliniñ Alili Şivesi*.
- ERGİN, M. (1998) *Edebiyat ve Eğitim Fakültelerinin Türk Dili ve Edebiyatı Bölümleri İçin Türk Dil Bilgisi*, İstanbul: Bayrak.
- FERGUSON, C. A. (1959) *Diglossia*, Word 15. Reprinted in Dell Hymes, *Language in Culture and Society*, 429–39. New York: Harper and Row.
- (1972) *Language Structure and Language Use*, Standford: Standford University Press.
- FISHMAN, J. A. (1967) *Bilingualism with and without diglossia; diglossia with and without bilingualism*. Journal of Social Issues, 23. Revised and reprinted as “*Societal bilingualism: stable and transitional*”. In *Sociolinguistics: A brief introduction* (1970), 78–89, Rowley, MA: Newbury House.
- GRENOBLE, L. A. (2003) *Language Policy In The Soviet Union*, New York: Kluwer Academic Publishers.
- GÖKDAĞ, B. A. (2013). Türkmenistan’da dil politikaları, *Yeni Türkiye*, 53: 1-11.
- HIDIROV, M. N. (1960-1962). *Türkmen Diliniñ Tarihinden Materialler*, Aşkat.
- (1974), “Türkmen Diline Gızıklanmanıñ Soñkı Wagtlarda Güyçlenmegi”, Babayev K. (Ed.), *Türkmen Diliniñ ve Dialektologiyasının Problemaları*, Aşkat: TSSR Halk Magarıf Ministrliğı.
- HICKEY, R. (2018) “Dialectology, Philology and Historical Linguistics”, Boberg C., Nerbonne, J ve Watt D. (Ed.), *The Handbook of Dialectology*, ABD: Blackwell.
- HUDSON, R. A. (1996) *Sociolinguistics*. Cambridge: Cambridge University Press.
- JOHANSON, L. (1992), *Strukturelle Faktoren in turkischen Sprachkontakten*, Franz Steiner Verlag, Mainz.
- (2008) “Remodeling Grammar: Copying, Conventionalization, Grammaticalization” Siemund P., Kintana N. (Ed.), *Language Contact and Contact Languages*, Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.

- (2010) "Turkic Language Contact" Hickey, R. (ed.) *The Handbook of Language Contact*. Malden, MA: Wiley-Blackwell. 652-672.
- (2014) *Türkçe Dil İlişkilerinde Yapısal Etkenler*, (Çev. Nurettin Demir), TDK Yayınları: Ankara.
- ve Csató É. Á. (2016). Explorations of Turkic Languages and Varieties. Eker S., Çelik Şavk, Ü. (Ed.) *Tehlikedeki Türk Dilleri: Kuramsal ve Genel Yaklaşımlar / Endangered Turkic Languages: Theoretical and General Approaches*. Vol 1. Ankara: International Turkic Academy and Astana: International Turkish-Kazakh University, 189-198.
- KARABULUT, F. (2009) "İktidar ve Meşrulaştırma Mücadelesinin Odağı Orta Asya: Sovyetlerin Dil ve Eğitim Politikaları" *Bilig*, 50: 65-94.
- KIRKWOOD, M (1990) *Language Planning in the Soviet Union*, UK: Palgrave Macmillan.
- KLOSS, H. (1966) *German-American language maintenance efforts* . In J. A. Fishman (ed.), *Language Loyalty in the United States*, 206-52. The Hague: Mouton .
- KORKMAZ, Z. (1992) *Gramer Terimleri Sözlüğü*, Ankara: TDK.
- KULMANOV, G. (1960) *Geoklenskiy Dialekt Turkmenskogo Yazıka*. Aşgabat.
- (1991) *Geoklenskiy Dialekt Turkmenskogo Yazıka*. Aşgabat: İlim.
- LAFKIOUI, M. (2020), "Dialectology and Linguistic Geography" Vossen, R., Dimmendaal G. J. (Ed.), *The Oxford Handbook of African Languages*. Oxford: Oxford University Press. 104-124.
- MALMKJÆR, K. (2010) *The Routledge Linguistics Encyclopedia*, 3rd Edition, New York: Routledge.
- MAŞAKOV, H. (1949) *Türkmen Dilinin Çovdur Dialekti*.
- MAVIYEV, N. (1987) *Türkmen Dilinin Arabaçı Dialekti*, Aşgabat: Türkmenistan SSR İlimler Akademiyası.
- MENGLİYEVA, G. (1973) *Sakarskiy Dialekt Turkmenskogo Yazıka* , Aşgabat.
- MUHIYEV, H. (1959) *Türkmen Dilinin Nohur Dialekti*.
- NARTIYEV, N (1960) *Türkmen Dilinin Sarık Dialekti*.
- (1994) *Türkmen Dialektologiyasınıñ Esasları*, Çarcev.

- NURALIYEV, D. (1971) *Akademik A. N. Samoyloviç Türkmen Edebiyatı Hakkında*, İlim Neşriyatı, Aşgabat.
- ÖVEZOV, Y. (1995) *Türkmen Diliniň Kıraç Dialekti*, Aşgabat.
- POTSELUYEVSKI, A. P. (1927) Sobiraniye Turkemnskogo Folklor, *Turkmenovedeniye*, Ekim-Kasım: 2-3.
- (1934) Folklorniye Teksti, *Sovyetskiy Folklor*, I: 109-130.
- (1936) *Dialekti Turkemnskogo Yazıka*, Aşgabat.
- (1936) *Fonetika Turkemnskogo Yazıka*, Aşgabat: TGNİİ.
- SAPAROVA, G. (1970) *Dialekt Hasarli Turkemnskogo Yazıka*, Aşgabat.
- SCOTTON, C. M. (1986) Diglossia and code-switching . In J. A. Fishman (ed.) *The Fergusonian Impact, Vol. 2: Sociolinguistics and the Sociology of Language*, 403 15. Berlin: Mouton de Gruyter
- SCHIFFMAN H. F. (1998) Diglossia as a Sociolinguistic Situation, Coulmas, F (Ed.) *The Handbook of Sociolinguistics*, ABD: Blackwell.
- ŞAHİN, H. İ. (2011) "A. N. Samoyloviç ve Hocalı Molla'nın Türkmen Folkloruyla İlgili Çalışmaları Üzerine Bir Değerlendirme", *Türklük Bilimi Araştırmaları*, 30: 319-337.
- ŞAMIRADOV, K. (1960) *Zapadniye Govori Yomudskogo Dialekta Turkemnskogo Yazıka*, Aşgabat.
- ŞİMŞEK, Ç. S. (2006) Toplumdilbilim. Ahmet Kocaman (Ed.), *Dilbilim Temel Kavramlar Sorunlar Tartışmalar*. Ankara: Dil Derneği Yayınları.
- TÖRE, M. (2017) *Türkmencenin Morfofonolojisi*, Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi: Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Anabilim Dalı.
- (2019) "Yazının Gizlediği Türkmence Özellikler I: Türkmencede Dudak Uyumu" *Türkbilig*, 37: 35-42.
- UZMAN, M. (2017) Sovyet Birliği'nde Dil Politikası, *Liberal Düşünce Dergisi*, Yıl: 22, Sayı: 88, Güz: 41-56
- Vatan Haberleri (2019a), *Watan Habarlary 01.04.2019*, Erişim Adresi: <https://www.youtube.com/watch?v=5rolbo-IFU4>
- Vatan Haberleri (2019b), *Watan Habarlary 20.02.2019*, Erişim Adresi: <https://www.youtube.com/watch?v=wCQWDDJPj-0>

EK 1. TÜRKÇE TEZ ORJİNALLİK RAPORU

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ YÜKSEK LİSANS TEZ ÇALIŞMASI ORJİNALLİK RAPORU

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ ÇAĞDAŞ TÜRK LEHÇELERİ VE EDEBİYATLARI ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞI'NA

Tarih:07/07/2020

Tez Başlığı : Türkmen Dialektolojisi: Aşkabat Şehir Ağzı

Yukarıda başlığı gösterilen tez çalışmamın a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 107 sayfalık kısmına ilişkin, 07/07/2020 tarihinde tez danışmanım tarafından Turnitin adlı intihal tespit programından aşağıda işaretlenmiş filtrelemeler uygulanarak alınmış olan orijinallik raporuna göre, tezimin benzerlik oranı % 3 'dir.

Uygulanan filtrelemeler:

- 1- Kabul/Onay ve Bildirim sayfaları hariç
- 2- Kaynakça hariç
- 3- Alıntılar hariç
- 4- Alıntılar dâhil
- 5- 5 kelimedenden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Orijinallik Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları'nı inceledim ve bu Uygulama Esasları'nda belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

07.07.2020
M.K.
Tarih ve İmza

Adı Soyadı: Merve Nur Kaya

Öğrenci No: N16227444

Anabilim Dalı: Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları

Programı: Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları – Tezli Yüksek Lisans

DANIŞMAN ONAYI

UYGUNDUR.

Doç. Dr. Sema ASLAN DEMİR

EK 2. İNGİLİZCE TEZ ORJİNALLİK RAPORU

HACETTEPE UNIVERSITY
GRADUATE SCHOOL OF SOCIAL SCIENCES
MASTER'S THESIS ORIGINALITY REPORT

HACETTEPE UNIVERSITY
GRADUATE SCHOOL OF SOCIAL SCIENCES
MODERN TURKIC LANGUAGES AND LITERATURES DEPARTMENT

Date: 07/07/2020

Thesis Title : Dialectology of Turkmen Language: Ashgabat City Dialect

According to the originality report obtained by my thesis advisor by using the Turnitin plagiarism detection software and by applying the filtering options checked below on 07/07/2020 for the total of 107 pages including the a) Title Page, b) Introduction, c) Main Chapters, and d) Conclusion sections of my thesis entitled as above, the similarity index of my thesis is 3 %.

Filtering options applied:

1. Approval and Declaration sections excluded
2. Bibliography/Works Cited excluded
3. Quotes excluded
4. Quotes included
5. Match size up to 5 words excluded

I declare that I have carefully read Hacettepe University Graduate School of Social Sciences Guidelines for Obtaining and Using Thesis Originality Reports; that according to the maximum similarity index values specified in the Guidelines, my thesis does not include any form of plagiarism; that in any future detection of possible infringement of the regulations I accept all legal responsibility; and that all the information I have provided is correct to the best of my knowledge.

I respectfully submit this for approval.

07.07.2020

Date and Signature

Name Surname: Merve Nur Kaya

Student No: N16227444

Department: Modern Turkic Languages and Literatures

Program: Modern Turkic Languages and Literatures – Master of Arts

ADVISOR APPROVAL

APPROVED.

Assoc. Prof. Sema ASLAN DEMİR

EK 3. ETİK KOMİSYON İZİNİ

T.C.
HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
Rektörlük

Tarih: 13.11.2018 16:46
Sayı: 35853172-300-E.00000325207

E.00000325207

Sayı : 35853172-300
Konu : Merve Nur KAYA

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Enstitünüz Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Anabilim Dalı tezli yüksek lisans programı öğrencilerinden **Merve Nur KAYA**'nın **Doç. Dr. Sema ASLAN DEMİR** danışmanlığında yürüttüğü "**Türkmen Diyalektolojisi: Aşkabat Şehir Ağzı**" başlıklı tez çalışması, Üniversitemiz Senatosu Etik Komisyonunun **6 Kasım 2018** tarihinde yapmış olduğu toplantıda incelenmiş olup, etik açıdan uygun görülmüştür.

Bilgilerinizi ve gereğini saygılarımla rica ederim.

e-izmalıdır
Prof. Dr. Rahime Meral NOHUTCU
Rektör Yardımcısı

Evrakın elektronik imzalı suretine <https://belgedogrulama.hacettepe.edu.tr> adresinden 2eaff029-b548-4a3d-8cf4-8724fb343f0d kodu ile erişebilirsiniz.
Bu belge 5070 sayılı Elektronik İmza Kanunu'na uygun olarak Güvenli Elektronik İmza ile imzalanmıştır.

Hacettepe Üniversitesi Rektörlük 06100 Sıhhiye-Ankara
Telefon:0 (312) 305 3001-3002 Faks:0 (312) 311 9992 E-posta: yazimd@hacettepe.edu.tr İnternet
Adresi: www.hacettepe.edu.tr

Duygu Didem İLFRİ

